

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОРОЛЬОВА ЛЮДМИЛА МИХАЙЛІВНА

УДК 378.011.3–051:373.3091.212–026.15–027.1(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ДО РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ
У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Спеціальність 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Л. М. Корольова

Науковий керівник: Сущенко Лариса Олександрівна, доктор педагогічних наук,
доцент

Запоріжжя – 2019

АНОТАЦІЯ

Корольова Л. М. Підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019.

Дисертацію присвячено проблемі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Визначено, що кардинальна професійна модернізація вищої освіти, перехід до новітньої діяльнісної парадигми педагогічного процесу орієнтують на радикальне переосмислення наявних і утвердження нових світоглядних стратегій у підготовці нового покоління вчителя молодших класів як професіонала, здатного до пошуку та засвоєння нових знань, з умінням генерувати нові ідеї й ініціативи, втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства й української держави.

Розкрито концептуальні засади підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів молодших класів, виявлено роль цієї професії в контексті історичного розвитку освіти. Окреслено суперечності, що гальмують процес підготовки майбутніх учителів. Проаналізовано вітчизняний і зарубіжний досвід початкової освіти й сучасний стан професійної підготовки майбутніх фахівців початкової ланки в Україні, європейських державах, Великобританії; визначено завдання та перспективи вирішення проблеми підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності в процесі їхньої фахової підготовки.

Доведено, що значний потенціал у вирішенні окреслених завдань має креативно орієнтована парадигма навчання майбутніх учителів початкових класів: суттєве зміцнення їхньої професійної підготовки, створення й побудова

платформи, на якій розгортатиметься міжособистісна суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладача й студента на засадах «творчого розвитку».

З'ясовано зміст таких основних дефініцій, що становлять понятійно-категоріальний апарат дослідження: «креативність», «розвиток», «креативні здібності», «розвиток креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності в початковій школі», «підготовка», «готовність», «професійна підготовка майбутніх фахівців», «підготовка майбутніх учителів», «підготовка майбутніх учителів початкової школи», «розвиток креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності у початковій школі»; простежено динамічні етапи їх становлення й розвитку в педагогіці, психології та філософії, встановлено їх взаємозв'язок і взаємозалежність.

Аналіз наукової літератури з теми дослідження свідчить, що готовність майбутніх фахівців до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи є важливим елементом фахового становлення й професійного сходження майбутнього вчителя початкових класів до вершин його майстерності та компетентності, одним із параметрів його професійної готовності, що суттєво впливає на ефективність педагогічного процесу й результати діяльності фахівця.

З'ясування сутності цих категорій надало можливість подати готовність майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи як складне структурне утворення, що включає в себе мотиваційний, когнітивний, інструментальний і рефлексивний компоненти як сукупність компетентностей, цінностей та унікальних якостей учителя, здатного до генерування й продукування креативно-інноваційних педагогічних ідей, нестандартного розв'язання професійних завдань і ситуацій в освітньому просторі.

Визначено й науково обґрунтовано структуру готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, що включає взаємопов'язані компоненти, кожен з яких має певний зміст.

Для мотиваційного компонента характерно таке: позитивне ставлення майбутніх фахівців до своєї професії; усвідомлення майбутніми вчителями початкових класів значущості та формування інтересу до креативної діяльності; активно-позитивне ставлення до творчої роботи як до особистісної цінності; узгодженість власних цілей з креативною діяльністю; стимулювання творчої активності особистості; стійка внутрішня мотивація особистості з опорою на домінанту креативної педагогічної діяльності; стійка потреба та наполегливість у пошуку ефективних шляхів вирішення креативного завдання.

Когнітивний компонент охоплює визнання майбутніми вчителями початкової ланки професійної компетенції як найвищої педагогічної цінності; сформованість умінь і навичок, використання креативних та інноваційних методів для успішного розв'язання професійних ситуацій і завдань; знання сучасних технологій і методик навчання заснованих на творчих підходах; застосування професійно-методичних засобів як стратегічних напрямів креативно орієнтованого навчання.

Інструментальний компонент передбачає володіння діагностичними, проєктивними та продуктивними вміннями, набутими студентами під час опанування змісту психолого-педагогічних і методичних дисциплін, а також у період проходження педагогічної практики.

Рефлексивний компонент потребує прояву в майбутніх учителів постійного осмислення, оцінювання ступеня своєї відповідності або невідповідності професійним вимогам, який виражається в системі ставлення до себе.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, вивчення компонентного складу підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкової ланки, власного досвіду фахової підготовки суб'єктів навчального процесу визначено й науково обґрунтовано концептуальні засади педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, такі як: реалізація нової місії вчителя початкових класів у проєкції освітніх тенденцій Нової української школи; психолого-

педагогічні закономірності розвитку молодшого школяра як суб'єкта креативного впливу педагога; гуманізація професійної освіти; тьюторство в системі внутрішньоуніверситетської освіти; розширення творчого потенціалу майбутніх учителів початкової школи в процесі теоретичної та практичної підготовки; готовність професійно мобільних майбутніх фахівців як умова їхньої конкурентоспроможності на сучасному ринку освітніх послуг; органічне поєднання дивергентного та конвергентного мислення як фундаменту розвитку креативних здібностей особистості майбутнього педагога; проектування креативної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки; формування креативної професійної поведінки в майбутніх учителів початкових класів.

Теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, що структурована за такими блоками, як: *організаційно-цільовий* (містить мету та завдання, наукові підходи, принципи, концептуальні засади педагогічного впливу на досліджуваний процес і компонентну структуру зазначеної готовності, які є домінантним базисом, платформою провідної авторської ідеї та виконують світоглядно-гуманістичну функцію); *змістово-процесуальний* (охоплює сутність організаційно-педагогічних умов і доцільність їхньої реалізації, а саме: формування мотиваційних установок майбутніх учителів початкової школи на домінанту креативної спрямованості в структурі професійної діяльності; організація процесу набуття майбутніми вчителями початкових класів знань, умінь і досвіду з розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності шляхом упровадження авторських модулів визначених дисциплін; оптимізація аудиторної та позааудиторної суб'єкт-суб'єктної навчальної взаємодії через створення розвивального середовища креативного характеру; стимулювання фахової самоідентифікації майбутніх учителів початкової освіти з опорою на кращий досвід успішних представників освітньої галузі); *діагностичний* (включає рівні готовності майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних

здібностей учнів у навчально-виховній діяльності); *результативний* (відображає кінцевий результат).

Аргументовано, що реалізація структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи сприятиме засвоєнню їх професійного становлення як унікального базису у власному сходженні до вершин педагогічного професіоналізму, досягненню максимальної досконалості в усіх видах діяльності, глибинної самореалізації.

Наведено й досліджено особливості експериментальної програми, яка передбачала навчання викладачів закладів вищої освіти (далі – ЗВО) цілеспрямованої організації підготовки майбутніх фахівців початкової освіти до розвитку креативних здібностей учнів молодших класів у навчально-виховній діяльності; педагогічний тьюторінг їхнього залучення до виконання професійно значущих фахових робіт в аудиторній, позааудиторній роботі та практиці; реалізацію принципу самоактивності крізь призму формування спеціалісту Нової української школи.

Експериментально доведено, що реалізація структурно-функціональної моделі позитивно вплинула на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в суттєвому оновленні, модифікації та коригуванні змісту навчальних дисциплін: «Педагогіка» (авторський модуль «Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів»); «Основи педагогічної майстерності» (авторський модуль «Формування креативних здібностей учителя початкових класів»); «Передові технології у початковій школі» (авторський модуль «Інтерактивні методи навчання в початковій школі»); розробленні програми авторського спецкурсу «Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів»; упровадженні програми теоретичної та практичної підготовки викладачів ЗВО до організації поетапної підготовки майбутніх фахівців; змістовному збагаченні рекомендацій з методики формування креативних здібностей у молодших школярів для

майбутніх учителів початкової школи, викладачів вищої школи, керівників освітніх закладів.

Ключові слова: розвиток креативних здібностей учнів початкової ланки, майбутні вчителі початкових класів, готовність майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкової школи, структурно-функціональна модель.

SUMMARY

Koroliova L. M. The preparation of future teachers for the development of creative abilities of pupils in the educational activities of the elementary school. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for candidate degree in pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – «Theory and methodology of professional education» – Classical Private University, Zaporizhzhia, 2019.

The study is devoted to the problem of the training of the future teachers for the development of creative abilities of pupils during the educational activities of elementary school.

It is determined that the crucial professional modernization of higher education, the transition to the newest activity paradigm of the pedagogical process guide towards a radical redefining of existing and the confirmation of new ideological strategies for the training of a new generation of teachers for primary school as a professional who is capable of finding and mastering new knowledge, with the purpose to generate new ideas and initiatives, to implement them in order to improve both their own social status and welfare, and the development of society and the Ukrainian state.

The conceptual foundations of the training of future teachers for the development of creative abilities of pupils of elementary school, the role of this profession in the context of historical development of education are revealed. The contradictions that impede the training of future teachers are outlined. The domestic and foreign experience of elementary education and the current state of professional training of future specialists of the initial level in Ukraine, European countries, Great Britain are

analyzed; the tasks and perspectives of solving the problem of future teachers training for the development of pupils' creative abilities in educational activities during the process of their professional training are determined.

It is proved that the significant potential in solving the above tasks is a creative-oriented paradigm of teaching of future teachers of elementary school: the significant strengthening of their professional training, the creation and the construction of a platform on which the interpersonal subject-subject interaction of the teacher and the student will be developed on the principles of «creative development».

The content of such basic definitions which form the conceptual-categorical apparatus of the research is revealed: «creativity», «development», «creative abilities», «development of pupils' creative abilities in educational activity in the elementary school», «training», «readiness», «professional training of future specialists», «training of future teachers», «training of future teachers of elementary school», «development of creative abilities of pupils in educational activity in primary school»; the dynamic stages of their formation and development in pedagogy, psychology and philosophy were traced, their interconnection and interdependence were established.

The analysis of scientific literature on the subject of research shows that the readiness of future specialists to develop the creative abilities of pupils in the educational activity of primary school is an important element of the professional formation and professional ascent of the future teacher of elementary school to the heights of his/her mastery and competence, one of the parameters of his/her professional readiness, which significantly influences the effectiveness of the pedagogical process and the results of the specialist's activity.

The clarification of the essence of these categories provided an opportunity to present the readiness of future teachers to develop the creative abilities of pupils in the educational activities of primary school as an integrative set of personality traits acquired during professional training, and the ability to solve professional problems and situations successfully through creative, interactive methods and innovational-reflexive technologies.

The structure of the future teachers' readiness for the development of pupils' creative abilities in the educational activity of the elementary school, which includes interrelated components and each of them has certain content, is determined and scientifically substantiated.

The motivational component is characterized by the following: the positive attitude of future specialists to their profession; awareness of the future teachers of the elementary school of significance and the formation of interest in creative activity; active-positive attitude to creative work as a personal value; coherence of their own aims with creative activity; stimulation of creative activity of the person; stable internal motivation of the personality based on the dominant creative pedagogical activity; a steady need and perseverance in finding effective ways to solve a creative task.

The cognitive component involves the recognition of future teachers of the initial level of professional competence as the highest pedagogical value; the formation of abilities and skills, the use of creative and innovative methods for the successful resolution of professional situations and tasks; the knowledge of modern technologies and teaching methods based on creative approaches; the use of professional and methodological tools as strategic directions of creative learning.

The instrumental component includes the possession of diagnostic, projective and productive skills acquired by students in mastering the contents of psychological and pedagogical and methodological disciplines, as well as during the period of pedagogical practice.

The reflexive component needs to be manifested in future teachers of constant reflection, an assessment of the degree of their compliance or non-compliance with professional requirements, which is expressed in the system of attitude towards oneself.

On the basis of the analysis of psychological and pedagogical literature on the subject of study, the study of the component composition of the training of future teachers for the development of creative abilities of the pupils of the initial level, the own experience of professional training of subjects of the educational process the conceptual foundations of pedagogical influence on the process of preparing future teachers for the development of creative the abilities of pupils in primary education are

determined and scientifically substantiated. They are: the implementation of a new mission of the elementary school teacher in the projection of the educational tendencies of the New Ukrainian school; psychological and pedagogical regularities of the development of the elementary school student as a subject of the creative influence of the teacher; humanization of professional education; tutoring in the system of inner university education; expanding the creative potential of future primary school teachers in the process of theoretical and practical training; readiness of professionally mobile future professionals as a condition of their competitiveness in the modern market of educational services; an organic combination of divergent and convergent thinking as the foundation for the development of creative abilities of the personality of the future teacher; designing the creative competence of future teachers in the process of professional training; the formation of creative professional behavior in future primary school teachers.

The structural-functional model of the training of future teachers for the development of pupils' creative abilities in the educational activity of the elementary school is theoretically substantiated. It is structured according to such blocks as: *organizational-target* (contains the purpose and tasks, scientific approaches, principles, conceptual foundations of pedagogical influence on the investigated process and component structure of the specified readiness which are the dominant basis, the platform of the leading author's idea and fulfill the philosophical- humanistic function); *content-procedural* (encompassing the essence of organizational and pedagogical conditions and the expediency of their implementation, namely: the formation of motivation units for future teachers of elementary school on the dominant creative orientation in the structure of professional activity; the organization of the process of obtaining the future teachers of the elementary school of knowledge, skills and experience in developing creative abilities of pupils in educational activities with the introduction of author's modules of certain disciplines; optimization of auditor and non-audited subject-subject academic interaction by creating a developing environment of creative character; stimulating the professional identity of future teachers of primary education based on best practices of successful educational field representatives);

diagnostic (includes the levels of readiness of future teachers of the elementary level for the development of creative abilities of pupils in educational activities); *productive* (reflects the final result).

It is argued that the implementation of a structurally functional model for the training of future teachers for the development of creative abilities of pupils in the educational work of primary school will facilitate the assimilation of their professional formation as a unique basis in their own ascent to the vertices of pedagogical professionalism, achieving maximum perfection in all kinds of activities, deep self-realization.

The peculiarities of the experimental program, which envisaged the training of teachers of higher education institutions (hereinafter - HEI) of the purposeful organization of training of future specialists of elementary education to the development of creative abilities of pupils in educational activities; pedagogical tutoring of their involvement in performing professionally significant professional work in classroom, non-auditing work and practice; the implementation of the principle of self-activity through the prism of the specialist of the New Ukrainian school were presented and explored.

It has been experimentally proved that the implementation of the structural-functional model has positively influenced the process of training future teachers for the development of creative abilities of pupils in the educational activities of the elementary school.

The practical significance of the results is to substantially update, modify and correct the content of the disciplines: «Pedagogy» (authorial module «Methodology of development of creative abilities among pupils of the elementary school»); «Bases of Pedagogical Mastery» (authorial module «Formation of creative abilities of the teacher of elementary school»); «Advanced Technologies in Elementary School» (authorial module «Interactive Learning Methods in Elementary School»); the programs of the authorial special course «Methodology of development of creative abilities of pupils in the elementary school» were developed; introduction of the programs of theoretical and practical training of the tutors of HEI for the organization of step-by-step preparation of

future specialists were introduced; in meaningful enrichment of the recommendations on the methodology of forming creative abilities of the primary school pupils for future teachers of elementary school, teachers of higher educational institutions, heads of educational institutions.

Key words: development of creative abilities of pupils in the elementary school, future teachers of the elementary school, readiness of future teachers for development of creative abilities of elementary school pupils, structural and functional model.

СПИСОК ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА

Статті в наукових фахових виданнях

1. Корольова Л. М. Розвиток креативності особистості як науково-педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2012. Вип. 22 (75). С. 172–178.

2. Корольова Л. М. До проблеми розвитку креативності молодших школярів. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ, 2013. № 1. С. 143–148.

3. Корольова Л. М. Аналіз стану готовності вчителів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2015. Вип. 41 (94). С. 168–172.

4. Корольова Л. М. Інноваційні виміри професійної підготовки вчителя початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів у контексті Нової української школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 55–56 (109–110). С. 474–480.

5. Корольова Л. М. Педагогічна практика – як інструмент впливу на ефективну підготовку майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей у молодших школярів. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2018. № 1 (15). С. 130–136.

6. Корольова Л. М. Результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2018. Вип. 61 (114). С. 181–194.

Стаття в зарубіжному виданні

7. Koroliova L. The teacher's role in the development of students' creative abilities during educational activities in the elementary school. *News of Science and Education*. 2018. Vol. 3 (59). P. 42–51.

Статті в наукометричних виданнях

8. Корольова Л. М. Застосування методу моделювання як головного консигнатора процесу формування креативних здібностей молодших школярів. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2016. Вип. 233. С. 347–353.

9. Корольова Л. М. Чинники, які визначають зміст феномену «креативність молодших школярів». *Молодий вчений*. 2016. № 2 (29). С. 289–292.

10. Корольова Л. М. Креативне освітнє середовище – шлях до успішної педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 260–264.

Матеріали конференцій

11. Корольова Л. М. До проблеми розвитку креативності. *Педагогіка та психологія: традиції та інновації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 бер. 2013 р. Львів, 2013. С. 20–22.

12. Корольова Л. М. Креативність і шляхи її формування в молодших школярів. *Формування та розвиток фахової компетентності вчителя початкової школи в умовах упровадження Державного стандарту початкової загальної освіти*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 24–25 квіт. 2013 р. Харків, 2013. С. 269–276.

13. Корольова Л. М. Дослідження рівня готовності вчителів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів. *Модернізація регіональної системи підвищення кваліфікації та атестації педагогічних працівників як умова підвищення якості освіти*: зб. матер. Всеукр. наук.-метод. інтернет-конф. Харків, 2014. С. 114–118.

14. Корольова Л. М. Дидактичні умови стимулювання педагогів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 20–27 квіт. 2015 р. Запоріжжя, 2015. Вип. 1 (19). URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp20/2/korolova_tezi.pdf (дата звернення: 27.04.2015).

15. Корольова Л. М. Дефініції поняття «креативність молодших школярів». *Професійна освіта та освіта дорослих в сучасних соціокультурних умовах: теорія, методологія, практика*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 24–25 вер. 2015 р. Запоріжжя, 2015. URL: http://konpod.blogspot.com/p/blog-page_22.html (дата звернення: 25.09.2015).

16. Корольова Л. М. Моделювання як метод теоретичного осмислення проблеми формування креативних здібностей у молодших школярів. *Нові технології навчання*. Київ. 2015. Вип. 86. Ч. 2. С. 99–101.

17. Корольова Л. М. Застосування поліваріантних видів навчальної діяльності як одна з умов формування креативних здібностей молодших школярів. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах*: матеріали Всеукр. наук. конф., 29–30 квіт. 2016 р. Дніпропетровськ, 2016. Ч. I. С. 153–155.

18. Корольова Л. М. Дослідження структури креативних здібностей особистості. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 18–25 квіт. 2016 р. Запоріжжя, 2016. Вип. 1 (23). URL: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip23.html (дата звернення 25.04.2016).

19. Корольова Л. М. Дослідження рівня сформованості креативних здібностей у молодших школярів. *Основні напрями розвитку педагогічної науки*:

матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 21–23 жовт. 2016 р. Херсон: Гельветика, 2016. С. 43–45.

20. Корольова Л. М. Методологічна основа побудови моделі формування креативних здібностей у молодших школярів. *Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 23–24 лют. 2017 р. Київ: Міленіум, 2017. С. 138–140.

21. Корольова Л. М. Активізація креативності майбутніх учителів початкових класів – домінанта їхньої професійної підготовки. *Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи*: матеріали третьої Міжнар. наук.-практ. конф., 16–17 лют. 2018 р. Умань: ВПЦ Візаві, 2018. С. 106–107.

22. Корольова Л. М. Оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах Концепції Нової української школи у сучасних парадигмальних вимірах. *Підвищення якості освітньої діяльності у вищих навчальних закладах за рахунок інтерактивних форм навчання*: матеріали Всеукр. наук.-метод. інтернет-конф., 9–10 квіт. 2018 р. Харків, 2018. С. 131–133.

23. Корольова Л. М. Полівекторність креативної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 10 квіт. 2018 р. Харків: Стиль–Издат, 2018. С. 250–253.

24. Корольова Л. М. Ампліфікація змісту початкової освіти як умова формування креативних здібностей у молодших школярів. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти*: матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. Бердянськ, 2017. С. 249–252.

Праці, які додатково відображають результати дослідження

25. Королёва Л. М. Формирование основ читательской самостоятельности младших школьников. *Раз ступенька, два ступенька...* URL: <http://znmc.ucoz.ru/index /0-80> (дата обращения: 12.12.2014).

26. Корольова Л. М. Нетрадиційні форми організації навчально-виховного процесу як умова створення позитивного виховного простору. *Виховний простір*

як вихідна умова розвитку життєвокомпетентної особистості: теорія, практика, досвід: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 28 вер. 2016 р. Запоріжжя, 2016. URL: <http://kaffilosofii.wixsite.com/kafedra-filosofii/blank-cp4sx> (дата звернення: 28.09.2016).

27. Корольова Л. М. Культура батьків – основа культури дітей. Батьківські збори в 3-му класі. *Учитель початкової школи*. 2017. № 1. С. 39–41.

28. Корольова Л. М. Йдемо по стопах Архімеда. Урок «відкриття нового способу» з математики для 3-го класу. *Учитель початкової школи*. 2017. № 2. С. 28–29.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	28
1.1. Ключові поняття дослідження.....	28
1.2. Підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи як науково-педагогічна проблема	39
1.3. Компонентно-структурний аналіз готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей у молодших школярів.....	63
Висновки до першого розділу	93
Список використаних джерел до першого розділу	97
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	111
2.1. Концептуальні засади педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.....	111
2.2. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.....	133
Висновки до другого розділу.....	156
Список використаних джерел до другого розділу	158

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	167
3.1. Загальна логіка й методика організації експериментального дослідження.....	167
3.2. Реалізація структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.....	178
3.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи	200
Висновки до третього розділу	216
Список використаних джерел до третього розділу	218
ВИСНОВКИ.....	220
ДОДАТКИ.....	224

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена широкоформатними й радикальними освітніми трансформаціями, результатом яких має стати потужна національна система освіти, конкурентна та визнана Європою й світом. Пріоритетним вектором якісного оновлення вищої педагогічної освіти є докорінна зміна підготовки креативного вчителя-дослідника зі сформованим холістичним мисленням, цілісним світоглядом, освіченого, компетентного, здатного любити дитину, творчо й інноваційно діяти в професійних ситуаціях на засадах педагогіки духовності. Адекватною відповіддю на нові виклики часу й центром біфуркації стратегії розвитку шкільної освіти стали Концепція «Нова українська школа» (2016 р.) і Державний стандарт початкової освіти (2018 р.), низку нововведень у змісті яких сфокусовано на створенні привабливої та комфортної школи для учнів, їх батьків і вчителів шляхом упровадження педагогіки партнерства, де кожен із суб'єктів навчально-виховного процесу отримує максимальні можливості для реалізації креативності, свободи й духовності. За таких умов суперечливе утвердження інноваційних підходів у вищій педагогічній освіті поступово привело до термінового оновлення теоретико-методичних засад підготовки майбутніх учителів початкової школи, для яких одним із пріоритетних професійних завдань є розвиток креативних здібностей кожної дитини.

Низка державних нормативно-правових документів підтверджує перспективний характер вектора креативно орієнтованої підготовки майбутніх учителів, зокрема: Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993 р.); Державна програма «Вчитель» (2002 р.); Закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про охорону дитинства» (2001 р.); Національна рамка кваліфікацій (2011 р.); Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012 р.); Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013 р.); Концепція «Нова українська школа» (2016 р.); Державний стандарт початкової освіти (2018 р.). У них закладено напрями модернізації вищої педагогічної освіти, її освітньо-правові

засади, фундаментальні педагогічні стратегії та механізми творчого розвитку майбутніх учителів, здатних до креативного розв'язання професійних ситуацій і завдань з високою продуктивністю.

Аналіз модернізаційних актуалітетів досліджуваного явища в педагогіці, психології, філософії, соціології засвідчив, що нині закладено міцний теоретичний фундамент для вивчення проблеми розвитку креативних здібностей особистості, зокрема таких її аспектів, як:

– концептуальні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів (Н. Бібік, О. Біда, В. Бондар, Н. Кічук, Л. Коваль, О. Комар, А. Крамаренко, С. Литвиненко, І. Підласий, І. Полякова, Р. Пріма, О. Савченко, Л. Сущенко, О. Федій, Л. Хомич, Л. Хоружа, І. Шапошнікова, З. Шевців та ін.);

– презентація креативності в дослідженнях зарубіжних науковців (Р. Арнхейм (R. Arnheim), Дж. Гілфорд (J. Guilford), Х. Грубер (X. Gruber), Р. Крачфілд (R. Crutchfield) А. Маслоу (Abraham Maslow), С. Меднік (S. Mednick), Р. Стернберг (R. Sternberg), Е. Торренс (E. Torrance) та ін.);

– розвиток креативності та креативних здібностей особистості (О. Антонова, Є. Гергель, В. Дружинін, Т. Каракатсаніс, В. Клименко, Н. Міщенко, В. Моляко, І. Особов, Г. Решетнікова, В. Роменець, С. Сисоєва, О. Туриніна та ін.);

– розвиток креативних здібностей учнів молодшого шкільного віку (Д. Богоявленська, І. Воронюк, В. Дружинін, Н. Міщенко, І. Полякова, О. Савченко, В. Фадєєв та ін.).

Ситуацію в сучасній українській школі ускладнює наявність низки суперечностей між:

– суспільними очікуваннями від майбутніх учителів початкових класів креативного виконання нових соціальних ролей та недостатнім відображенням цього аспекту професійної діяльності педагога в змісті фахової підготовки, для якої характерні знеособлення та стандартизація;

– декларуванням значущості набуття в процесі фахової підготовки майбутніми вчителями початкових класів досвіду компетентностей щодо

розвитку креативних здібностей у школярів та дефіцитом ефективних методів формування відповідної готовності у студентів спеціальності 013 «Початкова освіта»;

– наявністю потенційних можливостей креативно-інноваційних освітніх технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи до розвитку креативних здібностей учнів і недостатнім рівнем їх вивчення та реалізації.

Отже, усунення зазначених суперечностей, практичне значення проблеми й недостатня розробленість її теоретичних аспектів зумовили вибір теми дисертації: *«Підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи»*.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету «Розвиток творчої особистості в історії та теорії педагогіки» (номер державної реєстрації 0114U006397), одним із виконавців якої є здобувач.

Тему дисертації затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 2 від 27.09.2017) й узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 6 від 28.11.2017).

Мета й завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає в обґрунтуванні теоретичних засад підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, розробленні й експериментальній перевірці ефективності структурно-функціональної моделі реалізації цього процесу.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

1) на підставі аналізу психолого-педагогічної, філософської та соціологічної літератури розкрити теоретичні засади підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи й визначити коло питань, що потребують наукового розв'язання;

2) обґрунтувати сутність, структурні компоненти, критерії та рівні сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи;

3) визначити концептуальні засади педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи;

4) розробити й теоретично обґрунтувати структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, змістовим ядром якої є організаційно-педагогічні умови;

5) здійснити експериментальну перевірку ефективності структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів.

Предмет дослідження – структурно-функціональна модель підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Методи дослідження. На різних етапах наукового пошуку використано такі методи:

– *теоретичні*: аналіз психолого-педагогічної, навчально-методичної, довідкової літератури, інструктивно-нормативних видань, інформаційних ресурсів мережі Інтернет з подальшим узагальненням і систематизацією його результатів – для з'ясування, порівняння й зіставлення наукових підходів, позицій вітчизняних і зарубіжних науковців за темою дисертації; періодизація, ретроспективний та причинно-наслідковий аналіз – для вивчення еволюції різних поглядів на проблему дослідження; аналіз методичного досвіду – для визначення концептуальних засад педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи; моделювання педагогічного процесу – для

розроблення структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи;

– *емпіричні*: анкетування, бесіда, педагогічне спостереження, інтерв'ювання, опитування, тестування знань – для визначення переліку ключових ознак сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку креативних здібностей учнів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) – для перевірки ефективності структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи;

– *статистичні*: визначення середнього арифметичного, стандартного відхилення, а також ранжування й порівняння за критеріями Крамера-Уелча та Манна-Уїтні – для опрацювання й оцінювання емпіричних даних, уточнення висновків, аналізу отриманих результатів і перевірки їхньої достовірності.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу здійснено впродовж 2014–2018 рр. на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Бердянського державного педагогічного університету, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет». В експериментальній роботі взяли участь 56 викладачів та 120 студентів, з яких 62 особи – в експериментальній групі (ЕГ) і 58 осіб – у контрольній групі (КГ).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено* структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, відповідно до якої ця підготовка становить єдність мети,

наукових підходів, принципів, дидактично взаємопов'язаних етапів, критеріїв, очікуваних результатів і змістовим ядром якої є сукупність визначених організаційно-педагогічних умов, а саме: формування мотиваційних установок майбутніх учителів початкової школи на домінанту креативної спрямованості в структурі професійної діяльності; організація процесу набуття майбутніми вчителями початкових класів знань, умінь і досвіду з розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності шляхом упровадження авторських модулів визначених дисциплін; оптимізація аудиторної та позааудиторної суб'єкт-суб'єктної навчальної взаємодії через створення розвивального середовища креативного характеру; стимулювання фахової самоідентифікації майбутніх учителів початкової освіти з опорою на кращий досвід успішних представників освітньої галузі; *визначено й охарактеризовано* сутність і структурні компоненти готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи; *теоретично обґрунтовано* концептуальні засади педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи;

– *уточнено й конкретизовано* сутність понять «креативність», «розвиток», «креативні здібності», «розвиток креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи», «підготовка», «готовність», «професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи», «готовність майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи»;

– *удосконалено* цільові орієнтири професійної підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» через операціоналізацію змісту мотиваційного, когнітивного, інструментального й рефлексивного компонентів їхньої готовності; методику визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи;

– *набуло подальшого розвитку* науково-методичне забезпечення креативно орієнтованої діяльності як складової професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в їх достатній готовності до впровадження в освітній процес закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх учителів початкової школи: оновлено й модифіковано зміст таких навчальних дисциплін: «Педагогіка» – авторський модуль «Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів»; «Основи педагогічної майстерності» – авторський модуль «Формування креативних здібностей учителя початкових класів»; «Передові технології в початковій школі» – авторський модуль «Інтерактивні методи навчання в початковій школі»; розроблено авторський спецкурс «Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів»; упроваджено програму теоретичної та практичної підготовки викладачів ЗВО до організації поетапної підготовки майбутніх учителів; розроблено й упроваджено в освітній процес методичні матеріали для проведення практичних занять: навчальні проекти (креативно-пошукові, дослідницькі, прикладні, монопроекти, мультипроекти), ділові та рольові ігри, квести, синквейни, діаманти, технології контекстного, продуктивного навчання й розвитку креативного мислення, банк тренінгових програм; підготовлено рекомендації з методики формування креативних здібностей у молодших школярів для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта», викладачів вищої школи та післядипломної педагогічної освіти.

Матеріали дисертації можуть бути використані під час підготовки підручників і навчальних посібників, розробленні навчальних курсів із розвитку творчого мислення та креативних здібностей майбутніх учителів; у практичній роботі викладачів закладів вищої освіти, у яких здійснюється підготовка бакалаврів спеціальності 013 «Початкова освіта», у психолого-педагогічних дослідженнях відповідної сфери.

Наукові положення, методичні рекомендації та результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного педагогічного університету імені

М. П. Драгоманова (довідка № 07-10/1872 від 04.12.2018), Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (довідка № 01-11/1218 від 04.12.2018), Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 57-28/1178 від 02.11.2018), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 2988 від 14.11.2018), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 578 від 29.11.2018), Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 68-18-919 від 23.11.2018).

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення, висновки й основні результати дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях:

– *міжнародних*: «Педагогіка та психологія: традиції та інновації» (м. Львів, 2013 р.); «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи» (м. Запоріжжя, 2015, 2016 рр.); «Основні напрями розвитку педагогічної науки» (м. Харків, 2016 р.); «Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації» (м. Київ, 2017 р.); «Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи» (м. Умань, 2018 р.); «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (м. Харків, 2018 р.);

– *всеукраїнських*: «Формування та розвиток фахової компетентності вчителя початкової школи в умовах упровадження Державного стандарту початкової загальної освіти» (м. Харків, 2013 р.); «Модернізація регіональної системи підвищення кваліфікації та атестації педагогічних працівників як умова підвищення якості освіти» (м. Харків, 2014 р.); «Професійна освіта та освіта дорослих в сучасних соціокультурних умовах: теорія, методологія, практика» (м. Запоріжжя, 2015 р.); «Модернізація змісту освіти і науки в Україні: неформальна освіта для дорослих» (м. Хмельницький, 2015 р.); «Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах» (м. Дніпро, 2016 р.);

«Підвищення якості освітньої діяльності у вищих навчальних закладах за рахунок інтерактивних форм навчання» (м. Харків, 2018 р.).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 28 наукових працях, з яких: 6 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 – стаття в зарубіжному виданні; 3 – статті у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз; 14 – матеріали конференцій; 4 – праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Зміст дисертації викладено на 277 сторінках, з них: основний текст – 179 сторінок, список використаних джерел – 25 сторінок, додатки – 47 сторінок. Робота містить 8 рисунків та 15 таблиць. Список використаних джерел включає 264 найменування, з них 11 – іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Ключові поняття дослідження

Актуальною проблемою освіти нашої країни є репродуктивний тип навчання учнів, що дістався у спадок від освітньої системи радянських часів. Невідповідність результатів, які має сьогоднішня школа, вимогам сучасного суспільства до вміння особистості розв'язувати проблеми, знаходити нестандартні рішення актуалізує потребу в реформуванні загальної середньої освіти. Тому Міністерство освіти і науки обрало стратегічний напрям реформування – створення Нової української школи, у якій буде приємно навчатись учневі і яка даватиме школярам не лише пакет знань, як це передбачає сучасна освіта, а й уміння застосовувати їх у житті.

Нова українська школа – це осередок зацікавленості, відчуття задоволеності від отриманих знань та середовище креативу.

За задумом укладачів Концепції, Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти. У межах цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму.

На думку групи упорядників Концепції Нової української школи (Л. Гриневич, О. Єлькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець, О. Макаренко, О. Малахова, Т. Нанаєва, Г. Усатенко, П. Хобзей, Р. Шиян), учителів навчатимуть, як плекати в учнів і в собі гідність, оптимізм, сильні риси характеру та чесноти; суттєвих змін зазнає сам процес і зміст підготовки вчителя [54]. За Концепцією НУШ (розділ 3 «Умотивований вчитель»), учителі опановуватимуть особистісно орієнтований та компетентнісний підходи до

управління освітнім процесом, психологію групової динаміки тощо [54]. У зв'язку із цим варто говорити про нову роль учителя: не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини.

Отже, постає питання: яким повинен бути майбутній учитель Нової української школи?

За словами академіка НАПН України, ректора Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Президента Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи В. Андрущенка, «...головним джерелом якісної зміни освіти України, первиною основою цього процесу є радикальна зміна підготовки нового вчителя, який би міг відшукати відповіді на виклики епохи й реалізувати їх у щоденній навчально-виховній практиці» [2, с. 7].

Варто зауважити, що сучасний учитель повинен не лише навчати й передавати знання іншим, а швидко орієнтуватись у реальному житті, професійно грамотно розв'язувати різнопланові проблемні та нестандартні ситуації. Потрібна така особистість учителя, у якій гармонійно будуть поєднані індивідуальність та професіоналізм.

Отже, необхідно провести аспектний вибірковий аналіз енциклопедичних джерел, словникових видань та наукової літератури з окресленої проблеми, зосередивши увагу на тих, які максимальною мірою співвідносяться із завданнями цього дослідження.

Тому ми розпочинаємо пошук і конкретизацію сутності феномену підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи як одного із ціннісно-смыслових орієнтирів ефективної фахової підготовки спеціалістів, що домінують.

З огляду на те, що в конструкті «підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів» базовими виступають поняття «креативність», «розвиток», «креативні здібності» «підготовка майбутніх учителів», доцільно розглянути специфічні особливості окреслених понять у контексті цього дослідження.

Грунтовний аналіз тлумачення й розвитку понятійного базису дослідження в словникових та енциклопедичних джерелах свідчить, що поняття «креативність» багатозначне, введення його в науковий обіг належить психологам Е. Торренсу [159] та Дж. Гілфорду [156, с. 26]. На сьогодні, попри поширене вживання поняття «креативність», відсутня одностайність у його розумінні.

Становить інтерес той факт, що ще в середині ХХ ст. було запропоновано близько 60 варіантів інтерпретації цього поняття.

Загалом категорія «креативність» – міждисциплінарна, оскільки її вживають представники філософії, психології, соціології, педагогіки тощо. Відповідно, ці визначення щоразу набувають специфічного забарвлення.

Термін «креативність» уперше зустрічається у філософському словнику 1991 р. на позначення властивості, характерної особливості творчої особистості, процесу, продукту, що проявляє себе в зміні універсуму культури, досвіду індивіда або соціальної значущості [19, с. 111]. У філософському словнику 1998 р. подано розширене тлумачення цього поняття як здібності, характерної риси творчої особистості, що проявляється в зміні універсуму культури, досвіду індивіда, сфери культурних значень і смислів [129, с. 196].

Необхідно звернути увагу на те, що кожна наука розглядає креативність з різних позицій. У Сучасному психологічному словнику креативність визначено як «...творчі можливості (здібності) людини, які можуть проявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість у цілому або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення...» [130, с. 192].

Видатний психолог З. Фрейд розумів під креативністю процес сублімації, переорієнтації енергії лібідо на соціально адекватні цілі, творіння культури [124, с. 682].

У психологічному словнику креативність подано як здатність породжувати надзвичайні ідеї, що відрізняються від традиційних схем мислення та сприяють швидкому вирішенню проблеми [111, с. 138], як потенціал (внутрішній ресурс) людини [146, с. 129].

Педагогічні словники та енциклопедії тлумачать креативність по-різному:

– як творчі можливості (здібності) людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість загалом або її окремі сторони, продукти діяльності, процес створення їх; як найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості, що рідко відображається в тестах інтелекту й академічних досягненнях. Креативність зумовлена не стільки критичним ставленням до нового з погляду наявного досвіду, скільки сприйнятливістю нових ідей [101, с. 269 – 270];

– як рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, що становить відносно стійку характеристику особистості [48, с. 147];

– як творчі можливості (здібності) людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності; здатність породжувати множину різноманітних оригінальних ідей у нерегламентованих умовах діяльності [131, с. 359];

– як творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не лише в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях, спілкуванні з іншими людьми [38, с. 432].

Отже, педагогічна наука розглядає креативність з позиції творчих можливостей людини, які можуть виявлятися у мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість у цілому чи її окремі сторони, продукти діяльності. Креативність – це найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості, що рідко відображається в тестах інтелекту й академічних досягненнях [101, с. 362].

Соціологічна енциклопедія з посиланням на Дж. Гілфорда трактує креативність як рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, що є відносно стійкою характеристикою особистості [133, с. 459].

В енциклопедичному словнику за редакцією І. Меркулова креативність подано як здібність до творчої активності, що полягає в новому погляді на проблемну ситуацію [82, с. 543].

Визначаючи сутність терміна «креативність», варто акцентувати на тому, що в науковій літературі його пов'язують з поняттям «творчість». Ці поняття схожі одне з одним, їх часто вживають як синоніми. Причина такого стану справ – походження терміна «креативність» (від лат. *creatio* – творіння, від англ. *creativity* – творчий потенціал, творчі здібності) [102; 110; 126; 127]. В етимології терміна простежується наявність елемента творчості.

У наш час необхідно внести корективи щодо ідентифікації понять «творчість» і «креативність», враховуючи педагогічні реалії. Спостерігається тенденція до використання цих понять як синонімів у науковій літературі: спочатку вживають одне, а потім друге поняття, не розмежовуючи їхньої суті та лексичного значення. Це пояснюється такими положеннями. По-перше, поняття «креативність» – іншомовного походження (від англ. *creative* – творчий) і є аналогом творчості та творчої діяльності. По-друге, дійсність впливає на суспільство та співвідношення цих понять. Кожна епоха має притаманні саме їй політику та поведінку. За радянських часів можна було чітко спостерігати яскраву ідіосинкразію до будь-якої інноваційної діяльності, адже тоді вбачали загрозу для суспільства в нововведеннях та інтерпретували все нове як вороже впровадження. Тому в тогочасній науковій літературі активно вживали поняття «творчість».

Детальний компаративний аналіз понять «творчість» і «креативність» засвідчив наявність аргументів на користь самостійності кожного із цих понять:

1. В українській мові англomовний термін «creative» має значення «творчий», а «creative personality» – «творча особа». Відповідно до мовних норм, значення англійського слова цілком відповідає значенню українського. У цьому випадку акцент потрібно ставити не на доречності перекладу, а на смисловому значенні висловлювання, адже кожне поняття має як загальне, так і індивідуальне значення. Тому залежно від тієї чи тієї ситуації зміст висловлювання може бути помилковим і викликати неправильне розуміння.

2. Дії, що існують у сучасному світі, які мають творче спрямування, емпірично називають «творчістю». Таке тлумачення стосується кінцевого

результату, а не самої особистості. Творчість – це новоутворення. Креативність – це якість особистості.

3. До інноваційних дій і створення нового продукту особистість підштовхують внутрішні передумови, під впливом яких вона починає креативно діяти. Творчість є збірною сукупністю різноманітних креативних дій, які мають стосунок до результату.

Безсумнівно, креативність має тісний зв'язок з творчим потенціалом людини, але перелік зазначених фактів надає підстави стверджувати про самостійне існування цих понять, незважаючи на синонімічну схожість тлумачень.

Поняттю «креативність», його виникненню та тлумаченню приділяють дуже багато уваги. Щодо окресленого питання існують різноманітні погляди, які, у свою чергу, спричиняють багато суперечок і є приводом для дискусій. Безперечно, виявлення нового завжди викликає критику й негативне ставлення, підтвердженням чого є відомий усім науковцям закон гомеостазу. Відповідно до нього, кожне нововведення, кожна нова ідея, кожен новий погляд на вже існуюче поняття, кожне нове тлумачення будуть мати на шляху до свого становлення, вдосконалення, розуміння й уведення в практику багато перешкод.

У педагогіці стосовно креативності постає питання: креативність є самостійним процесом чи частиною процесу, що залежить від інших важливих складників?

Отже, наявність категорії «креативність» у словникових виданнях засвідчує утвердження наукового статусу цього концепту в сучасному соціогуманітарному знанні, його включення до категоріального апарату педагогічної науки.

Відповідно до логіки процесу цього дослідження провідним його поняттям є «креативні здібності», причому більш уживаними є окремі терміни «креативність» та «здібності». У довідкових джерелах існують певні розбіжності в їх тлумаченні, а «креативні здібності» розкрито дуже обмежено.

Отже, перш ніж визначити поняття «креативні здібності», доцільно розглянути дефініції поняття «здібності» в широкому психолого-педагогічному контексті.

«Здібність» – одне з найбільш загальних психолого-педагогічних понять. Згідно з Великим тлумачним словником української мови, здібності – це природний нахил до чого-небудь; обдарування, талант [20, с. 348].

«Енциклопедія освіти» за редакцією В. Кременя подає «здібності» як індивідуально-психологічні якості особистості, що є передумовою успішного виконання нею певної діяльності. Необхідними передумовами розвитку здібностей є природжені задатки, анатомо-фізіологічну основу яких становлять будова й функції вищої нервової системи, зокрема такі властивості нервових процесів, як сила, врівноваженість і рухливість [38, с. 276].

У психолого-педагогічній науці трапляються й інші визначення цієї категорії. Зокрема, згідно з термінологічним словником з психології та педагогіки обдарованості й таланту, здібності – це основа обдарованості. Можна виокремити трактування трьох аспектів у понятті «здібності»: по-перше, під ними розуміють індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої; по-друге, здібностями називають не всі індивідуально-психологічні особливості, а лише такі, що мають стосунок до успішного виконання якої-небудь діяльності або багатьох діяльностей; по-третє, під здібностями зазвичай мають на увазі такі індивідуально-психологічні особливості, котрі не зводяться до наявних навичок, умінь чи знань, але можуть пояснити легкість і швидкість набуття цих знань та навичок [125].

В українському педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка здібності визначено як «стійкі індивідуальні властивості людини, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Вони виявляються у тому, як людський індивід учиться, набуває певні галузі діяльності, включається у творче життя суспільства» [29, с. 162].

У контексті нашого дослідження становить інтерес тлумачення феномену «здібності творчі», наведене в словнику-довіднику з професійної педагогіки за

редакцією А. Семенової: «здібності творчі – це комплекс здібностей, що дозволяють за сприятливих умов більш успішно оволодіти творчою діяльністю, вони передбачають не тільки засвоєння інформації, але й прояв інтелектуальної ініціативи та створення чогось нового» [127, с. 74], водночас поняття «здібності» у цьому ж енциклопедичному виданні тлумачиться як «психологічні особливості індивіда, що забезпечують можливості успішного виконання певного виду продуктивної діяльності» [127, с. 73].

На жаль, сутність поняття «здібності» засвідчує лише наявність в особистості певних притаманних їй якостей, які надають можливість успішно оволодіти будь-якою діяльністю, не відображаючи взаємозв'язку індивідуальних рис особистості та інтелекту, характеристиках особистісно-індивідуальних якостей, наявності компетентцій, які залежать від певних умов оточення тощо.

Аналіз енциклопедій та довідників дає підстави стверджувати про відсутність у них тлумачення такої категоріальної одиниці, як «креативні здібності». Загалом цей конструкт активно вживають у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях, але переважно на емпіричному рівні, а в категоріальному апараті теоретичної педагогіки воно розроблене ще недостатньо.

Отже, ретельно досліджуючи проблему неоднозначного трактування поняття «креативність» та відсутності в довідкових джерелах поняття «креативні здібності», варто наголосити що саме ця розбіжність актуалізує потребу їх подальшого методологічного аналізу.

У межах цього дослідження, безперечно, ідеться про розвиток креативних здібностей в учнів початкової школи. З огляду на важливість цього поняття потрібно розглянути його детальніше.

У ході з'ясування тлумачення категорії «розвиток» виявлено, що це закономірна, спрямована, якісна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів. Одночасна наявність цих властивостей відрізняє розвиток від інших змін [127, с. 235].

У «Новітньому психологічному словнику» за редакцією В. Шапаря розвиток подано як зміни, що становлять перехід від простого до більш

складного, від нижчого до вищого; як процес, у якому поступове накопичення кількісних змін сприяє наступним якісним змінам. Джерелом і внутрішнім змістом розвитку є боротьба протилежностей [151, с. 521].

Ключове поняття цього дослідження ґрунтовніше розкрито в Педагогічній енциклопедії, а саме як процес та результат кількісних і якісних змін в організмі людини. Він пов'язаний з постійними, неперервними змінами, переходами з одного стану в інший, від простого – до складного, від нижчого – до вищого. У розвитку людини виявляється дія універсальних філософських законів взаємопереходу кількісних змін у якісні й навпаки, заперечення, єдності та боротьби протилежностей [103, с. 622–623].

Аналіз зазначеного вище поняття переконливо доводить, що розвиток – процес якісних змін в особистості, зумовлений удосконаленням духовних, психічних, фізичних та соціальних можливостей людини з метою самореалізації на основі внутрішньо закладених здібностей і задатків. Розвиток не тотожний навчанню чи вихованню, хоч разом із ними виступає в складі єдиного процесу.

Не вдаючись до розгляду генези цих понять, які так чи інакше пов'язані з характеристикою здатності особистості до креативності, варто зауважити, що термінологічний ряд продовжує поповнюватися новими модифікаціями, такими, наприклад, як: «креативні здібності учня», «креативні здібності учня в початковій школі», «розвиток креативних здібностей учня», «підготовка до розвитку креативних здібностей в учнів» тощо.

Відповідно до логіки цього дослідження доцільно розглянути сутність понять «підготовка» та «підготовка майбутніх фахівців».

У понятійно-термінологічних системах України існують певні розбіжності, тому що науковці по-різному тлумачать аналогічні явища. Тому спробуємо зіставити ці терміни й поняття.

Згідно з Великим тлумачним словником, підготовка – це дія із забезпечення, здійснення, проведення чогось із завчасною підготовкою всього необхідного [21, с. 373].

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови, підготовка – це запас знань, навичок, досвіду та ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності тощо [20, с. 355].

У Термінологічному словнику з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти вказано, що сутність поняття «підготовка» розуміється як різновид організованої (формальної та неформальної) освіти для досягнення визначених у дослідницькій, освітній або навчальній програмі цілей навчання, що ведуть до набуття або вдосконалення кваліфікації відповідно до чинної Міжнародної стандартної класифікації освіти 2011 р., Міжнародної стандартної класифікації трудових занять 2008 р. та українських законодавчо-регулятивних норм [139, с. 134].

У ході розгляду терміна «підготовка» з позиції вищої професійної педагогічної освіти з'ясовано, що підготовка студента до професії вчителя – це загальнопедагогічна підготовка в системі вищої педагогічної освіти, яка відбувається за такими напрямками: ознайомлення зі структурою діяльності та особистості вчителя; вивчення науково-теоретичних засад формування особистості вчителя; визначення науково обґрунтованого змісту педагогічної освіти, кола загальнопедагогічних знань та вмінь, якими повинні оволодіти вчителі та студенти педагогічних ЗВО [127, с. 74].

Отже, аналіз подібних характеристик у різних понятійних системах доводить багатовимірність і складність сутності підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей у учнів та визначає наявність міжпредметних підходів: тісний взаємозв'язок з психологією, соціологією, професійною педагогікою тощо.

Перед тим, як шукати відповіді на ключові питання цієї наукової розвідки, потрібно уточнити: при визначенні категоріально-понятійної бази дослідження специфічні ознаки підготовки майбутніх педагогів до розвитку креативних здібностей в учнів початкової школи в дисертації розглянуто крізь призму загальних рис і властивостей будь-якої особистості. Наразі йтиметься про те, що окреслені вектори термінологічної системи розглянуто в органічній єдності, що, у

свою чергу, зумовило межі визначення семантичного поля одиниць авторського пошуку у співвідношенні загального, особливого й одиничного.

У контексті розв'язання досліджуваної проблеми це поняття визначено як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, досвіду й системи ціннісних орієнтацій та переконань, яка зумовлює здатність особистості цілеспрямовано професійно організувати розвиток креативних здібностей у дитини, утверджувати засади принципу дитиноцентризму.

Плідні філософсько-педагогічні ідеї щодо розвитку дитиноцентризму як «серцевинної ідеї змін в освіті й суспільстві» містять висловлювання В. Кременя [67, с. 17]. Так, акцентуючи увагу на тому факті, що «...наше доросле суспільство зможе бути ефективним, гуманним і демократичним, якщо ми затвердимо людиноцентризм у суспільному житті як створення умов для плідної діяльності кожної людини в ньому...», філософ зауважує при цьому, що «...дитиноцентризм в освіті – це не проголошення гасла “Все краще – дітям”, і це не любов до дітей взагалі як таких. Це – виокремлення у кожній дитині її сутнісних особистісних рис і максимально можливе наближення навчання і виховання цієї дитини до її конкретних здібностей». Ідея дитиноцентризму, як вважає В. Кремень, «має проходити червоною ниткою в усіх змінах реформації і модернізації системи освіти» [67, с. 17].

Отже, у контексті цього дослідження постає необхідність визначитись із сутністю ключового поняття.

Конструкт «підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів» запропоновано розуміти як інтегративну систему організованої освіти, спрямованої на закономірні, якісні зміни в здатності особистості учня сприйняти та породжувати надзвичайні нові ідеї, творчо мислити тощо.

На завершення, варто підсумувати, що проблема підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у початковій освіті в сучасних умовах є актуальною й потребує більш глибокого наукового осмислення шляхів її вирішення з позицій нагальних потреб сучасної практики.

У підрозділі на основі аналізу психолого-педагогічних джерел встановлено, що перелічені вище поняття утворюють єдине понятійно-термінологічне поле наукового пошуку. Характеристика сутності базових і похідних понять, які стосуються проблеми дослідження, сприяла глибокому концептуальному осмисленню, визначенню загального й особливого в змісті та структурі поняття «підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей в учнів початкової освіти».

Але становить інтерес й інший, не менш важливий зріз цієї проблеми. Це підходи науковців до проблеми підготовки майбутніх фахівців до розвитку креативних здібностей у учнів початкової школи в навчально-виховній діяльності, що й буде розкрито в наступному підрозділі.

1.2. Підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи як науково-педагогічна проблема

Початкова освіта є фундаментальним елементом освітньої системи України, що закладає основні компетенції людства. Безумовно, основа майбутньої особистості формується в молодшому шкільному віці. Саме тому виховання компетентної й конкурентоспроможної особистості, забезпечення якісної та рівноправної початкової освіти є головними пріоритетами сучасної освітньої політики держави. Відтак, початкова освіта має модернізуватися в цілісну, науково обґрунтовану й варіативну гнучку систему, яка реалізує державне замовлення та відповідає запитам споживачів освітніх послуг, що належать до різних соціальних груп.

Націленість початкової освіти на кінцевий педагогічний результат – усебічний та цілісний розвиток особистості дитини, забезпечення її успішності на наступних ступенях навчання – передбачає високий рівень професіоналізму вчителів початкової ланки.

Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. закріпила положення про те, що підготовка конкурентоспроможних фахівців є центральним завданням модернізації освіти, провідним принципом державної освітньої політики.

Орієнтація вітчизняної сучасної освіти на європейський освітній простір вимагає суттєвої перебудови змісту підготовки майбутнього педагога. У зв'язку із цим удосконалення системи освіти в умовах сьогодення висуває нові вимоги до професійної діяльності вчителів початкової ланки закладів освіти.

Ці вихідні концептуальні положення закладено в таких документах, як: Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1994 р.) [31], Закон України «Про освіту» (2017 р.) [108], Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012 р.) [91], галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013 р.) [25], Державний стандарт початкової загальної освіти [32].

На сьогодні ключовим для реалізації намічених завдань є розвиток якостей майбутнього вчителя, адже саме від нього залежить реформування освіти. Так, М. Рубінштейн наголошував, що нова школа – це, перш за все, новий педагог. Це трактування є правильним навіть тоді, коли широке життя з його об'єктивними умовами ще не дозріло для нових форм, але школа із живим педагогом, який відчуває нові паростки майбутньої дійсності, може сформуватися й у таких несприятливих умовах у вдалу форму та спробувати пробитися у своєму власному невеликому середовищі до нових форм життя [115, с. 9–12].

Незаперечним є той факт, що вимоги, які постійно зростають, у системі освіти потребують створення Нової української школи, яка надає умови безперервного й вільного розвитку здібностей особистості. Як зазначає Міністр освіти і науки України Л. Гриневич, це «має бути школа для життя у ХХІ ст. Ви бачите, як змінюються технології, як розвивається суспільство, зараз ми не можемо точно знати, що потрібно буде, і з якими викликами зустрінуться діти, які зараз навчаються у школі. Тому ми хочемо перейти від школи, яка напихає дітей знаннями, які дуже швидко застарівають, до школи компетентностей» [92].

Відомо, що учні, які зацікавлені справою, що їм подобається, виявляють наполегливість, силу волі в опануванні тими знаннями й уміннями, які випереджають програмні матеріали та вимоги. Під час такої діяльності дитина йде вперед до поставленої мети, ці знання та вміння вкрай необхідні їй для реалізації самостійних креативних задумів. Саме в процесі розв'язання творчих завдань, пошуку нестандартних способів вирішення їх виконання в дітей виробляється вміння критично ставитися до повсякденного, виробляються навички дискутування тощо. Зрештою, креативність учнів сприяє формуванню морально-етичних та вольових якостей.

Саме на початку ХХІ ст. в теорії та практиці особливо гостро постала проблема формування креативної особистості. Креативність передбачає наявність в особистості здібностей, мотивів, знань і вмінь, завдяки яким створюється новий продукт, що вирізняється новизною, оригінальністю, унікальністю.

Чинні державні та відомчі директивні документи [32] України орієнтовані на розвиток творчих і креативних здібностей учнів початкової ланки. У новому Державному стандарті початкової загальної освіти засвідчено, що вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено ключові компетентності. До ключових компетентностей належать: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність. Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами [32, с. 2].

Справедливо зазначено у Державному стандарті початкової освіти, що сучасному випускнику молодших класів й Нової української школи недостатньо мати лише знання, необхідно вміти користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані із ціннісними установками учня, формують його життєві компетентності, необхідні для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці.

Реалії життя вимагають нових освітніх стандартів, які будуть ґрунтуватися на Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей ціложиттєвої освіти (18.12.2006) [109], але не обмежуватимуться ними. Виклики часу зумовили розроблення Концептуальних засад реформування середньої освіти – документа, який проголошує збереження цінностей дитинства; необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей.

Нині у світовій практиці ефективність освіти пов'язують з реалізацією компетентнісного підходу. Компетентнісні результати навчання учнів початкової школи визначено в документах: Державному стандарті (2018 р.) [32, с. 2], вимогах навчальних програм (2018 р.), вимогах до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів (2016 р.) [94].

Однак, перехід на компетентнісні засади поки не належним чином відображено в дидактичному й методичному забезпеченні навчання, де все ще домінує знаннєва компонента. Варто зауважити, що стандарт 2011 р. переважно орієнтував освітян на формування в учнів молодшого шкільного віку предметних компетентностей, тоді як новостворювані нормативи націлені на досягнення й ключових компетентностей [93, с. 8].

Ключові компетентності – ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити життєвий успіх молоді в суспільстві знань. Відповідно до нового базового Закону «Про освіту», ключовими для Нової української школи визначено 10 груп компетентностей, зокрема такі, як: уміння

навчатися впродовж життя, підприємливість, компетентність у математиці, соціальна, громадська та у природничих науках і технологіях, ініціативність, обізнаність та самовираження у сфері культури [93, с. 14].

Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави – це вміння, які суттєво необхідні громадянину нової української держави.

Аналіз такого переліку компетенцій свідчить про їх достатню креативну спрямованість як базису формування креативних здібностей особистості.

Виходячи із завдань, окреслених оновленим Державним стандартом і Законом України «Про освіту», розвиток креативних здібностей у школярів у навчально-виховній діяльності стає особливо актуальним.

Своєрідним орієнтиром у дослідженні цієї проблеми, предметом спеціального аналізу є концептуальна позиція С. Сисоевої, яка слушно зауважила, що «творча особистість із високим ступенем розвиненості мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності, яка внаслідок спеціальної професійної підготовки та постійного самовдосконалення набуває знань, умінь і навичок педагогічної праці, оволодіває уміннями формування творчої особистості учня у навчально-виховному процесі...» [120, с. 96].

Невідповідність результатів, які має школа сьогодні, вимогам суспільства до вміння особистості розв'язувати проблеми, знаходити нестандартні рішення актуалізує потребу в наукових дослідженнях розвитку креативності учнів сучасної школи.

Дослідники наголошують, що вже в молодшому шкільному віці існують сприятливі передумови для формування цієї особливості. Цей вік, на думку Н. Бібікової, є найбільш сензитивним для формування креативності, тому що саме в цей час відбувається становлення новоутворень, від яких залежить творчий успіх дорослої людини [8, с. 23]. До цих новоутворень можна зарахувати такі

властивості психіки, як розвиток фантазії й уяви, креативного мислення, виховання допитливості та спостережливості, формування вміння аналізувати явища середовища, уміти порівнювати, узагальнювати факти, робити висновки, практично оцінювати діяльність, активність, власну ініціативу.

Великий внесок у дослідження проблеми розвитку креативності молодших школярів у педагогічному процесі зроблено Н. Бібіковою. У своєму дослідженні [8] вчена розглядає феномен креативності в широкому розумінні як сходження від стимульно-продуктивного наслідування до творчого саморозкриття особистості, відповідальної за власний саморозвиток. Зокрема, Н. Бібікова зауважує, що у вузькому значенні креативність як загальна здатність до творчості виявляється в самому процесі, продукті творчого процесу, характеристиках, властивості особистості (як належності до креативного типу особистості). Синтез виділених складників утворює тріаду, що становить цілісний феномен креативності. У дослідженні виокремлено педагогічний контекст: розвиток креативності молодших школярів (актуальний стан; «зона» найближчого розвитку креативності як загальної здатності до творчості; «зона» найближчого творчого саморозвитку) у педагогічному процесі. Авторкою створено теоретичну та графічну просторову модель розвитку креативності молодших школярів, в основі якої – модель-тріада:

- 1) творча спрямованість особистості (мотивація творчості як домінанта, потреба в творчості);
- 2) творче (продуктивне) мислення;
- 3) спеціальні здібності.

Саме в початковій ланці закладу загальної середньої освіти, як стверджує М. Шопіна, починають формуватися й диференціюватись інтереси й схильності, потреби, що лежать в основі творчої діяльності [152, с. 49].

Дітям молодшого шкільного віку притаманні активність і допитливість, високі пізнавальні можливості, що зумовлюють процес формування креативності як загальної універсальної здатності молодшого школяра до творчості.

Наявність багатьох досліджень проблеми креативності не має однозначного розв'язання й потребує уточнення таких понять, як: «креативність», «креативні здібності молодших школярів», «розвиток креативних здібностей».

Основою тлумачення поняття «креативні здібності молодших школярів» є сутність дефініції «креативність». Однак, незважаючи на велику кількість досліджень із цієї проблеми, єдиного загальноприйнятого визначення креативності в науці не існує.

Термін «креативність» виник у зарубіжній психології як поняття про природні властивості більшості людей, що виявляється не лише в різноманітних видах творчості, а й у повсякденному житті [34, с. 216].

Дослідники розкривають поняття «креативність» як новий термін, який окреслює творчі здібності індивіда, здатного до продукування принципово нових ідей, що входять до структури обдарованості як незалежний фактор [96].

Узагальнюючи погляди науковців, можна констатувати, що деякі з них вважають поняття «творчість» та «креативність» синонімами або навіть розглядають термін «креативність» як простий переклад з англійської мови.

Запропоновані дослідниками наукові підходи до співвідношення конструктів «творчість» та «креативність» узагальнено подано в табл. 1.1.

Слушною, зокрема, є позиція науковця І. Милославського [84, с. 34], який розмежовує поняття «творчість» і «креативність» за наявності кінцевого продукту: творчість не завжди може мати кінцевий продукт, а креативність має його обов'язково. Дослідниця Д. Богоявленська акцентувала [11, с. 516–520] увагу на необхідності розрізняти «творчість» і «креативність» за сферою прояву особистісної активності.

Привертає увагу публікація вчених М. Меєрович, Л. Шрагіна [62 с. 432], які вважають сутністю творчості створення матеріальних і духовних об'єктів, що володіють новизною та корисністю.

На думку Е. Ландау [73, с. 144], креативність присутня в кожній життєвій ситуації та виявляється в багатьох людей.

Таблиця 1.1

Співвідношення сутності понять «творчість» та «креативність»

Автор	Трактування поняття «творчість»	Трактування поняття «креативність»
І. Милославський [84, с. 34]	Це процес, на початку якого обов'язково відбувається висування й розробка нової перспективної ідеї. У результаті можуть бути створені нові виробництва, нові матеріали, впровадитися нові методики тощо. Але може статися й так, що нічого цього не відбудеться, а залишиться лише цікава ідея та її розробка. Однак, творча діяльність має місце в обох цих випадках	Діяльність, яка не лише висуває ідеї, а й доводить їх до конкретного практичного результату
М. Меєрович, Л. Шрагина [86]	Діяльність людини, метою якої є створення відповідно до потреб людини й людства матеріальних і духовних об'єктів, що володіють новизною та корисністю [86, с. 432]	Цей термін науковці не розглядали
Д. Богоявленська [13]	«...творчий тому, що останнім позначається і процес мислення, і літературна, артистична, художня і тому подібна діяльність...» [13, с. 516–520]	Загальна особливість особистості, яка впливає на творчу продуктивність, незалежно від сфери прояву особистісної активності
Є. Ільїн [44]	На відміну від різноманітних форм адаптивної поведінки, здійснюється не за принципами «тому що», або «для того, щоб» (каузальним і теологічним), а «незважаючи ні на що», тобто творчий процес є реальністю, яка спонтанно виникає і завершується [44, с. 132]	Цей термін науковець не розглядав
Д. Кохановська [62]	Цей термін науковець не розглядав	Аналог поняття «творчі здібності», нерозривно пов'язаний з творчістю, творчою діяльністю, що породжує щось якісно нове (або для творця, або для групи, або суспільства в цілому)
Т. Баришева, Ю. Жигалов [6]	Це – процес і результат [6, с. 58]	Суб'єктивна детермінанта творчості, мотиваційно-потребнісна основа творчості
Е. Ландау [73]	Цей термін науковець не розглядав	«...багато хто вважає, що в основі наукової діяльності лежать інші здібності, ніж у художній (“творчій”) діяльності. Тільки деякі розуміють те, що будь-яка людина може бути творцем, і креативність присутня в кожній життєвій ситуації. Думка, що вона дається тільки небагатьом, помилкова...» [73, с. 144]

У своєму науковому доробку Є. Ільїн [44, с. 132] звертає увагу на спонтанність творчого процесу.

Згідно з позицією дослідниці Д. Кохановської [62], креативність є аналогом творчих здібностей.

Аналіз та узагальнення позицій учених дає можливість стверджувати, що креативність молодших школярів розглядають як загальну властивість особистості, що є основою будь-якої творчої діяльності.

Сучасні уявлення про багатовимірність сутності поняття «креативність» досліджували як психологи, так і вітчизняні педагоги.

З позицій педагогіки В. Сластьонін [123, с. 233] розкриває креативність як здатність, що відображає глибинну властивість індивідів створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення. До цього поняття автор звертається у зв'язку з характеристикою сучасних підходів до освіти, оскільки основною вимогою сьогодення є розвиток творчої особистості, здатної виходити за межі відомого, приймати нестандартні рішення, створювати продукти, що характеризуються новизною.

Цікавою в цьому аспекті є й думка М. Гнатка, з якою варто погодитися, що креативність – це властивість особистості. Науковець ототожнює креативність не з певним набором особистісних рис, а з реалізацією людиною власної індивідуальності, тому вважає творчий процес проявом цієї індивідуальності. Характеристики креативності – процесуальні, оскільки не передбачають наявності матеріального чи ідеального продукту. Креативність розкривається в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії й завжди адресована іншій людині. Отже, креативність – це презентація своєї індивідуальності іншому [28, с. 16].

Вітчизняні психологи (Л. Виготський, В. Давидов, Я. Пономарьов та ін.) виділяють, зокрема, проблему здібностей і розглядають креативність як загальну творчу здатність, процес перетворення знань пов'язують креативність з розвитком уяви, фантазії, породженням гіпотез [23, с. 12; 106, с. 107; 30, с. 294].

Глибоким і змістовним видається підхід науковців Л. Баранової, Л. Лебедевої, Н. Бібікової, які розглядають креативність як психологічний

феномен і зараховують її до інтелектуальних здібностей або до особистих властивостей, не залежних від рівня розвитку інтелекту індивіда [5; 8; 74].

Намагаючись упорядкувати запропоновані різними дослідниками тлумачення креативності, варто зауважити, що феномен тлумачать по-різному залежно від сутності основних ознак прояву. Розглянувши різні підходи науковців до тлумачення ключового поняття дослідження, спираючись на педагогічну, психологічну, філософську спадщину, можна певною мірою узагальнити, систематизувати підходи дослідників до визначення сутності категорії в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Підходи дослідників до визначення сутності ознаки «креативність»

Автори	Сутності ознаки «креативність»
Дж. Гілфорд [26]	1) здатність до виявлення і постановки проблем; 2) спроможність до генерування великого числа ідей; 3) гнучкість – продукування різноманітних ідей; 4) оригінальність – спроможність відповідати на подразники нестандартно; 5) здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі; 6) уміння вирішувати проблеми, тобто здатність до аналізу й синтезу [26, с. 433–456].
Ф. Баррон і Д. Харрінгтон [8]	Оригінальність, спроможність, валідність, адекватність завданню і ще одна властивість, яка може бути названа придатною естетичною, екологічною, оптимальною формою, правильною й оригінальною на цей час
Е. Торренс [157]	Чутливість до проблем, дефіциту знань, їхньої дисгармонії, невідповідності, фіксації цих проблем, пошуку їхнього рішення, висунення гіпотез, перевірок і формулювання результатів рішення проблеми [157, с. 43–75]
К. Роджерс [114]	Здатність виявляти нові способи вирішення проблем і нові способи вираження.
М. Холодна [141]	Здатність породжувати безліч всіляких оригінальних ідей у нерегламентованих умовах діяльності [141, с. 38]
Є. Ільїн [44]	Здатність людини породжувати незвичайні ідеї, породжувати оригінальні рішення, відхилятися від традиційних схем мислення
А. Хуторський [144]	Комплексні можливості учня у вчиненні діяльності та дій, спрямованих на творення їм нових освітніх продуктів
Н. Мартишина [80]	Здатності індивіда творчо осмислити події життя та власний досвід, творчо використовувати й перетворювати відоме, творити якісно нове

Наведені міркування дають підстави стверджувати, що в психолого-педагогічній науці є декілька основних підходів до визначення креативності.

Відтак, її розглядають як: інтегральну творчу здібність; процес, діяльність (Є. Ільїн); результат творчого процесу (Н. Бібікова); характеристику креативного типу особистості.

У результаті узагальнення наявних підходів до тлумачення категорії «креативність» доцільним є розуміння її як деякої гіпотетичної здатності до створення чогось принципово нового, що сягає корінням у несвідомі процеси, може виявитися в будь-якій сфері людської діяльності та бути описане в термінах нестандартності, гнучкості, спонтанності.

Схарактеризувавши ключове поняття цього дослідження «креативність», логічно перейти до з'ясування та осмислення концептуальної сутності базового конструкту – «розвиток креативних здібностей».

Однак слід зазначити, що в понятійному й змістовому аспектах вищезазначений конструкт належить до малорозроблених педагогічною наукою. В Україні на разі частково розглянуто питання підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей у молодших школярів у навчально-виховній діяльності в початковій школі або розвитку цього феномену в системі вищої педагогічної освіти.

Отже, ця категорія потребує наукового обґрунтування та осмислення. Зважаючи на відсутність вищезазначеного терміна в довідкових виданнях (див. підрозділ 1.1), доцільно конкретизувати його сутність, зміст та особливості на основі поглядів сучасних дослідників професійної педагогічної освіти.

До проблеми формування креативної особистості суспільство зверталося постійно впродовж усієї історії свого розвитку, адже саме у творчій діяльності закладено перспективи соціального прогресу.

Результати наукової розвідки щодо порушеного питання дають підстави для висновку, що обмежена кількість науковців розглядала феномен «креативні здібності молодших школярів».

Освіта сьогодення поступово переходить у людиноцентрований простір, тобто здійснює орієнтацію на активного суб'єкта, який самостійно аналізує ситуацію, обирає собі цілі та самостійно їх досягає.

Отже, перед суспільством постає нове завдання: розвивати людину, здатну повноцінно жити, ефективно діяти в середовищі, успішно самореалізуватися в динамічному рухливому та нестабільному світі, тобто таку, яка може креативно мислити.

З метою тлумачення конструкту «креативні здібності молодших школярів» доцільно розглянути спочатку поняття «здібності» в широкому психологічному контексті.

«Здібність» – одне з найзагальніших психологічних понять. У вітчизняній психології багато авторів давали розгорнуті визначення цього феномена. Зокрема, М. Рубінштейн розумів здібності як складне синтетичне утворення, що поєднує в собі цілу низку даних, без яких людина не була б здатна до будь-якої конкретної діяльності та властивостей, які лише в процесі певним чином організованої діяльності виробляються [114, с. 227]. Аналогічні за змістом висловлювання є й в інших авторів: наприклад, Б. Теплов запропонував три емпіричних ознаки здібностей, які й лягли в основу визначення цього феномена:

– здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людини від іншої;

– тільки ті особливості, які мають стосунок до успішності виконання діяльності або декількох діяльностей;

– здібності не зводяться до знань, умінь і навичок, які вже вироблені й людини, хоча й зумовлюють легкість і швидкість набуття цих знань і навичок [138, с. 18].

Як видається, успішність виконання діяльності визначають і мотивація, й особистісні особливості, що спонукало К. Платонова зарахувати до здібностей будь-які властивості психіки, які тією чи іншою мірою визначають успіх у конкретній діяльності [103, с. 19–26].

Однак Б. Теплов іде далі й вказує на те, що, крім успіху в діяльності, здібність детермінує швидкість та легкість оволодіння діяльністю, і це змінює стан справ з визначенням: швидкість навчання може залежати від мотивації, але

почуття легкості в процесі навчання – швидше, обернено пропорційне мотиваційному напруженню [138, с. 11].

Отже, чим більше розвинені в людини здібності – тим успішніше вона виконує діяльність, швидше її опановує, а процес оволодіння діяльністю й сама діяльність даються їй суб'єктивно легше, ніж навчання чи робота в тій сфері, в якій вона не має здібностей.

Принципово важливим є дослідження основної ознаки здібностей, проведене Р. Пономарьовою-Семеневу [107, с. 12], яка вважає такою діяльність як форму активності, потенційну відповідність мети її результату. Для творчого акту характерно протилежне: неузгодженість мети (здуму, програми тощо) і результату. Творча активність, на противагу діяльності, може виникати в процесі здійснення останньої й пов'язана з породженням «побічного продукту», який і є в підсумку творчим результатом.

Найбільш детально це питання розглянуто в працях В. Шадрикова. Учений дійшов висновку, що поняття «здібність» є психологічною конкретизацією категорії властивості [150, с. 22].

Дослідник проблем сучасної психології В. Шадриков розуміє здібності як властивості функціональних систем, що реалізують окремі психічні функції, які мають індивідуальну міру вираження, що виявляється в успішності та якісній своєрідності освоєння й реалізації діяльності. Загальні задатки – це загальні властивості нервової системи, специфіка організації головного мозку (взаємодія та організація півкуль), що виявляються в продуктивності психічної діяльності. Спеціальні задатки – це властивість нейронів і нейронних модулів, які спеціалізовані відповідно до свого значення [149, с. 63]. З погляду науковця, здібності не формуються із задатків; це властивість функціональних систем, задатки – компоненти цих же систем. Спеціальні здібності – це загальні здібності, що набули ознак оперативності під впливом вимог певної діяльності.

Для цього дослідження важливою постає думка науковця В. Шадрикова, про те, що здібності – це властивість функціональних систем, які реалізують окремі психічні функції та мають індивідуальну міру вираження, що виявляється

в успішності якісної своєрідності освоєння та реалізації окремих психічних функцій [149, с. 71].

Висловлювання про те, що здібності – це системна властивість психологічної функціональної системи, яка визначає її продуктивність і має індивідуальну міру вираження, вказує, передусім, на те, що це – властивість психічної функціональної системи, яка забезпечує досягнення певної мети діяльності.

Відтак, наведені міркування дають можливість схарактеризувати ключові поняття цього дослідження, а саме «креативність» та «здібності», тож логічно з'ясувати та осмислити концептуальну сутність базового конструкту – «креативні здібності».

Отже, ця категорія потребує наукового обґрунтування та осмислення. Зважаючи на відсутність вищезазначеного терміна в довідкових виданнях, варто конкретизувати його сутність, зміст та особливості на основі поглядів сучасних науковців, які розглядали психологічну та педагогічну професійну освіту.

Відомим і беззаперечним є новаторський внесок ученого Є. Ільїна, який розглядав креативні здібності як самостійний фактор, який є результатом навчання творчої діяльності молодших школярів [44, с. 50].

Ці ідеї набули подальшого розвитку в наукових доробках А. Сильверсана та Н. Аболіної, у яких автори переконливо доводять, що креативні здібності (рос. «творческая») – це складне психологічне утворення, що поєднує в собі багатовимірну й багаторівневу структуру різних властивостей особистості: мотивації, самооцінки та рівня домагань, культурно-морального розвитку [119].

Принципово важливим для нас є дослідження Є. Гергеля, в якому автором доведено, що креативні здібності – це сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості, які забезпечують успішність виконання творчої діяльності, тобто «...інтелект виступає своєрідною базою, що визначає прояв і розвиток креативних здібностей. Подальший їх розвиток не корелює прямо з розвитком інтелекту, а характеризується зростанням впливу соціальних факторів, активності самого індивіда, його життєвого досвіду» [26, с. 139].

Отже, більшість згаданих авторів розглядають «креативні здібності» як сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості, систему й структуру різних властивостей особистості: мотивації, самооцінки та рівня домагань, культурно-морального розвитку індивідуальних якостей.

Дещо іншого погляду дотримується, на відміну від попередників, Б. Теплов, який тлумачить це поняття як «...комплексні можливості учня у вчиненні діяльності і дій, спрямованих на творення». На нашу думку, дослідник акцентує увагу на конструкті «комплексні можливості», маючи на увазі сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості, які забезпечують успішність виконання творчої діяльності. На цей аспект звертає увагу у своєму трактуванні поняття й Є. Гергель.

У підрозділі 1.1 розкрито зміст і особливості кожного ключового терміна цього дослідження, що надало можливість виважено підійти до висвітлення й побудови конструкту «розвиток креативних здібностей молодших школярів».

Молодший школяр – це віковий етап життя дитини, на якому провідна діяльність – навчання, основою якого є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція. На цьому етапі психічний і особистісний розвиток дитини зумовлені особливістю соціальної ситуації розвитку – навчанням у початкових класах.

Своєрідним орієнтиром у вивченні цього питання є праці Н. Бібікової, І. Борзенкової, І. Воронюк, І. Смолярчук, Г. Терехової, Н. Хазратової, К. Шульги та ін., присвячені проблемі розвитку креативних здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Варто підкреслити, що в психолого-педагогічних дослідженнях відсутній єдиний підхід до тлумачення поняття «розвиток креативних здібностей молодших школярів». Кожен із авторів, який оперує цією категорією, виокремлює її головний компонент чи співвідносить із поняттями єдиного семантичного поля.

Розглянемо найвагоміші теоретичні напрацювання дослідників.

У наукових розвідках з педагогіки й психології обґрунтовано загальнонаукове поняття «розвиток». Синтезуючи найбільш усталені визначення, можна дійти висновку, що розвиток – це процес і результат кількісних та якісних

змін людини. Він пов'язаний з постійними, безперервними змінами, переходами з одного стану в інший, сходженням від простого до складного, від нижчого до вищого. У людському розвитку виявляється дія універсального філософського закону взаємопереходу кількісних змін у якісні й навпаки [104, с. 182].

Продовжуючи пошук смислових акцентів конструкту «розвиток креативних здібностей», знаходимо підтвердження вищенаведеному в наукових працях І. Смолярчук, яка розробила методiku вивчення розвитку творчого мислення дітей молодшого шкільного віку. Згідно з результатами досліджень ученої, успішність розв'язання творчих завдань молодшими школярами залежить, передусім, від способу та засобів мислення дитини: комплексних і циклічних уявлень, образів включення. На думку І. Смолярчук, у комплексних уявленнях предмет відображається в сукупності різних його властивостей, циклічних уявлень, послідовностей зміни об'єктів і явищ, що лежать в основі передбачення майбутніх станів предмета, який змінюється [128, с. 19–24].

З позицій послідовного системного багатовимірного підходу І. Воронюк уточнює зміст поняття «креативність», обґрунтовує психолого-педагогічні підходи до стимулювання творчого стану й розвитку креативності молодших школярів на основі використання активних методів навчання [22, с. 17]. Сучасний стан вивчення проблеми розвитку творчого потенціалу дітей указує на необхідність синтезу різноманітних поглядів на детермінацію їх творчості не лише теоретичними, а й емпіричними методами. Так, І. Воронюк обрала послідовний багатовимірний емпіричний системний підхід у дослідженні проблеми розвитку творчого потенціалу учнів, де головним критерієм цінності результату є реальне підвищення ймовірності творчої самореалізації молодшого школяра. Дослідниця виявила внутрішні психологічні закономірності творчості молодших школярів, на основі яких повинна бути розроблена стратегія активізації творчого потенціалу учнів з метою досягнення ними творчої самореалізації.

У концепціях і трактуваннях сучасних науковців, які заслуговують на підтримку, сконцентовано увагу на ролі середовища, наявності в ньому певних умов для розвитку креативних здібностей.

Науковець Н. Хазратова дослідила вплив штучно створених параметрів середовища на рівень креативності респондентів. Вона оцінювала креативну цінність продуктів діяльності та мотиваційну основу креативної поведінки; довела, що формування креативності в онтогенезі виявляється спочатку на мотиваційно-особистісному рівні, а вже потім на продуктивному (поведінковому). З'ясовано, що ситуація тестування й поведінкова методика актуалізують і діагностують різні аспекти загальної здатності особистості до творчості. У ситуації тестування розходяться «інтелектуальні» показники (швидкість, рухливість, гнучкість мислення) і «власне креативні» показники (оригінальність та унікальність), а в грі вони об'єднуються [140, с. 69].

У науковій праці І. Борзенкової [16, с. 137] розкрито особливості впливу мікросередовища на розвиток креативності молодших школярів; розглянуто креативність як потребу особистості в пошуково-перетворювальній діяльності, що виявляється в пошуково-перетворювальній активності при активній взаємодії з мікросередовищем, яка досягає вищої продуктивності в творчості. Дослідження проведено на вибірці дітей молодшого шкільного віку. Креативність висвітлено як соціально зумовлене явище, що має диференційовано виражені показники залежно від особливостей мікросередовища. Крім того, виявлено особливості розвитку креативності на вербальному і невербальному рівнях; з'ясовано вплив таких типів мікросередовища, як сімейно-побутове і навчально-виховне (сім'я, клас).

Результати багаторічних теоретичних та експериментальних досліджень, аналіз різних підходів до визначення структури і процесу розвитку креативних здібностей молодших школярів надав змогу К. Шульзі [153, с. 48] встановити вікові та гендерні відмінності креативних здібностей молодших школярів, які навчаються за різними освітніми програмами, а саме: до дев'яти років у молодших школярів простежується тенденція підвищення рівня розвитку креативних здібностей, після десяти – тенденція зниження (рівень розвитку креативних здібностей молодших школярів, що навчаються за програмою розвивального навчання, вище, ніж у учнів, які навчаються за традиційною

програмою; рівень розвитку креативних здібностей у вибірці дівчаток трохи вищий, ніж у вибірці хлопчиків). Дослідницею виявлено типи структурної організації креативних здібностей молодших школярів та їх особливості: збалансований тип, незбалансовані типи з вираженими когнітивно-креативним і мотиваційно-особистісним, когнітивно-креативним і емоційним, мотиваційно-особистісним і емоційним, мотиваційно-особистісним і діяльнісним, емоційним і діяльнісним компонентами; з вираженим когнітивно-креативним, мотиваційно-особистісним, емоційним і діяльнісним компонентами; з проблемною зоною розвитку [153, с. 49].

Варто зауважити, що наукові праці Н. Комарової, К. Свіріліної, Л. Піщуліної свідчать про взаємозв'язок креативності вчителя та розвиток креативних здібностей учнів початкової школи. Виходячи із цього, К. Свіріліна наголошує, що вчителю необхідно творчо підходити до організації уроків і позаурочної діяльності, використовувати розвивальні методи, спрямовані на вирішення проблем нестандартним способом, розвиток рефлексивних і логічних умінь; створювати творче вільне середовище для розвитку уяви, моторики дітей, а також необхідна організація пошукової діяльності, яку відрізняє наявність сильно вираженого евристичного елементу [118, с. 97–100].

Не менш актуальною є наукова позиція Н. Комарової, яка, розглядаючи роль педагога в розвитку креативності молодших школярів, виділяє ігровий метод як такий, що розкриває індивідуальні особливості кожної дитини. Дослідниця вважає, що свідоме ставлення до навчальної діяльності впливає на розвиток творчої уяви дитини: «Вона стає більш цілеспрямованою, багатою. У процесі навчання й виховання діти здатні здійснювати різноманітні творчі пошуки, мобілізувати свої знання, враження, отримані з різних джерел, у тому числі й книг та картин. Від зображення окремих дій, зовнішнього вигляду героя вони переходять до передачі його почуттів, характеру і глибини відносин, громадського сенсу діяльності» [50, с. 107–110].

Необхідність створення певних умов розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку при навчанні відзначає Д. Богоявленська. До таких умов

вона зараховує емоційно-благополучну атмосферу, розвиток ініціативи дітей у навчанні, надання школярам свободи й самостійності, а також проведення спеціальної роботи з розвитку творчих здібностей у процесі навчання [13, с. 231–289].

Отже, спираючись на теоретичний аналіз філософських і психолого-педагогічних розвідок, виходячи з вищенаведених тлумачень, поняття «креативні здібності» можна визначати як сукупність індивідуальних якостей особистості, що уможливають здійснення успішної творчої діяльності, спрямовуючи всі зусилля на оптимізацію педагогічного процесу, знаходження великої кількості шляхів розв'язання проблеми, можливості вийти за межі стандартної ситуації в освітньому процесі навчального закладу.

У контексті цього дослідження постає необхідність визначитися із сутністю ключового поняття. Креативні здібності учнів початкової школи – це особистісні якості молодшого школяра, які виявляються в успішності і якісній своєрідності (нестандартності) опанування творчої навчальної діяльності в навчально-виховному просторі в початковій школі.

На сучасному етапі розвитку науки дослідники продовжують знаходити та виокремлювати нові моделі та структури креативності, спрямовані на формування когнітивних компонентів – гнучкості й пластичності мислення, розвитку інтуїції та уяви, подолання бар'єрів і стереотипів, а також визначення особистісних здібностей, що забезпечують успішне формування креативності.

Аналіз наявних напрацювань відкриває картину, у якій на сьогодні не можна визначити єдиної загальноприйнятої думки щодо структури креативних здібностей, не встановлено ознак виокремлення структурних компонентів.

У процесі дослідження автори пропонують різноманітні структурні моделі креативності та креативних здібностей, відсутня єдина думка щодо природи креативних здібностей: одні вчені зараховують їх до загальних (В. Дружинін та ін.), інші – до спеціальних (А. Маклаков). Якщо загальні здібності виявляються в усіх видах діяльності людини, то спеціальні визначаються тими об'єктивними вимогами, які ставить перед людиною певна галузь виробництва, культури, мистецтва тощо [12, с. 49–58].

Певної рельєфності такому розв'язанню завдань мають надати припущення науковців про те, що креативні здібності можна зарахувати як до загальних, так і до спеціальних. Якщо креативні здібності розвиваються в процесі специфічної чи професійної діяльності, то вони можуть виявлятися і розвиватися як спеціальні; а коли особа має схильність чи задатки загальних креативних здібностей, то креативні здібності можуть формуватися як спеціальні.

Ученими встановлено, що традиційні показники дивергентних здібностей (креативності) зазвичай обмежено представляють різні творчі досягнення людини в її повсякденній і професійній діяльності. Тому на сьогодні як креативні здібності, крім характеристик дивергентного мислення, позначених Дж. Гілфордом і Е. Торренсом, розглядають й інші психологічні особливості, які можна зарахувати до структури креативних здібностей.

Намагаючись упорядкувати запропоновані різними дослідниками підходи до визначення структури та з'ясування головних компонентів креативних здібностей, варто зауважити, що структурні складові розглядають по-різному, залежно від сутності основних частин конструкту. Спираючись на педагогічну, психологічну, філософську спадщину, можна певною мірою узагальнити й систематизувати підходи дослідників до визначення компонентної структури креативних здібностей у табл. 1. 3.

У своїх подальших пошуках ми керувалися науковим розумінням того, що здібності є сукупністю психічних якостей, що мають складну структуру. Структура сукупності психічних якостей, яка виступає як здатність, зумовлена вимогами конкретної діяльності і є різною для будь-яких видів діяльності. До складу структури креативних здібностей, на думку науковців, входять різні компоненти. Вважаємо, що до структури креативних здібностей молодшого школяра повинні входити такі складові, які впливають на його успішну участь у навально-виховному процесі.

**Підходи науковців до визначення компонентної структури
креативних здібностей**

Автор	Сутність конструкту (структури)
1	2
Л. Г. Пузеп [112]	Креативні здібності не є самостійною одиницею особистості, вони входять до складу креативності та є її головним компонентом. Визначаючи структуру креативності, авторка виділяє сім взаємопов'язаних компонентів: креативні здібності, які виступають як ядро креативності та є фундаментом будь-якого творчого процесу; креативну мотивацію, що спонукає людину виявляти креативні здібності в творчій діяльності; креативну спрямованість, для якої характерна сукупність стійких мотивів, які орієнтують людину в творчій діяльності; креативну установку, яка передбачає готовність входження суб'єкта в творчу ситуацію й вирішення ним завдань, які виникають; креативно-вольовий акт, що виявляється в мобілізації вольових зусиль, подоланні можливих внутрішніх перешкод на шляху реалізації креативних здібностей; креативну активність, яка виявляється в пошуку нестандартних шляхів самостійного розв'язання завдань; рівень креативних домагань, що характеризують труднощі творчих завдань, які постають перед людиною [112, с. 7–8]
Д. Б. Богоявленська [13]	Система креативних здібностей, що містить такі підсистеми, як: когнітивна – розумові здібності, регуляторні процеси й інтелектуальна активність, когнітивний стиль та інтелектуальна активність; особистісні фактори (афективна сфера), тобто мотив досягнень, рівень домагань, спрямованість особистості як фактор інтелектуальної активності, творчість і моральність; психофізіологічні корелянти інтелектуальної активності [13, с. 231–289]
Т. О. Баришева, Ю. Жигалов [44]	До креативності, крім дивергентності, входять здатність до інтуїції, до перетворення, до прогнозування, асоціативність, здатність до перетворень, хоча в науці практично ця здатність не позначена і не є предметом спеціального вивчення, «...здатність до асоціювання необхідно розглядати як креативну властивість універсального характеру, а розвиток цієї здатності – як актуальну проблему практичної психології, орієнтовану на розвиток творчого потенціалу особистості» [44, с. 167–169] Виділяється й почуття гумору як складна креативна властивість особистості, «естетичний симбіоз» емоційних, інтелектуальних, екзистенціальних якостей. Почуття гумору пов'язане з такими якостями, «...як інтуїція, діалектичність, метафоричність, парадоксальність мислення, що виявляються в несподіваних порівняннях, віддалених асоціаціях, як реконструкції стереотипних моделей, здатність бачити протиріччя, імпровізаційність, амбівалентність почуттів, здатність до децентрації і емпатії...» [44, с. 167–175]
В. Каменська, І. Мельникова [44]	В основі креативності закладена спостережливість як здатність до диференційованого і більш точного сприйняття [44, с. 168]

1	2
Е. Торренс [44]	Здатність до прогнозування, передбачення (антиципації) є однією з основних ознак творчої обдарованості й виявляється вже в дитинстві. Обдаровані діти здатні прогнозувати розвиток не лише подій повсякденного життя, а й соціальних явищ [44, с. 172]
С. Рубінштейн [44]	«Результат спочатку виступає у вигляді якоїсь антиципації, передбачення результату розумової роботи, яка ще повинна відтворитися» [44, с. 174]
Л. Лебедева, Н. Бібікова [8]	До структури креативності автори зараховують творчу спрямованість особи, продуктивне мислення, спеціальні здібності
Т. Хабарова [44]	Структура креативності – це компоненти, що виступають водночас етапами розвитку здібності до творчості молодших школярів, а саме засвоєння нових ролей; нове бачення мети; перевага процесуально-евристичного способу виконання діяльності; нестандартне вирішення проблеми [44, с. 112–116]

Враховуючи результати досліджень науковців, базуючись на педагогічній та психологічній науковій спадщині, узагальнено й систематизовано компонентну структуру креативних здібностей, визначено основні її складники (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

**Структурні компоненти креативних здібностей
та їх основні складники**

Структурні компоненти	Складники
Креативна мотивація	1. Сформованість мотивів до нестандартного вирішення проблем навчальної діяльності 2. Неординарне бачення мети навчальної діяльності
Креативні когнітивні процеси	1. Дивергентне мислення. 2. Здатність до прогнозування, передбачення (антиципації). 3. Продуктивне мислення. 4. Творча уява, фантазія
Діяльнісний компонент	1. Перевага процесуально-евристичного способу виконання навчальної діяльності. 2. Наявність нестандартного продукту навчальної діяльності
Особистісний компонент	1. Особистісна активність у навчальній діяльності. 2. Розвинена вольова сфера. 3. Рівень домагань

Під час розгляду структурних компонентів креативних здібностей, враховано діалектичну єдність загального й одиничного.

Мотиваційний складник компонента креативних здібностей включає в себе, передусім, актуальні потреби особистості, що формуються під впливом зовнішніх

обставин і ціннісної складової. Саме актуальні потреби є найбільш енергоресурсними й здатні забезпечити активність та ефективність креативного процесу.

Мотиваційний компонент включає створення на уроках ситуацій успіху, перенесення пізнавальних мотивів у стійкий інтерес до пізнавальної діяльності. Цей консигнатор передбачає активну участь учнів у комунікативних процесах, пов'язаних з вирішенням творчих завдань, тобто навчальною творчістю. Використання такого компонента надасть змогу враховувати в процесі пізнання й безпосередньої навчальної творчості дітей нестандартну позицію дитини в навчальній діяльності, уміння нестандартно бачити її мету.

Варто цілком погодитися з тим, що мотиваційний компонент формується в ранньому дитинстві; він пов'язаний з переживанням почуття деміурга («Я можу», «Я не можу»), з прийманням (не відкиданням) власних недоцільних бажань. Мотивація доцільної поведінки в дитинстві передбачає бажаними лише реально здійснені обставини, події. Отже, мікросередовище може перешкоджати або сприяти розвитку мотиваційного блоку креативності [24, с. 6].

У межах когнітивного підходу до креативних процесів розглядають такі генеративні процеси, як викликання існуючих структур із пам'яті; формування їх асоціацій або комбінацій, синтез нових; мисленнєва трансформація існуючих структур у нові форми слова; трансфер інформації з однієї сфери до іншої; категоріальна редукція (коли існуючі структури концептуально редукуються до більш примітивних складників). Серед дослідницьких розумових процесів може бути пошук метафоричних імплікацій, можливих нових функцій існуючих структур, їх оцінювання з різних поглядів або в різних контекстах, продуктивне мислення.

Варто підкреслити, що креативні когнітивні процеси включають дивергентне мислення й антиципацію. Дивергентне мислення – це «тип мислення, який іде в різноманітних напрямках» (Дж. Гілфорд). Такий тип мислення передбачає варіювання шляхів вирішення проблеми, призводить до несподіваних висновків і результатів.

У традиційному навчанні вчитель «подає» матеріал предмета, повідомляє «знання», надає в готовому вигляді «константи» – правила та закони, а учні їх запам'ятовують. Збільшення знань, як особистих, так і загальнолюдських, можливе лише після ознайомлення з уже наявними. Під час використання процесуально-евристичного способу виконання навчальної діяльності з будь-якого важливого питання учні зазвичай викладають свою думку, обґрунтовують судження або припущення. Для цього їм пропонують реальний значущий об'єкт (природне явище, історична подія, матеріал для конструювання тощо), а не готові знання про нього. Наприклад, вивчаючи структуру тексту, учні конструюють своє правило його побудови та структури; розв'язуючи математичну задачу, знаходять нестандартні способи та креативні шляхи її розв'язання; опановуючи поняття чи явище, пропонують своє визначення або пояснення, отримуючи при цьому продукт власної креативної діяльності.

Проблема активності особистості в навчально-виховному процесі як головний консигнатор досягнення мети навчання й формування креативної особистості визначає нове розуміння найважливіших елементів навчання (змісту, форм, методів) й акцентує увагу на тому, що стратегічним фактором активізації навчання є не збільшення інформації, яку надає вчитель, не збільшення кількості та обсягу контрольних робіт, а створення таких дидактичних умов осмислення навчання, які нададуть можливість спонукати молодших школярів на рівні не лише інтелектуальної, а й особистісної та соціальної активності до навчання. Саме така продуктивна активність, уміння контролювати вольові процеси надихає учнів на пошукову діяльність, яка сприяє знаходженню нестандартних і нетипових шляхів розв'язання поставленого завдання.

Самооцінка особистістю своїх якостей визначає оцінку можливостей у досягненні цілей у різних сферах поведінки й діяльності. Від правильності самооцінки своїх можливостей залежить рівень домагань особистості.

Рівень домагань є тією домінантою в структурі креативних здібностей, яка викладається в системі перспективних завдань, які людина ставить для власного досягнення мети. В аспекті формування креативних здібностей молодших школярів

рівень домагань – це система таких перспективних завдань, які розкривають шлях молодшого школяра до отримання креативного продукту власної навчальної, пошукової діяльності. Як видається, чим більше бажання в молодшого школяра діяти креативно, творчо, нестандартно, тим вище в нього рівень домагань.

На основі розглянутих дефініцій понять «креативні здібності молодшого школяра» та «розвиток креативних здібностей учнів» можна підсумувати, що процес розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності – це процес цілеспрямованого й організованого оволодіння молодшим школярем системою креативних здібностей, необхідних для його успішної навчально-виховної діяльності та особистісного розвитку.

Таким чином, під креативними здібностями учнів розуміють особистісні якості, які виявляються в успішності і якісній своєрідності (нестандартності) опанування творчої навчально-виховної діяльності, тобто процесу навчання в початковій школі.

Отже, проблема розвитку креативних здібностей у молодших школярів у навчальній діяльності в контексті вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду перебуває в постійному розвитку, а нові досягнення в галузі педагогіки, психології, соціології, філософії мають потужні важелі впливу на формування досліджуваного феномену.

На основі проведеного аналізу науково-педагогічної літератури схарактеризовано основні понятійні конструкти дослідження.

Таким чином, розвиток креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності в початковій школі – це психолого-педагогічний процес поєднання креативної мотивації, креативних когнітивних процесів, діяльнісного й особистісного компонентів особистості молодшого школяра, які здатні забезпечити активність та ефективність креативного процесу навчально-виховної діяльності в початковій школі.

1.3. Компонентно-структурний аналіз готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей у молодших школярів

Стратегія формування Нової української школи та джерел розвитку початкової освіти на сучасному етапі вимагають від освітянської спільноти вищої освіти вдосконалення та розвитку професійних умінь, формування необхідних компетентностей педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Учитель початкових класів – це митець, який вкладає в свою професійну діяльність потужний арсенал для реалізації широких можливостей креативних здібностей молодших школярів.

Майбутні фахівці початкової ланки освіти мають усвідомлювати власну відповідальність перед суспільством за створення належних умов для навчання учнів згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти [32], який ґрунтується на засадах всебічного розвитку дитини, її талантів, здібностей, компетентностей і наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб; принципах формування цінностей, розвитку самостійності, творчості та допитливості.

Тому в контексті професійної підготовки необхідно формувати в майбутніх фахівців не лише потужну систему знань у галузі психолого-педагогічних, фундаментальних, професійно орієнтованих дисциплін і методичних умінь, а й компетентності щодо розвитку креативних здібностей учнів початкової школи. Учитель, який має власний стиль розв'язання педагогічних ситуацій, володіє високим рівнем індивідуально-творчої продуктивності, знає та може професійно користуватися унікальними методами й прийомами, підходами до кожної дитини, здатний досягати високих результатів у сфері професійної діяльності в галузі початкової освіти. Отже, сучасна початкова школа очікує на плеяду вчителів, які можуть розкрити в дитині здібності креативної особистості.

Як зауважував із цього приводу видатний філософ української освіти, доктор філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України П. Саух, «...реалізація проекту формування фахівця можлива за умови

кардинальних змін на основі синергетичних методологічних підходів, що передбачають модернізацію змісту, методів і форм освітнього процесу з урахуванням таких чинників, як: відкритість, самоорганізація, саморозвиток, креативність і нелінійність мислення, самокерування, самоврядування тощо. Зазначені чинники визначають вибір принципів (розуміння, відкритість, нелінійність, самоорганізація), що мають бути покладені в основу розробки технологій навчальної діяльності та забезпечити нестандартний підхід до навчання, повноту і високу якість предметних знань, актуалізацію міжпредметних зв'язків, професійне становлення і професійну адаптацію майбутнього фахівця через різні навчальні дисципліни із врахуванням їхніх міждисциплінарних зв'язків, що гарантує інтеграцію навчальних знань, синтез гуманітарного та природничого знання...» [117, с. 29].

Наведена цитата дає підстави зробити висновок про те, що П. Саух акцентує увагу на суттєвих трансформаційних та повномасштабних змінах пріоритетів і цінностей на пряму професійної підготовки майбутніх фахівців, визначаючи формування головних компетентностей професійної освіти як першочергове завдання реформування підготовки студентів.

У своїх подальших пошуках варто керуватися розумінням того, як відбувається підготовка майбутніх фахівців, що є рушійними силами цього процесу, які чинники впливають на процес підготовки та отримання результату – готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності.

Перш, ніж з'ясувати суть підходів науковців до вивчення проблеми підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, важливо усвідомити й проаналізувати надбання педагогічної та психологічної теорії щодо розуміння центральних конструктів наукового дослідження.

Ця дисертація спирається на останні досягнення в розробці теорії професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Як уже було зазначено в підрозділі 1.1, підготовка майбутнього фахівця до професії вчителя – це загальнопедагогічна підготовка в системі вищої

педагогічної освіти, яка відбувається за такими напрямками: ознайомлення зі структурою діяльності та особистості вчителя; вивчення науково-теоретичних засад формування особистості вчителя; визначення науково обґрунтованого змісту педагогічної освіти, кола загальнопедагогічних знань і вмінь, якими повинні оволодіти вчителі та студенти педагогічних ЗВО [127, с. 74].

Вагоме значення для цього дослідження має розуміння конструкту «професійна підготовка майбутніх фахівців».

Принципово важливою є наукова праця Т. Танько, в якій автор переконливо доводить, що професійна підготовка – це система організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що, у свою чергу, визначається як суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною та підготовленою до виконання певної професійної діяльності й прагне її виконати [136].

Відомим і беззаперечним є новаторський внесок до скарбниці професійної педагогіки науковців Т. Алексєєнко [1, с. 6], Н. Кузьміна [71, с. 41], Н. Тализіна [135, с. 287] та ін. На думку цих авторів, професійна підготовка майбутніх учителів – це процес формування й набуття настанов, знань та вмінь, необхідних спеціалісту для належного виконання спеціальних завдань навчально-виховного процесу. Вчені І. Богданова, І. Зязюн, Е. Карпова, Н. Кічук, Н. Кузьміна, З. Курлянд, Р. Хмелюк, О. Цокур та інші наголошують на тому, що професійна підготовка майбутніх учителів – це цілісний процес засвоєння й закріплення загальнопедагогічних та соціальних знань, умінь та навичок.

Ретельне вивчення авторських тлумачень досліджуваного поняття надає можливість виділити основні позиції, що визначають сутність професійно-педагогічної підготовки: професійна підготовка – це система змістових і організаційних заходів; професійно-педагогічна підготовка не може бути обмежена лише формуванням знань, умінь, навичок, вона повинна бути зорієнтована на особистісний розвиток майбутнього вчителя; мета й кінцевий

результат професійно-педагогічної підготовки – формування готовності студентів до виконання майбутньої професійної діяльності.

Отже, наведені трактування збагачують категоріальну одиницю «підготовка». Так, під змістом підготовки розуміють систему педагогічних знань, практичних умінь і навичок, необхідних для здійснення професійних функцій вихователя. Конструкт «підготовка» визначають як запас знань, досвід, набутий у процесі навчання та практичної діяльності.

Український дослідник актуальних проблеми сучасної педагогіки й виховання особистості І. Бех вважає, що пріоритетним завданням професійної підготовки є «підготовка кваліфікованих конкурентоспроможних кадрів із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок і мобільності, виховання соціально активних членів суспільства, формування в них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей, національної свідомості» [7, с. 160].

На думку В. Кременя, підвищення рівня відповідності вищої освіти вимогам сучасності й реалізації освітянської політики щодо якості професійної підготовки можливе лише «...з урахуванням трансляційної, селекційної та інноваційної функцій сучасної вищої школи як соціального інституту. Реалізація трансляційної функції вищої освіти дає змогу здійснити передачу соціально-економічних цінностей, норм, потреб і мотивів поведінки з минулого – в сучасне, із сучасного – в майбутнє. Селекційна функція вищої освіти дозволяє вирішити проблему, пов'язану з відбором успадкованих цінностей і норм для тих, хто корисний для вирішення завдань наступних етапів розвитку суспільства. Інноваційна функція вищої освіти виявляється в оновленні соціальних цінностей і норм шляхом відпрацювання нових та використання прогресивних цінностей зі світового освітнього досвіду, адекватних соціально-історичним умовам України...» [66, с. 59–60]. Під підвищенням якості професійної підготовки науковець розуміє «цілісну сукупність властивостей суб'єкта діяльності, яка визначає його професійний рівень компетентності і дає йому можливість мати певну соціальну цінність та відповідати потребам і можливостям ринку праці, а також визначає

готовність опановувати в майбутньому соціальні рівні, адекватні здібностям, і кваліфікації в системі соціо професійних відносин...» [68, с. 402].

Важливою є думка І. Зязюна про те, що мета педагогічної освіти – формування образу й осягнення смислу професії вчителя як триєдності духовного, соціального, професійного, а метою педагогічного закладу вищої освіти – професійне виховання вчителя – багатовимірне й багатofункціональне явище, що охоплює духовне його становлення як активне внутрішнє прагнення до істини, добра, краси, осмислення цілісного світу; формування педагогічної культури; гармонійний розвиток емоційних, інтелектуальних, вольових, етичних і естетичних якостей [45, с. 111].

Напрями вирішення завдання забезпечення якості вищої педагогічної освіти потребують професійної мобільності в процесі підготовки майбутніх фахівців до педагогічної діяльності під час навчання й виховання учнів.

Отже, сучасні дослідники роблять доповнення у визначення сутності поняття «професійна підготовка» і включають до нього показники не лише когнітивного характеру, а й ті, які втілюють професійну значущість. Цей підхід ґрунтується на виконанні вищою школою своєї соціальної функції. Завданням вищої школи як соціального інституту є сприяння професійній самореалізації індивіда, навчання його професійно спрямованої взаємодії з навколишнім природним і соціальним середовищем [66, с. 1].

Цінними для нашого дослідження є надбання вченої Л. Коваль, яка стверджує, що вітчизняна система вищої педагогічної освіти, сформована в умовах індустріалізації та розквіту авторитарних суспільних цінностей, сьогодні функціонує в докорінно відмінному від попереднього століття соціокультурному просторі і, як ніколи раніше, потребує «педагогів-професіоналів нової генерації з конкурентоспроможним рівнем кваліфікації, які мають загальну і педагогічну культуру, розуміються на тенденціях, системах сучасної психології і педагогіки, здатні орієнтуватися не тільки в типових педагогічних ситуаціях, а й розуміти специфіку навчальної діяльності в різних умовах організації навчально-виховного процесу...» [47, с. 50].

Проблему фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи порушено в низці сучасних наукових праць В. Андрущенка, Н. Бібікової, О. Дубасенюк, І. Зязюна, А. Крамаренко, Б. Коротяєва, С. Лисенкової, Н. Ничкало, Г. Пономарьової, О. Савченко, Л. Сущенко, Л. Хомич, Г. Цветкової, І. Шапошнікової та ін.

Варто підтримати позицію І. Полякової, яка розуміє феномен підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності як процес формування комплексу мотивів, знань, умінь і навичок, особистісних якостей, які надають йому реальної можливості професійно-особистісного становлення, виявлення його творчої активності; переходу з позицій наслідування (репродуктивного рівня) у позицію творця свого професійного життя, самого себе як креативної особистості (творчого рівня), співтворця креативного процесу (рівня творчої співпраці) [105, с. 59].

Поліаспектність професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи відображено в докторських дисертаціях таких учених, як: Н. Бібик, О. Біда, І. Бужина, Н. Глузман, О. Комар, А. Крамаренко, Е. Ляска, С. Мартиненко, О. Матвієнко, О. Отич, І. Пальшкова, О. Хижна, Л. Хомич, Л. Хоружа та ін. [9; 10; 18; 27; 49; 63; 79; 80; 81; 95; 97; 141; 143; 145].

За останні декілька років в Україні захищено дисертаційні роботи з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у різних галузях, тому для цілісності та повноти розгляду цього питання варто зупинитися й на них.

У контексті цього процесу цінними є дослідження О. Біди з проблем професійної підготовки майбутніх учителів до здійснення природознавчої освіти в початковій школі [10, с. 24]; І. Пальшкової – з формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи на засадах практико-орієнтованого підходу [97, с. 14]; О. Дубасенюк – в аспекті розроблення теоретико-методичних засад підготовки майбутніх педагогів до виховної діяльності в школі [35, с. 154]; Л. Хомич – стосовно обґрунтування фундаментальних засад системи психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів на основі цільової комплексної програми, що має метою

підготовку вчителя-дослідника [143, с. 59]; Л. Зданевич – щодо забезпечення теоретико-методичного супроводу професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дезадаптованими дітьми [142, с. 135] та ін.

Намагаючись упорядкувати запропоновані різними дослідниками наукові підходи до визначення сутності професійної педагогічної підготовки, дослідник Є. Лодатко звертає увагу на те, що тепер професійно-педагогічна підготовка сучасного вчителя має якісно відрізнятися від традиційної, оскільки «...її повинні розглядати як комплексне особистісне надбання, що має формуватися ще за часів навчання в університеті в процесі оволодіння низкою фахових навчальних дисциплін та дисциплін психолого-педагогічного циклу; методологічна база ґрунтується на принципово нових ідеологічних і соціокультурних чинниках, що сформувалися в період демократизації суспільства та розбудови національної системи освіти; цілепокладання вільне від будь-якої партійно-ідеологічної орієнтації, хоча й не позбавлене певного демагогізму у визначенні стратегічних завдань; здійснюється в умовах постійного й агресивного впливу оточуючого інформаційного середовища, значна частка інформаційного сміття в якому ускладнює здобуття суб'єктом професійної компетентності...» [78, с. 5].

Базою професійної підготовки вчителя, за твердженням О. Сисоєвої, є зміст, який повинен мати випереджальний характер. Саме тому, вважає провідний фахівець у галузі професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти, необхідно постійно поновлювати зміст з урахуванням змін, які відбуваються в суспільстві, здійснювати підготовку за принципом цілісності, системності й інтеграції. На думку вченої, підготовка майбутнього вчителя потребує посилення культуротворчих складових у моделі педагога, зокрема діяльнісних та особистісно-характерологічних. За цих умов засвоєння психологічних, педагогічних і предметних знань стає, передусім, засобом збагачення та розвитку особистості педагога, який має бути «людиною культури», що визначає самоцінність кожної дитини [121, с. 342].

Дослідниця Л. Хоружа систему професійної підготовки вчителя початкових класів визначає як «складне цілісне і багатоаспектне структурне утворення, функціонування якого спрямоване на підготовку майбутнього спеціаліста, здатного творчо підходити до розв'язання проблем навчально-виховного процесу з молодшими школярами» [144, с. 12]. Учена підкреслює важливість єдності навчально-пізнавальної, наукової й практичної роботи студентів, спрямованої на реалізацію діяльнісного підходу [144, с. 12].

У руслі нашого дослідження, цінними є положення про визначальний вплив творчості на становлення та розвиток професійної підготовки майбутнього учителя початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності.

Так, на думку відомої української дослідниці проблем творчості та професійної педагогічної освіти С. Сисоевої, «творча особистість із високим ступенем розвиненості мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності, яка внаслідок спеціальної професійної підготовки та постійного самовдосконалення набуває знань, умінь і навичок педагогічної праці, оволодіває уміннями формування творчої особистості учня у навчально-виховному процесі» [120, с. 96].

Варто зауважити, що в понятійному й змістовому аспектах конструкт «підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкової школи» належить до малорозроблених педагогічною наукою.

Однак, у педагогічному дискурсі потрібно розмежовувати поняття «підготовка» та «готовність». У вивченні проблеми «готовність до діяльності» вагомий внесок зробив український психолог В. Моляко, котрий, започаткувавши новий напрям – психологію творчості, визначив пріоритет у конкретизації змісту досліджуваного поняття в руслі педагогічної психології [86, с. 56; 87, с. 388].

Зазвичай учені тлумачать термін «підготовка» як процес, а «готовність» – як результат певного процесу. У цій дисертації йдеться про професійну підготовку майбутнього вчителя та його готовність до діяльності відповідного спрямування. Отже, готовність майбутніх учителів початкової школи до розвитку креативних

здібностей учнів початкової школи варто розглядати як результат їхньої професійної підготовки в психолого-педагогічному аспекті.

Результатом підготовки є готовність – за Великим тлумачним словником, стан готового і бажання зробити що-небудь [20, с. 87].

У психологічному словнику поняття «готовність» розкрито як настанову, спрямовану на виконання якоїсь дії. Вона передбачає наявність певних знань, умінь, навичок, а також готовність до протидії перешкодам, що виникають у ході виконання дії; приписування виконуваній дії особистого сенсу. Готовність є важливою умовою успішного виконання будь-якої діяльності, особливо велика її роль у роботі педагога. Зумовлено це складністю й багатогранністю навчально-виховного процесу [112, с. 66].

Саме поняття «готовність» як окрему психологічну категорію вчені розглядають з різних теоретико-методологічних позицій, які часто є суперечливими.

Яскравим свідченням вагомості готовності майбутніх учителів до професійної діяльності стали праці провідного фахівця з розвитку педагогічної освіти А. Ліненка. Із цього приводу дослідник цілком слушно зауважує, що саме стан готовності особистості до виконання професійно-педагогічної діяльності забезпечує не лише її ефективність, а й можливості подальшого вдосконалення [76, с. 56]. Тобто підготовка є засобом формування готовності до діяльності, а готовність є результатом і показником якості підготовки. Готовність до педагогічної діяльності в дослідженні А. Ліненка визначено як цілісну інтегровану якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну й вольову мобілізаційність у момент включення в діяльність визначеної спрямованості. Відповідно до позиції цього автора, готовність не є вродженою, а виникає в результаті певного досвіду людини, що ґрунтується на формуванні її позитивного ставлення до професійної діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у ній [76, с. 32].

Ці ідеї набули подальшого розвитку в наукових напрацюваннях Т. Жаровцевої, яка розуміє «готовність» як мету й результат підготовки [39, с. 13].

У визначенні поняття готовності дослідники йдуть різними шляхами: одні акцентують увагу на його структурних складниках, інші – на його сутності.

Готовність до навчально-виховної роботи в початковій школі становить фундамент фахової підготовки до педагогічної діяльності й потребує пошуків у створенні цілісної ефективної системи цієї підготовки. Професійна підготовка в закладах вищої освіти ґрунтується на ефективній структурі навчального процесу, забезпечуючи поступове перевтілення дослідницької наукової діяльності в професійно спрямовану.

Отже, схарактеризувавши ключові поняття цього дослідження, такі як «підготовка», «готовність», «професійна підготовка майбутніх фахівців», «підготовка майбутніх учителів початкової школи», логічно перейти до з'ясування та осмислення концептуальної сутності базового конструкту – «підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у початковій школі».

У межах цієї дисертації підготовку майбутніх учителів початкової школи розглянуто як педагогічний феномен, процес формування комплексу компетентностей, особистісних якостей, які надають фахівцю можливість професійно-особистісного становлення, виявлення його активності педагогічними засобами організації навчального процесу та освітнього внутрішньоуніверситетського середовища.

Тому, як видається, підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи – це цілеспрямований, керований процес формування цілісної педагогічної компетентності, що відбувається на засадах середовищного, системного, акмеологічного, аксіологічного, компетентнісного, діяльнісного підходів, потребує цілепокладання процесу професійної підготовки, змістовного добору навчального матеріалу, застосування комплексу методів, форм, засобів і технологій лекційного, інтерактивного навчання та новітніх інформаційних технологій.

Отже, тема дослідження є поліаспектною та складною, вона об'єднує кілька відносно самостійних наукових напрямів, аналіз яких у сукупності дає змогу скласти цілісне уявлення про професійну підготовку майбутніх учителів початкової школи до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Професійну підготовку майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи у дисертації визначено як цілісний, послідовний і креативно спрямований процес набуття компетентностей, що надає фахівцю можливість професійно-особистісного становлення відповідно до вимог і змісту шкільної базової підготовки згідно з Державним стандартом початкової освіти.

Цілком підтримано думку українського філософа освіти І. Зязюна про те, що на етапі навчання у ЗВО актуалізується особистісно-розвивальна педагогічна функція й постає гостра необхідність, як потужна сила новаторства, у формуванні «педагога нового типу – педагога-дослідника, педагога-творця, який готовий у процесі педагогічної діяльності до формування і розвитку творчої індивідуальності студентів» [43, с. 47].

Це дає підстави для висновку, що професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи ускладнюється багатьма проблемами. По-перше, за твердженням З. Курлянд, зміст педагогічного процесу ЗВО має бути максимально наближеним до дійсності й проходити за законами моделювання [99, с. 90]. Цю думку педагога варто підтримати, підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи повинна мати професійну спрямованість, а зміст кожного навчального предмета має орієнтувати студента на майбутню професійну діяльність, готувати його до виконання професійних функцій. По-друге, аналіз чинних навчальних планів, контент-аналіз змісту навчальних дисциплін професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи засвідчив, що для підготовки фахівця до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-

виховній діяльності початкової школи визначено лише в навчальній дисципліні «Основи педагогічної майстерності».

У ході вивчення процесу підготовки майбутнього фахівця в межах системи навчання в закладах вищої освіти досліджено готовність випускника, його здатність застосовувати знання, вміння та досвід для успішної професійної діяльності, готовність використовувати свій потенціал (знання, уміння й особистісні якості). Майбутній учитель, який володіє навичками професійної компетенції щодо розвитку креативних здібностей у молодших школярів у навчально-виховній діяльності, – це особистість, яка має певні компоненти, що дають змогу ефективно здійснювати професійну педагогічну діяльність, спрямовану на розвиток креативних здібностей особистості учнів початкової освіти.

На думку дослідниці А. Крамаренко, педагогічними умовами в межах системи формування професійної компетентності є створення творчого середовища на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого та розвивального навчання; індивідуально диференційований і варіативний підходи, які є такою організацією педагогічного впливу, що передбачає врахування індивідуальних особливостей, діагностику особистісно-типологічних характеристик і здібностей студентів, упровадження інноваційних технологій, завдань різної складності; пріоритет самостійної практичної діяльності, яка є рушійною силою в процесі формування професійних компетенцій і набуття досвіду студентами; поетапне засвоєння студентами теоретичного й практичного навчального матеріалу, що надає можливість поступово ускладнювати та розв'язувати завдання, спрямовані на формування окреслених компонентів професійної компетентності майбутніх фахівців. Основними методами розвитку виокремлених структурних компонентів професійної компетентності майбутніх педагогів є метод аналізу, метод аналогій, метод проектів, які позитивно впливають на формування професійних компетенцій, сприяють вдосконаленню ціннісно-особистісної сфери майбутніх фахівців (здатності до емоційного

співпереживання, емпатії, співдії, взаємодопомоги, творчого спілкування, рефлексії) [64].

Щодо готовності майбутніх педагогів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності, то, характеризуючи готовність особистості до здійснення професійно-педагогічної діяльності, можна зауважити, що полівекторність та багатоаспектність проблеми готовності зумовила виникнення множинності підходів до розуміння її структури, а також до методів її вивчення [3; 4; 17; 37; 52; 65; 137; 142; 155].

Виходячи з того, що вище вже визначено ключові конструкти «професійна підготовка майбутніх фахівців» (динамічний процес здобуття знань, умінь та навичок, особистісно-професійних якостей, досвіду й норм поведінки, високої культури, які забезпечують успішність роботи з певної професії) та «професійна підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи» (цілісний, послідовний і креативно спрямований процес набуття компетентностей, що надає фахівцю можливість професійно-особистісного становлення відповідно до вимог і змісту шкільної базової підготовки згідно з Державним стандартом початкової освіти), у контексті цього дослідження постає необхідність розглянути конструкт «готовність майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи» і провести його компонентно-структурний аналіз.

У цьому контексті становлять інтерес праці авторів, які розглядали готовність у діяльнісній парадигмі, а саме:

– до праці та різних видів професійної діяльності (Г. Балл, М. Дяченко, Л. Карамушка, В. Моляко, П. Перепелиця та ін.);

– до розвитку творчого педагогічного мислення (В. Загв'язинський, Ю. Кулюткін, Р. Скульський, Л. Фрідман та ін.);

– до шкільного та професійного навчання (А. Єлісєєв, Н. Уткіна, М. Шевченко та ін.);

– до педагогічної діяльності та до виконання педагогом окремих професійних завдань і функцій (О. Винославська, П. Горностай, В. Сластьонін ін.);

– до професійної адаптації молодого вчителя (С. Вершловський, Л. Лесохіна, В. Онушкін, І. Полякова та ін.) [4; 37; 40; 45; 86; 122; 142].

У публікаціях цих авторів зафіксовано, що для такої готовності, крім загальних структурних компонентів (мотиваційного, когнітивного, операційного, особистісного тощо), характерні також специфічні, діяльнісні складники, які відтворюють особливості того чи іншого виду діяльності.

Значущими для вивчення порушеної в цій дисертації проблеми є аргументи Л. Ахтарієвої, яка розглядає професійну педагогічну готовність як цілісний прояв особистості, що включає в себе знання предмета, методів викладання, педагогічну майстерність учителя, професійно-педагогічні, проєкційні, конструктивні, комунікативні уміння, здібності тощо [3, с. 9].

Вчена Л. Кондрашова [53, с. 42] звертає увагу на різні підходи до дослідження професійної діяльності вчителя, що зумовлює й різні результати: вивчення компонентів педагогічної діяльності та вмінь, що входять до них; методологічні й методичні аспекти проблеми готовності; вирішення завдань у галузі виховання; сукупність професійно важливих якостей, які забезпечують результативність педагогічної діяльності тощо.

Дослідниця вважає, що професійна готовність передбачає високий рівень виконання професійних дій, який неможливий без певного рівня сформованості моральної готовності випускників вищої школи. Вона розкриває моральний і психологічний аспекти в тісному взаємозв'язку.

За концепцією науковців Г. Балла [4, с. 85], М. Дьяченко, Л. Кандиловича [37, с. 54], Л. Кондрашової [53, с. 44], Н. Кузьміної [70, с. 23], В. Сластьоніна [122, с. 6], які здійснювали структурний аналіз професійно-педагогічної діяльності, важливими структурними елементами є педагогічна мотивація, загальні й спеціальні знання, професійні вміння та навички, професійно важливі властивості особистості тощо.

У комплексній здатності до педагогічної діяльності відомий український психолог і методолог людинознавства Г. Балл [4, с. 62] виокремлює дві сторони: мотиваційну, що відіграє стрижневу роль і розцінюється як схильність до відповідного типу діяльності, та інструментальну, в якій провідне місце посідають оволодіння ефективними стратегіями діяльності, узагальненими способами дій, забезпечуючи цим вільну орієнтацію у відповідному предметному полі, гнучке пристосування до особливостей конкретних ситуацій.

Українська вчена Л. Кондрашова [53, с. 41], здійснюючи системний аналіз педагогічної діяльності, у межах якого учительську працю розглянуто як цілісний об'єкт, досліджує не окремі його елементи, а ті взаємозв'язки, які конструюють систему діяльності і які є її сутнісними показниками, як системотвірну характеристику авторка виокремлює морально-психологічну готовність випускника ЗВО. Готовність до педагогічної діяльності передбачає утворення таких необхідних відносин, настановлень, професіоналізму, властивостей і якостей особистості, які забезпечують можливість майбутньому спеціалісту свідомо й сумлінно, зі знанням справи виконувати свої професійні функції [52, с. 38].

Значний внесок у розуміння змісту структури готовності до професійної діяльності педагога зробили видатні сучасні науковці М. Дяченко й Л. Кандибовича [37, с. 83], В. Моляка [86, с. 29], О. Щотки [154, с. 16], які, незважаючи на різні підходи до дослідження проблеми готовності, з'ясували, що це складне цілісне утворення психіки людини. Об'єднуючи в собі низку психологічних феноменів, які перебувають у тісному взаємозв'язку, вона має складну динамічну структуру, між компонентами якої існують функціональні зв'язки, а саме «...залежно від того, яке функціональне навантаження виконують змістові характеристики даного феномена в процесі професійної діяльності, їх можна співвіднести до певних системних блоків особистісних якостей спеціаліста (складових готовності)» [83, с. 11].

Новий крок у вивченні структури готовності майбутнього спеціаліста до складних видів діяльності зробили М. Дяченко і Л. Кандибович [37, с. 59]. Вони

виділяють такі компоненти, як: мотиваційний (усвідомлення своїх потреб, інтересів, вимог суспільства, колективу); орієнтаційний (усвідомлення цілей, реалізація яких забезпечить розв'язання певного завдання, осмислення й оцінювання умов, за яких відбуватимуться майбутні дії, актуалізація досвіду, пов'язаного в минулому з виконанням завдань і вимог подібного характеру); операційний (визначення на основі досвіду та оцінки намічених умов діяльності, найбільш імовірних способів розв'язання завдань або дотримання вимог (володіння методами й прийомами діяльності, знаннями, навичками, вміннями, розумовими антиципаціями)); вольовий (поєднання емоційних сил відповідно до умов праці та завдань; самоконтроль, самонавіювання в процесі досягнення цілей); оцінний (оцінка співвідношення власних можливостей, рівня домагань та ступеня досягнення певного результату).

Аналізуючи структуру готовності, описану М. Дьяченко, Л. Кандиловичем, авторка М. Кондрашова [53, с. 29] переконливо доводить, що така структура готовності не розкриває всіх змістовних сторін цього феномена, оскільки здатність людини до професійно-педагогічних суджень не можна розглядати виокремлено від діяльного ставлення особистості до обраної професії. Вона доповнює вищенаведений перелік складників емоційними, що характеризує як вплив емоцій та почуттів на забезпечення успішного перебігу й результативність діяльності педагога, і психофізіологічними.

Важливою тезою, що набуває реального втілення в розумінні готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей у молодших школярів, є думка Г. Сорокоумової [132, с. 12], яка звертає увагу на те, що феномен готовності включає не лише мотиви, переконання, потребу в певній діяльності, а й сформованість системи знань, умінь, навичок та адекватну самооцінку професійних і особистісних якостей та емоційний настрій. Готовність до вибору професії, на думку вченої, є складним системним утворенням, яке включає мотиваційний, операційно-дійовий, емоційно-вольовий, мобілізаційно-настроювальний компоненти.

Зокрема, О. Деркач, Л. Орбан [33, с. 152] виокремлюють такі структурні складники: мотиваційний (позитивне ставлення до певного виду діяльності, бажання ним займатись), когнітивний (наявність необхідних знань, уявлень), гностичний (володіння способами та прийомами, що необхідні в даному виді діяльності), емоційно-вольовий (самоконтроль, здатність відчувати задоволення від роботи тощо) та оцінний (самооцінка своєї професійної підготовки).

Незаперечним є той факт, що високий рівень готовності майбутнього вчителя передбачає: теоретико-методологічну й організаційно-практичну підготовку (оволодіння загальнотеоретичними знаннями, аналіз та оцінка діяльності вихованців і своєї особистої, уміння поставити себе на місце учасника взаємодії, розвиток високого ступеня регуляції й саморегуляції своєї поведінки, розвиток чуттєво-емоційної сфери тощо) [33, с. 156].

Усе викладене вище дає підстави розглядати «готовність до професійної діяльності» як цілісний активно-дієвий стан особистості, що забезпечує її фахову спрямованість та успішне виконання нею педагогічної діяльності.

Характеризуючи готовність майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, можна зауважити, що проведений теоретичний аналіз змісту поняття «готовність до професійної діяльності», основних методологічних підходів до його розуміння в психології та педагогіці, принципового розуміння її структури, моделей готовності до самовизначення надав змогу визначити основні підходи до створення структури готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи. За своєю структурою вона є багатоаспектним педагогічним утворенням, яке включає чотири взаємопов'язані складники (рис. 1.1).

Потрібно зауважити, що в межах цієї дисертації в основу структури готовності покладено дослідження провідного фахівця професійної освіти Л. Карамушки [46, с. 184], але її компоненти наповнено новим змістом і суттю, відповідно до завдань цього дослідження (рис. 1.1).

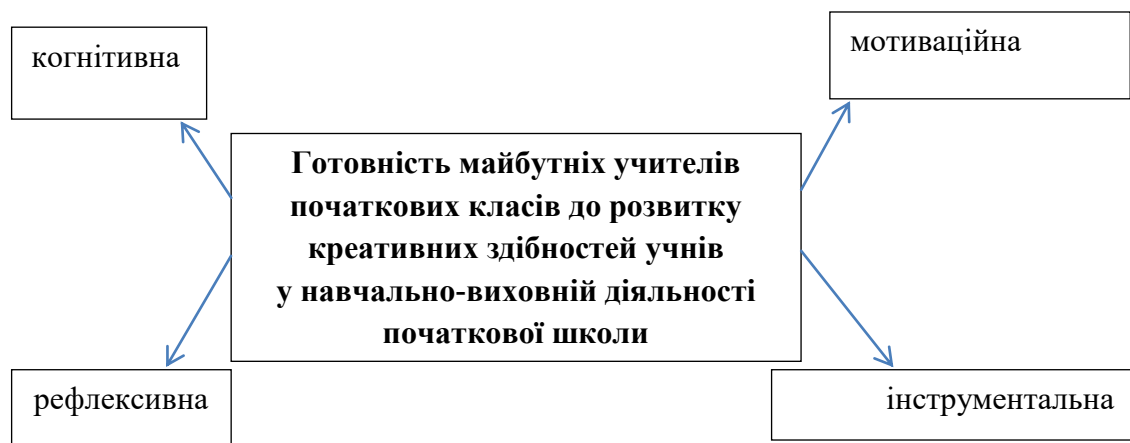

Рис. 1.1. Структура готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи

Отже, у готовності педагога до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи виокремлено такі складники, як:

1) мотиваційний – сукупність мотивів, адекватних цілям та завданням розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи; стимулювання креативної активності учнів;

2) когнітивний – сукупність знань, необхідних для розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи;

3) інструментальний – сукупність умінь та навичок практичного застосування методів розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи; знання сучасних технологій і методик креативного навчання; специфіка організації креативної діяльності;

4) рефлексивний – сукупність важливих для розвитку креативності молодших школярів особистісних якостей майбутніх учителів початкових класів; першочерговість системної рефлексії.

На підставі результатів ретельного вивчення та порівняння різних наукових підходів до визначення структури готовності педагога до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, враховуючи концептуальну місію дослідження, визначено компонентну структуру готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-

виховній діяльності початкової школи, що включає мотиваційний, когнітивний, інструментальний і рефлексивний компоненти, кожний із яких наповнено характерним змістом.

Мотиваційний компонент структури готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності є джерелом спонукань та базисом у структурі готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, що забезпечуватиме спрямованість особистості до креативної діяльності, зумовлюючи прагнення до розвитку, усвідомлюючи свою місію та наполегливості в досягненні цілей.

Підтримано теорію видатного психолога І. Русинки, згідно з якою така мотиваційна домінанта «має стати центром тяжіння всіх мислимих і немислимих сил людини, поглинати ці сили, розкручувати, неначе центрифуга, всю “начинку” психічного, перемелювати його зміст, лити, як справжній сталевар, утворювати місиво в потрібній тільки їй одній формі» [116, с. 50].

У цьому випадку йдеться про таку системно-організовану фахову підготовку майбутнього учителя початкової школи, як свідоме його сходження до креативного професійного зростання проектуванням продуктивного отримання результатів, з позитивним досягненням досвіду роботи з розвитку креативних здібностей молодших школярів, розширення діапазону знань як одного з пріоритетних підходів оптимізації пробуджувального навчання. Варто наголосити, що повноцінний цілераціональний розвиток і саморозвиток майбутнього фахівця може стати особистим надбанням лише за умови пробудження його внутрішнього джерела спонукання до дії (мотиву).

Сучасні вчені-психологи Л. Божович, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, [14; 75; 115] розглядають мотиваційні аспекти особистості, наголошуючи на тому, що рушійною силою людської поведінки є спонукально-мотиваційна сфера як потреба найвищого рівня, що зумовлює її спрямованість, діяльність, установки, соціальні ролі, характер, емоції тощо.

У загальному плані мотив – це те, що визначає, стимулює, спонукає особистість до виконання якої-небудь дії; мотивацію трактують як складний багаторівневий регулятор життєдіяльності людини – її поведінки, діяльності [148, с. 61].

Аналізуючи потужні можливості впливу мотиваційних аспектів особистості, можна узагальнити підходи науковців до визначення поняття «мотив», як-от: конкретні форми прояву потреб людини; внутрішні психічні спонуки до діяльності, поведінки, зумовлені актуалізацією тих або інших потреб особистості [123, с. 75]; внутрішня спонuka особистості до того чи іншого вияву активності (діяльність, спілкування, поведінка), пов'язана із задоволенням певної потреби [15, с. 184]; усвідомлювальні особистістю спонукальні сили конкретного вибору, рішень і дій, якщо мета – те, до чого прагне людина, то мотив – заради чого, для чого це їй потрібно [134, с. 121].

Плеяда дослідників-психологів ототожнюють категоріальну одиницю «мотивація» з процесом, що підтримує психічну активність людини на певному рівні в кожний конкретний момент часу [77, с. 268]; динамічною категорією, яка містить не лише мотиви, а й потреби, що визначають поведінку особистості в якійсь соціальній ситуації та певною мірою можуть бути визначені як готовність діяти певним чином для досягнення поставленої мети на основі розуміння цінності досягнення успіху й оцінювання власних здібностей і зусиль, яких необхідно для цього докласти в їх сукупності [1, с. 6]; спонукami, які викликають активність організму, визначаючи її спрямованість [151, с. 293].

Враховуючи вищенаведені погляди учених-психологів, можна підсумувати, що циклічна побудова ієрархій особистісного базису мотивації майбутнього вчителя початкових класів має стати стратегічною точкою побудови, на основі якої повинен розгортатися педагогічний процес, орієнтований на розвиток креативних здібностей учнів з метою пробудження в суб'єктів навчання позитивних внутрішніх намагань, креативного спрямування, наповнення особистості педагога-креатива.

Великої особистісно перетворювальної сили набуває теза Т. Чаусової, згідно з якою мотивація навчальної діяльності студентів є «...складним системним утворенням, структурні компоненти якого виникають на перетині різноманітних системних проекцій. Це породжує явище полідомінантності, тобто наявності в мотиваційній структурі навчальної діяльності різнопланових домінант. До основних домінант навчальної діяльності студентів віднесено систему професійної діяльності, систему соціальних відносин, систему загальної життєдіяльності, зокрема, їх ставлення до:

- навчальної діяльності у цілому в контексті інших видів діяльності;
- професійної діяльності у цілому (мотиви професійного вибору) та її окремих аспектів;
- інших учасників процесу навчання на горизонтальному (інші студенти) і вертикальному (викладачі) рівнях;
- майбутніх суб'єктів професійної діяльності;
- значущих компонентів життєдіяльності, рейтинг навчальної і професійної діяльності в загальній системі життєвих цінностей» [147, с. 86].

Відповідно до структури формування готовності майбутніх учителів початкових класів варто зауважити, що цієї готовності досягають за умови цілеспрямованої суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу на креативних засадах через активізацію мотивів творчої діяльності, адже вирішальну роль має спонукально-мотиваційна сфера як джерело наукового потенціалу особистості.

Для визначеного вище мотиваційного компонента в структурі готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності характерно таке: їх позитивне ставлення до своєї професії; усвідомлення майбутніми вчителями початкових класів значущості та формування інтересу до креативної діяльності; активно-позитивне ставлення до творчої роботи як до особистісної цінності; узгодженість власних цілей з креативною діяльністю; стимулювання творчої активності особистості; стійка внутрішня мотивація особистості з опорою на домінанту креативної педагогічної

діяльності; стійка потреба та наполегливість у пошуку ефективних шляхів вирішення креативного завдання. Одним словом, повинен формуватися такий педагог, який міг би постати для молодшого школяра в його творчій діяльності в ролі креативного вчителя.

Щодо *когнітивного складника* готовності потрібно зауважити, що, зокрема, на думку В. Загвязинського [40, с. 23], знання педагогічних законів є основою діяльності вчителя з розвитку креативних здібностей учнів. Без знання теорії навчання виникає небезпека дилетантства в розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності. Саме тому характер педагогічного досвіду значною мірою залежить від того, наскільки педагог володіє сучасними науковими знаннями. «...Якщо в основі досвіду лежать наукові знання, якщо він вдумливо аналізується, то його накопичення відбувається швидше, він стає джерелом творчих рішень і проєктів. У протилежному випадку поняття досвід буде відображати тільки стаж і більше нічого» [40, с. 69–70].

Як видається, серед сукупності знань, які утворюють когнітивний складник готовності, потрібно, насамперед, зазначити такі, як:

- знання змісту понять «креативність», «креативна особистість» загалом і «креативні здібності» зокрема;
- психологічні знання особливостей та факторів розвитку креативних здібностей молодших школярів;
- професійні знання особистості креативного молодшого школяра;
- знання методів, методик, педагогічних засобів розвитку креативних здібностей молодших школярів та власних креативних здібностей учителя.

При визначенні сутності когнітивного компонента креативності необхідно враховувати, що вчені-психологи включають до нього ознаки, сформульовані Дж. Гілфордом, який характеризував креативність як дивергентне мислення. При цьому багато сучасних дослідників (В. Дружинін, О. Тунік та ін.) обмежуються виміром таких когнітивних показників креативності, як швидкість (кількість ідей, що виникли за одиницю часу; швидкість виконання тестових завдань), гнучкість (здатність продукувати різноманітні ідеї; оцінюється як число переключень з

одного класу об'єктів на інший), розробленість (фіксує здатність до винахідництва, конструктивної діяльності; вимірюється числом істотних і несуттєвих деталей при розробленні основної ідеї), оригінальність (здатність продукувати ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих поглядів, відповідати на подразники нестандартно; визначається за мінімальною частотою цієї відповіді у вибірці). Проте в розумінні оригінальності не існує єдності; Дж. Гілфорд, вважаючи її «серцевиною креативності», визнавав, що дав цьому чиннику умовну назву: «Ми розглядали оригінальність як незвичність, віддаленість, тямущість. Відчувалося, що ці три визначення включають значущі аспекти того, що зазвичай позначається терміном “оригінальність”» [157, с. 301].

Дослідники креативності не обмежуються традиційними показниками дивергентного мислення. Зокрема, називають такі здібності, як: асоціативність, здатність до прогнозування, до перетворення, до інтуїції [6, с. 184], а також уява, почуття гумору, допитливість. У дослідженні К. Кречетникова наведено такий перелік структурних компонентів креативності: оригінальність, проблемність, продуктивність, гнучкість, творчість, теоретичність, метафоричність [69, с. 21].

Спираючись на різноманітність думок щодо когнітивної структури креативності, у роботі з формування готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи видається оптимальним урахування таких показників, як: швидкість, гнучкість, оригінальність, розробленість мислення.

Однак, за умови визначення готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи в контексті їхньої професійної підготовки в закладі вищої освіти, провідних вимог компетентнісного підходу варто наголосити, що недостатньо включати до змісту когнітивного компонента структури готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів лише показники дивергентного мислення. Враховуючи сучасні підходи до визначення сутності та структури готовності фахівців різного профілю, видається доцільним розглядати когнітивний компонент креативності також у взаємозв'язку зі знаннями щодо

сутності креативних здібностей особистості учня як найважливішої ознаки успішності професіонала в сучасному соціокультурному просторі, креативних технологій професійної діяльності, сучасних технік розвитку креативності.

До когнітивного компонента готовності майбутнього фахівця необхідно внести таку якість, як антиципація. У загальному плані антиципація (від лат. *anticipatio* – передбачаю) – поняття, що означає уявлення про предмет, явище, наслідки дії ще до того, як вони будуть реально сприйняті або здійснені. У буденному житті вона виражає в здатності людини передбачати майбутні події. Прогнозування є необхідним компонентом структури готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи креативних здібностей, бо надає можливість передбачити за початком розвитку дії кінцевий результат, додаючи креативну сторону розв’язання подій.

Уява – це психічний процес, який є особливо необхідним для розвитку й формування креативних здібностей; одна з провідних характеристик творчої особистості. Вона пов’язана з незалежністю мислення й має поєднуватися з розумінням важливості уявлюваного. Цікавою в цьому аспекті є позиція Г. Сельє, який зауважує, що «...поєднання уяви з наступною проекцією значущих аспектів уявлюваної картини на усвідомлювану реальність являє собою основу творчого мислення... багато відкриттів, які звичайно вважають випадковими, насправді народилися завдяки великій силі уяви, яка миттєво малює різноманітні висновки з випадкового спостереження» [59].

Часто «уяву» синонімічно поєднують з терміном «фантазія». Однак, вони не збігаються, оскільки фантазія не пізнає, вона не вгадує, а тільки «грає», її основна діяльність – це комбінування образів.

Виходячи з того, що об’єктом цього дослідження є підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, зроблено припущення, що такі креативні здібності повинні розвиватися в учнів під час навчальної діяльності. Тому мета майбутнього вчителя початкових класів полягає в тому, щоб надати молодшим

школярам можливість творити знання самостійно, створювати освітню продукцію з усіх навчальних предметів, навчити їх вирішувати проблеми, які при цьому виникають. Забезпечити досягнення цієї мети допомагають такі навчальні ситуації, у яких школярі можуть створювати свої аналогії з усіх питань освітньої програми. Учні можуть визначити власний хід та структуру занять із предмета, поставити цілі, відібрати теми, спланувати, проконтролювати й оцінити свою роботу. Чим вищий ступінь включення учнів у конструювання індивідуальної освіти забезпечує вчитель, тим повніше виявляється їх індивідуальна самореалізація, і з'являється нестандартний продукт їх власної навчальної діяльності.

При формуванні готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи необхідно враховувати особливості їхньої професійної підготовки, а саме: вплив змісту професійних дисциплін на їх внутрішній світ і комплекс компетентностей, яких вони набувають. На взаємозв'язок креативних здібностей особистості та компетентності, необхідність широких знань у певній галузі вказує Р. Стернберг [158, с. 130]. У професійній діяльності компетентність розглядають «як оцінну категорію, що характеризує людину як суб'єкта професійної діяльності, її здатність успішно виконувати свої повноваження» [51, с. 23].

Розглядаючи готовність майбутнього педагога до розвитку креативних здібностей учнів, необхідно говорити про взаємозумовленість професійної компетентності та креативності особистості педагога. Компетентність фахівця створює базу для реалізації його потенційної креативності при пошуку нестандартних оптимальних рішень у «неординарних» ситуаціях, при самостійному здобуванні знань і ефективному, творчому їх застосуванні в соціальних, професійних ситуаціях. У свою чергу, креативність спонукає фахівця до пошуку нових підходів в оволодінні ієрархією професійних компетенцій.

Таким чином, для змісту когнітивного компонента готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній

діяльності початкової школи характерне визнання професійної компетенції як найвищої педагогічної цінності, домінантною в креативному освітньому просторі; системи професійних якостей, необхідних для здійснення розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи; професійно-методичними засобами як стратегічним орієнтиром креативно орієнтованого навчання.

Інструментальний компонент. У контексті цього напрямку варто зауважити, що успішна професійна діяльність майбутніх учителів щодо розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи неможлива без сформованої системи спеціальних знань, умінь і навичок, здібностей, способів дії, які нададуть їм змогу ефективно здійснювати професійні функції, тому необхідність виділення інструментального компонента не викликає сумніву. Виходячи з того, що вміння та навички практичного застосування методів розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи; знання сучасних технологій і методик креативного навчання; специфіка організації креативної діяльності є базисом виділеного нами компонента, на цьому аспекті варто зупинитися детальніше.

Потрібно підкреслити, що інструментальний компонент готовності майбутнього вчителя до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи пов'язаний, передусім, з наявністю й володінням діагностичними, проєктивними та продуктивними вміннями, котрі набуті студентами під час опанування змісту психолого-педагогічних і методичних дисциплін, а також у період проходження педагогічної практики.

На думку І. Зязюна, «педагог – це фахівець, який займається навчально-виховною роботою в школі, чи дитячому садку, ... викладач вищого навчального закладу. Загальна мета діяльності педагога – формування творчої особистості учня в процесі навчання та виховання» [100, с. 14].

Цікавість цього напрямку задаватиме таке моделювання системи професійної підготовки фахівця, щоб її особливість якісно була пов'язана з підходом майбутнього вчителя початкових класів до втілення в практику вмінь

нестандартно розрізняти й порівнювати факти, явища, погляди, концепції, знаходити нестандартні зв'язки; уміння спостерігати, збирати, систематизувати й творчо обробляти дані; асоціювати; реконструювати стереотипні моделі; здатність бачити суперечності, імпровізувати; висувати гіпотези та припущення, виявляти проблему, бачити різні підходи до її вирішення нестандартними засобами; мати інтелектуальну активність тощо. З метою конкретизації наведених вище елементів у межах цієї дисертації розроблено інструментальну підструктуру готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, яка містить чотири складники: уміння, форми, методи, результати (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

**Інструментальна підструктура готовності майбутніх учителів
до розвитку креативних здібностей учнів
у навчально-виховній діяльності початкової школи**

Назва складника	Характеристика
1	2
Уміння	Нестандартно розрізняти й порівнювати факти, явища, погляди, концепції, знаходити нестандартні зв'язки; уміння спостерігати, збирати, систематизувати й творчо обробляти дані; асоціювати; реконструювати стереотипні моделі; уміння бачити суперечності; імпровізувати; висувати гіпотези та припущення, виявляти проблему, бачити різні підходи до її вирішення нестандартними засобами; мати інтелектуальну активність; порівнювати, абстрагувати, матеріалізувати; робити індуктивні й дедуктивні висновки, творчо аналізувати інформацію, давати їй оцінку; інтерпретувати інформацію; представляти ідеї та результати діяльності у вигляді нестандартних моделей; прогнозувати та оцінювати результат; відстоювати свої позиції; працювати з літературою (творчо конспектувати, анотувати, реферувати); викладати свої думки, вести дискусію; уміння користуватися інтуїцією й творчо перетворювати інформацію в знання
Форми	Лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття; бінарні лекції; заняття зі спецкурсу «Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів»; творчі групи, міждисциплінарні творчі лабораторії; науково-практичні конференції; студентські наукові товариства; курсове проектування, предметні олімпіади; фестивалі; контрольні роботи з елементами творчого пошуку; індивідуальні творчі завдання; індивідуальне та групове консультування; рольові й ділові ігри; дебати; креативні практикуми; виставки творчих робіт; інтелектуальні тренажери; участь у засіданнях кафедри, факультету (інституту), вченої студради

1	2
Методи	Евристичний аналіз і синтез навчальної, психолого-педагогічної літератури для комплексного вивчення різних поглядів на певну проблему; креативно-імітаційний метод; метод проєктів; контент-аналіз; експертні оцінки; інноваційні методи навчання; інтерактивні технології; метод педагогічного спостереження, самоспостереження, опитування, анкетування, тестування; бесіда; інтерв'ювання; методи порівняння; вивчення продуктів творчої діяльності; абстрагування, моделювання; контрольно-вимірювальні методи; методи, що активізують творчу активність: створення інтелект-карти, кейсів; імітування; інтерактивні методи залучення студентів до інтелектуальної співтворчості та взаємодії; педагогічний експеримент
Результати	Усвідомлення студентами прогнозу педагогічного впливу творчої діяльності на майбутні професійні досягнення та перемоги; активно-позитивне ставлення до креативної праці; цілеспрямоване пробудження потенційних інтелектуальних цінностей; сформованість творчих умінь та навичок; вироблення в студентів креативних підходів до найбільш ефективного вирішення професійних ситуацій і завдань; готовність майбутнього учителя початкових класів до ефективного здійснення педагогічної діяльності творчими засобами; прагнення до самореалізації в професійній діяльності через творчість

Рефлексивний компонент готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи сприяє самопізнанню самого себе як цілісної особистості, формує адекватну самооцінку професійної діяльності й поведінки, самоактуалізації, допомагає в професійному самовизначенні, самоутвердженню в педагогічній діяльності.

Плідною спробою з'ясування категорії «рефлексія» виявився доробок С. Рубінштейна, на думку якого, саме рефлексія «...забезпечує вихід з повного поглинання безпосереднім процесом життя для вироблення відповідного ставлення до неї, займання позиції над нею, поза нею для судження про неї...» [114, с. 251].

Видатний український психолог О. Дусавицький звертає увагу на те, що людина є істотою, що «перпендикулярно мислить». Учений зауважує, що особистість, «...стикаючись із труднощами, невизначеністю, стресом, навантаженням, новацією, ... здатна “підійматися” над ситуацією, дивитися на неї і на себе ніби зі сторони, конструювати модель ситуації. Така здатність

особистості – рефлексивність, сама вона дає змогу їй оволодівати життєвим шляхом, власним розвитком, освоїти суб'єктну позицію у суспільних стосунках» [36, с. 47].

Так, у професійній психології дослідники додають, що «“рефлексія” – це окремий акт психічної діяльності, що спрямовується особою на саму себе, який характеризується динамічністю, дискретністю і спрямованістю на конкретний зміст, а “рефлексивність” – загальна здатність особистості якісно здійснювати окремі акти рефлексії (з урахуванням поточних завдань і влучним ініціюванням різних конкретних її формовиявів), котра, на відміну від самої рефлексії, характеризується інтегрованістю, системністю, континуальністю» [41, с. 91, 95].

Серед дослідників немає єдиної думки щодо змісту цієї категорії, але вони однакові в тому, що це процес повного поглинання безпосереднім процесом життя для вироблення відповідного ставлення до нього; вміння обирати життєвий шлях, власний розвиток.

Перетинають професійну діяльність учителя, на думку вчених Ю. Кулюткіна та Г. Сухобської, рефлексивні процеси. Автори виділяють такі сфери прояву рефлексії:

- взаємодія вчителя й школярів у процесі розуміння та цілеспрямованого регулювання думок, почуттів, вчинків учнів;
- проектування діяльності школярів, у процесі яких учитель розробляє цілі навчання й конструктивні схеми їх досягнення, причому з урахуванням особливостей учнів і можливостей їх просування й розвитку;
- процес самоаналізу та самооцінки вчителем власної діяльності й самого себе як її суб'єкта [90, с. 73].

Таким чином, враховуючи думку експертів, є всі підстави стверджувати, що усвідомлення майбутніми вчителями початкової школи особистісних аспектів професійно-педагогічної діяльності обов'язково має охоплювати в процесуальній структурі волі етап рефлексії.

Ідеться про рушійну силу спонукання процесу осмислення особистістю майбутнього педагога початкової школи поведінкових ситуацій, сприймання

емоційних образів через креативні об'єкти, зіставлення власних думок, переживань з поглядами на себе зі сторони. Цей активний мисленнєвий процес має, по-перше, розкрити сутність самого явища (єдність сприймання та глибокого осмислення); по-друге, здійснюватися в межах власного сприйняття себе як особистості; по-третє, цей процес повинен мати відмінні риси для виникнення емоційного ставлення до власного результату.

Зазначене вище дає підстави для висновку, що в змісті рефлексивного компонента готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи необхідні засади постійного осмислення, оцінювання ступеня своєї відповідності або невідповідності професійним вимогам, який виражається в системі ставлень до себе, аналіз та перебудова власного досвіду дають можливість майбутньому педагогу розвивати системну рефлексію.

Отже, функціональний аналіз базових понять дослідження («професійна підготовка майбутніх фахівців», «професійна підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів», «готовність», «готовність до професійної діяльності») дає змогу з'ясувати сутність ключового конструкту *«готовність майбутнього вчителя до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи»*, який визначено як складне структурне утворення, що включає в себе мотиваційний, когнітивний, інструментальний і рефлексивний компоненти, як сукупність компетентностей, цінностей та унікальних якостей учителя, здатного до генерування і продукування креативно-інноваційних педагогічних ідей, нестандартного розв'язання професійних завдань і ситуацій в освітньому просторі.

Висновки до першого розділу

1. За підсумками теоретичного аналізу проблеми підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи можна зробити такі висновки.

Зважаючи на неоднозначність термінологічних трактувань, у розділі охарактеризовано базові поняття дослідження: «креативність», «розвиток», «креативні здібності», «розвиток креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності в початковій школі», «підготовка», «готовність», «професійна підготовка майбутніх фахівців», «підготовка майбутніх учителів», «підготовка майбутніх учителів початкової школи»; простежено динамічні етапи їх становлення й розвитку в педагогіці, психології та філософії; обґрунтовано теоретичні засади вдосконалення змісту професійної педагогічної освіти; проаналізовано науковий внесок сучасних дослідників у розв'язання проблеми розвитку креативних здібностей учнів початкової школи.

Ґрунтовний аналіз психолого-педагогічних джерел дав змогу сформулювати визначення поняття «розвиток креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності у початковій школі» як психолого-педагогічного процесу поєднання творчої мотивації та когнітивних процесів, діяльнісного й особистісного компонентів особистості молодшого школяра, який забезпечує активність та ефективність креативного освітнього процесу.

Важливим для цього дослідження стало визначення поняття «підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи» як цілісного, послідовного і креативно спрямованого процесу набуття компетентностей, що надає фахівцю можливість професійно-особистісного становлення відповідно до вимог і змісту шкільної базової підготовки згідно з Державним стандартом початкової освіти.

З'ясування сутності цих категорій надало можливість сформувати конструкт готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи та подати його як

складне структурне утворення, що включає в себе мотиваційний, когнітивний, інструментальний і рефлексивний компоненти, як сукупність компетентностей, цінностей та унікальних якостей учителя, здатного до генерування і продукування креативно-інноваційних педагогічних ідей, нестандартного розв'язання професійних завдань і ситуацій в освітньому просторі.

2. Проаналізовано внесок сучасних науковців у розв'язання проблеми підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи. Установлено, що антиципаційна політика в системі вищої освіти має бути спрямована на вибір стратегічного шляху, спрямованого в прогнозоване майбутнє з відкриттями й досягненнями, що гарантуватимуть рух усього суспільства України до сталого розвитку.

З'ясовано, що вимоги до системи освіти, які постійно зростають, потребують створення Нової української школи, що надає умови для безперервного й вільного розвитку здібностей особистості. Націленість початкової освіти на кінцевий педагогічний результат – усебічний та цілісний розвиток особистості дитини, забезпечення її успішності на наступних ступенях навчання – передбачає високий рівень професіоналізму вчителів початкової ланки. Невідповідність результатів, які має школа, вимогам сучасного суспільства до вміння особистості розв'язувати проблеми, знаходити нестандартні рішення актуалізує потребу в нових підходах у підготовці майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

3. Визначено й науково обґрунтовано компонентну структуру готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, що включає мотиваційний, когнітивний, інструментальний і рефлексивний компоненти, кожний із яких характеризується певним змістом. Для мотиваційного компонента в структурі готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей дітей молодшого шкільного віку характерно таке: їх позитивне ставлення до своєї професії; усвідомлення майбутніми вчителями початкових класів значущості та формування інтересу до креативної діяльності; активно-позитивне ставлення до творчої роботи як до

особистісної цінності; узгодженість власних цілей з креативною діяльністю; стимулювання творчої активності особистості; стійка внутрішня мотивація особистості з опорою на домінанту креативної педагогічної діяльності; потреба та наполегливість у пошуку ефективних шляхів вирішення креативного завдання. Когнітивний компонент готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей молодших школярів охоплює визнання професійної компетенції як найвищої педагогічної цінності, домінантною в креативному освітньому просторі; систему професійних якостей, необхідних для здійснення розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи; професійно-методичні засоби як стратегічний напрям креативно орієнтованого навчання. Інструментальний компонент готовності майбутнього вчителя до розвитку креативних здібностей учнів пов'язаний, передусім, з наявністю й володінням діагностичними, проєктивними та продуктивними вміннями, котрі набуті студентами під час опанування змісту психолого-педагогічних і методичних дисциплін, а також у період проходження педагогічної практики, а саме: умінь нестандартно розрізняти й порівнювати факти, явища, погляди, концепції, знаходити нестандартні зв'язки; вміння спостерігати, збирати, систематизувати й творчо обробляти дані; асоціювати; реконструювати стереотипні моделі; здатність бачити суперечності, імпровізувати; висувати гіпотези та припущення, виявляти проблему, бачити різні підходи до її вирішення нестандартними засобами; мати інтелектуальну активність тощо. З метою конкретизації наведених вище елементів розроблено інструментальну підструктуру готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей молодших школярів, яка містить чотири складники: вміння, форми, методи, результати.

У змісті рефлексивного компонента готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкової ланки зазначено, що необхідні засади постійного осмислення, оцінювання ступеня своєї відповідності або невідповідності професійним вимогам, який виражається в системі ставлення до себе.

Основні положення розділу викладено в публікаціях автора: [55; 56; 57; 58; 59; 60; 61].

Список використаних джерел до першого розділу

1. Алексєєнко Т. Ф. Мотивація соціальної поведінки та механізми її формування. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 4. С. 4–10.
2. Андрущенко В. П. Вчитель ХХІ століття: нова стратегія національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. *Вища освіта*. 2016. № 4. С. 5–14.]
3. Ахтариева А. Г. Особенности психологической подготовленности студентов к профессионально-педагогической деятельности: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Ленинград, 1978. 16 с.
4. Балл Г. О., Перепелиця П. С. Формування готовності до професійної праці у контексті гуманізації освіти. *Психологічні аспекти гуманізації освіти. Книга для вчителя* / за ред. Г. О. Балла. Київ; Рівне, 1996. С. 78–90.
5. Баранова Л. В. Психолого-акмеологические особенности развития креативного мышления в раннем юношеском возрасте: монография. Тамбов, 2009. 152 с.
6. Барышева Т. А., Жигалов Ю. А. Психолого-педагогические основы развития креативности: учеб. пособие. Санкт-Петербург: СПГУТД, 2006. 268 с.
7. Бех І. Д. Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах. *Педагогіка толерантності*. 2001. № 3–4. С. 157–162.
8. Бибикова Н. И. Развитие креативности младших школьников в педагогическом процессе: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Ульяновск, 2004. 23 с.
9. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 1998. 40 с.
10. Біда О. А. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів до здійснення природознавчої освіти у початковій школі: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2003. 37 с.

11. Богоявленская Д. Б. К вопросу о понятии одаренности и методам ее идентификации. *Ежегодник Российского психологического общества*: в 8 т. Санкт-Петербург, 2003. Т. 1. С. 516–520.
12. Богоявленская Д. Б. О предмете исследования творческих способностей. *Психологический журнал*. 1995. Т. 16. № 5. С. 49–58.
13. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей: учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. Москва: Академия, 2002. 320 с.
14. Божович Л. И., Благоняжежина Л. В. Изучение мотивации поведения детей и подростков: сб. экспериментальных исследований. Москва: Педагогика, 1972. 352 с.
15. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика: учебник для вузов. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 304 с.
16. Борзенкова И. В. Особенности развития креативности младших школьников в зависимости от влияния микросреды: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Москва, 2001. 162 с.
17. Бочелюк В. Й. Готовність вчителя до особистісно-орієнтованого навчання: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 1998. 180 с.
18. Бужина І. В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2004. 42 с.
19. Буш Г. Креативность. *Современная западная философия*: словарь / сост. В. В. Малахов, В. П. Филатов. Москва: Политиздат, 1991. С. 136.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
21. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я. Донецьк, 2008. 704 с.
22. Воронюк І. В. Психологічні особливості реалізації творчого потенціалу молодших школярів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2003. 19 с.

23. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. 2-е изд. Москва, 1967. 92 с.
24. Галкина Т. В. Диагностика и развитие креативности. Развитие и диагностика способностей. Москва: Наука, 1999. 8 с.
25. Галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти: Наказ від 14.08.2013 № 1176 (втрата чинності 12.10.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1176729-13> (дата звернення: 15.03.2016).
26. Гергель Є. Л. Психологічні особливості формування креативних здібностей в підлітковому віці: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Кривий Ріг, 2007. 282 с.
27. Глушман Н. А. Система формування методико-математичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: автореф. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2011. 44 с.
28. Гнатко М. М. Психологічні передумови роботи з обдарованими дітьми: метод. рекомендації. Луцьк, 1996. 16 с.
29. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинський оберіг, 2011. 552 с.
30. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения. Москва, 1986. 239 с.
31. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). Київ: Райдуга, 1994. 61 с.
32. Державний стандарт початкової загальної освіти від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п> (дата звернення: 06.11.2018).
33. Деркач А. А., Орбан Л. Э. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности. Москва: РАУ, 1995. 208 с.
34. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. Санкт-Петербург: Питер Ком., 1999. 368 с.
35. Дубасенюк О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 1996. 444 с.

36. Дусавицкий А. К. Развитие личности в учебной деятельности. Харьков, 2008. 216 с.
37. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: БГУ, 1976. 176 с.
38. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремін. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
39. Жаровцева Т. Г. Теоретико-методичні засади підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями: монографія. Одеса: ПНЦ АПН України – СВД М. П. Черкасов, 2006. 367 с.
40. Загвязинский В. И. Педагогическое предвидение. Москва: Знание, 1987. 80 с.
41. Заїка Є., Зімовін О. Рефлексивність особистості як предмет психологічного пізнання. *Психологія і суспільство*. 2014. № 2. С. 90–97.
42. Зданевич Л. В. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дезадаптованими дітьми: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2014. 44 с.
43. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія / за ред. І. А. Зязюна. Київ: Віпол, 2000. С. 11–58.
44. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. Москва и др.: Питер, 2009. 444 с.
45. Иван Андрійович Зязюн: педагог, вчений, філософ: біобібліогр. покажчик / упоряд. Л. Н. Штома; наук. ред. Н. Г. Николо; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. 3-тє вид., перероб., доп. Київ, 2017. 174 с.
46. Карамушка Л. М. Психологія управління закладами середньої освіти: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2000. 332 с.
47. Коваль Л. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до використання навчальних технологій у процесі викладання математики. *Початкова школа*. 2004. № 11. С. 50–54.

48. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике. Москва; Ростов-на-Дону: МарТ, 2005. 448 с.
49. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивної технології: автореф. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Черкаси, 2011. 40 с.
50. Комарова Н. В. Роль педагога в развитии креативности младших школьников на уроках и во внеурочной деятельности. *Актуальные задачи педагогики*: материалы Междунар. науч. конф. (г. Чита, декабрь 2011 г.). Чита: Молодой ученый, 2011. С. 107–110.
51. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко та ін.; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.
52. Кондрашова Л. В. Морально-готовність студента до вчительської діяльності. Київ: Вища школа, 1987. 54 с.
53. Концепція Нової української школи. URL: nus.org.ua (дата звернення: 26.03.2018).
54. Корольова Л. М. До проблеми розвитку креативності молодших школярів. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ, 2013. № 1. С. 143–148.
55. Корольова Л. М. Дефініції поняття «креативність молодших школярів». *Професійна освіта та освіта дорослих в сучасних соціокультурних умовах: теорія, методологія, практика*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (24–25 вер. 2015 р.). Запоріжжя, 2015. URL: http://konpod.blogspot.com/p/blog-page_22.html (дата звернення: 25.09.2015).
56. Корольова Л. М. До проблеми розвитку креативності. *Педагогіка та психологія: традиції та інновації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (15–16 бер. 2013 р.). Львів, 2013. С. 20–22.
57. Корольова Л. М. Дослідження рівня сформованості креативних здібностей у молодших школярів. *Основні напрями розвитку педагогічної науки*:

матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (21–23 жовт. 2016 р.). Херсон: Гельветика, 2016. С. 43–45.

58. Корольова Л. М. Дослідження структури креативних здібностей особистості. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (18–25 квіт. 2016 р.). Запоріжжя, 2016. Вип. 1 (23). URL: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip23.html (дата звернення 25.04.2016).

59. Корольова Л. М. Креативність і шляхи її формування в молодших школярів. *Формування та розвиток фахової компетентності вчителя початкової школи в умовах упровадження Державного стандарту початкової загальної освіти*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (24–25 квіт. 2013 р.). Харків, 2013. С. 269–276.

60. Корольова Л. М. Розвиток креативності особистості як науково-педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2012. Вип. 22 (75). С. 172–178.

61. Кохановская Д. Р. Теоретический анализ проблемы развития креативности у студентов. *Актуальные вопросы современной педагогики*: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Уфа, июль 2012 г.). Уфа: Лето, 2012. URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/60/2565/> (дата обращения: 23.08.2016).

62. Крамаренко А. М. Підготовка вчителя нової формації для початкової школи в умовах сталого розвитку суспільства. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*: зб. наук. пр. / за ред. проф. А. Ситченка. Миколаїв: МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2016. № 3 (54), вересень. С. 187–191.

63. Крамаренко А. М. Формування професійної компетентності майбутнього педагога. *Наука і освіта*. 2017. № 10. С. 188–193. URL: <http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/uk/articles/2017-10-doc/2017-10-st26> (дата звернення: 13.07.2018).

64. Красикова С. В. Формирование готовности учителя к развитию креативности младших школьников: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Москва, 2000. 23 с.
65. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ: Грамота, 2005. 448 с.
66. Кремень В. Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін. *Філософія освіти*. 2008. № 1–2 (7). С. 15–21.
67. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. 2-ге вид. Київ: Знання, 2011. 520 с.
68. Кречетников К. Г. Проектирование креативной образовательной среды на основе информационных технологий в вузе: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Ярославль, 2003. 38 с.
69. Кузьмина Н. В. Психологический анализ деятельности учителя и формирование его личности: автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Ленинград, 1965. 38 с.
70. Кузьмина Н. В., Кухарев Н. В. Психологическая структура деятельности учителя (тексты лекций). Гомель: Гомельский гос. ун-т, 1976. 57 с.
71. Кулюткин Ю. Н. Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя. *Вопросы психологии*. 1986. № 2. С. 21–30.
72. Ландау Э. Одарённость требует мужества: Психологическое сопровождение одарённого ребёнка: пер. с нем. Москва: Академия, 2002. 144 с.
73. Лебедева Л. Д., Бибикова Н. В. Креативность младших школьников: контекст «развитие». Ульяновск, 2004. 194 с.
74. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Смысл: Академия, 2004. 352 с.
75. Линенко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї: монографія. Одеса: ОКФА, 1995. 80 с.
76. Литовченко О. В. Специфіка мотивації творчої особистості підлітка (теоретичний аспект). *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та*

учнівської молоді: зб. наук. пр. Київ, 2008. Вип. 12. Кн. 1. С. 265–271.

77. Лодатко Є. Проблеми психолого-педагогічної підготовки викладача вищої школи професійно-педагогічна підготовка викладача вищої школи в умовах освітніх змін: соціокультурний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. Львів, 2009. Вип. 25. Ч. 3. С. 3–10.

78. Ляска Е. І. Теоретико-методологічне обґрунтування та ефективність педагогічних інновацій вчителів молодших класів: автореф. ... д-ра пед. наук: 13.00.04; 13.00.01. Київ, 1995. 56 с.

79. Мартиненко С. М. Система підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності: автореф. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2009. 48 с.

80. Матвієнко О. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня: автореф. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2010. 34 с.

81. Меркулов И. П. Креативность. *Философия: энциклопедический словарь* / под ред. А. А. Ивина. Москва: Гардарики, 2004. С. 543

82. Мешко О. І. Формування готовності шкільних психологів до створення психологічного клімату у педагогічному колективі: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 1995. 24 с.

83. Милославский И. Креативный или творческий? Москва: Смысл: Академия, 2009. 34 с.

84. Моляко В. А. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. *Обдарована дитина*. 1998. № 1, 2. С. 2–6.

85. Моляко В. А. Психология творческой деятельности. Киев: Знание, 1978. 45 с.

86. Моляко В. А., Смульсон М. А. Психологическая готовность к труду в современном производстве. Киев: Знание, 1985. 14 с.

87. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці. Київ: Знання, 1989. 48 с.

88. Моляко В. О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002*: зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України. Харків: ОВС, 2002. Ч. 1. С. 481–491.

89. Мясищев В. Н. Психология отношений / под ред. А. А. Бодалева; вступ. ст. А. А. Бодалева. Москва: Изд-во «Ин-т практ. психологии»; Воронеж: МОДЭК, 1995. 356 с.

90. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html> (дата звернення: 28.04.2016).

91. Нова українська школа – це школа для життя у XXI столітті інтерв'ю з міністром освіти і науки України. *Громадське телебачення*. URL: <https://hromadske.ua> (дата звернення: 01.10.2018).

92. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Плеяди, 2017. 206 с.

93. Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи: Додаток до наказу МОН України від 19.08.2016 № 1009. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2018).

94. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2009. 45 с.

95. Павлюк Р. О. Креативність як складова частина професійної підготовки майбутніх учителів. URL: http://www.rusnauka.com/-16_NPM_2007/Pedagogica/22154.doc.htm (дата звернення: 02.02.2017).

96. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід: автореф. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2009. 45 с.

97. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. завед. / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Сластенина. Москва: Академия, 2002. 576 с.

98. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2005. 399 с.
99. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за заг. ред. І. А. Зязюна. Київ: СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
100. Педагогічний словник / за ред. М. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
101. Педагогічний словник / за ред. С. У. Гончаренка. Київ, 1988. 374 с.
102. Платонов К. О. Теоретико-концептуальні підходи до проблеми обдарованості й креативності. *Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога*. Київ, 1998. С. 19–26.
103. Подласый И. П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: учеб. пособие для вузов. Москва: ВЛАДОС-пресс, 2004. 365 с.
104. Полякова І. В. Розвиток креативних здібностей майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2015. 267 с.
105. Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика. Москва: Педагогика, 1976. 280 с.
106. Пономарьова-Семенова Р. О. Психологічні аспекти розвитку креативності обдарованої особистості. *Обдарована дитина*. 2007. № 7. С. 12.
107. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII, зі змінами. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 22.12.2017).
108. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя: Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18.12.2006.
109. Професійна освіта: словник / укл.: С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ: Вища школа, 2000. 380 с.
110. Психологический словарь / В. Н. Наумчик, М. А. Паздников, О. В. Ступакович. Минск: Адукацыя і выхаванне, 2006. 280 с.

111. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків: Прапор, 2009. 672 с.
112. Рубинштейн М. М. Проблема учителя / под ред. В. А. Сластенина. Москва: Академия, 2004. С. 9–12.
113. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования. Москва: Изд-во АН СССР, 1973. 423 с.
114. Рубинштейн С. Л. Теоретические вопросы психологии и проблема личности. *Психология личности: хрестоматия*. Самара: БАХРАМ, 1999. Т. 2. С. 227–244.
115. Русинка І. Психологія: навч. посібник. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: Знання, 2011. 407 с.
116. Саух П. Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 382 с.
117. Свіріліна К. О. Креативные способности учителя и учащихся начальной школы. *Актуальные вопросы современной педагогики: материалы IV Междунар. науч. конф.* (г. Уфа, ноябрь 2013 г.). Уфа: Лето, 2013. С. 97–100.
118. Сильверсан А. В., Аболина Н. С. Методика психодиагностики уровня творческой. URL: http://psyjournals.ru/exp_collection/issue/34788_full.shtml (дата обращения: 16.05.2016)
119. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ, 2006. 240 с.
120. Сисоєва С. О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури: монографія. Київ: Едельвейс, 2014. 404 с.
121. Сластёнин В. А. Программно-целевой подход к формированию социально-активной личности учителя. *Теория и практика высшего педагогического образования: межвуз. сборн. научн. трудов*. Москва: МГПИ, 1984. С. 5–6.
122. Сластенин В. А., Каширин В. П. Педагогика и психология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. Москва: Академия, 2001. 480 с.

123. Словарь философских терминов / науч. ред. проф. В. Г. Кузнецов. Москва: ИНФРА-М, 2007. XVI, 731 с.
124. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості. URL: <https://nenc.gov.ua/education/wp-content/uploads> (дата звернення 19.11.2016)
125. Словник термінів з професійної освіти / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький: КСВ, 2013. 276 с.
126. Словник-довідник з професійної педагогіки / під ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 364 с.
127. Смолярчук І. Психологічні особливості творчої активності особистості. Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 1999. С. 19–24.
128. Современная западная философия: словарь / под ред. В. С. Малахова, В. П. Филатова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ТОН – Остожье, 1998. 544 с.
129. Современный психологический словарь / под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2007. 490 с.
130. Современный словарь по педагогике / сост. Е. С. Рапацевич. Минск: Современное слово, 2001. 920 с.
131. Сорокоумова Г. В. Мотивационный компонент психологической готовности к выбору профессии в раннем юношеском возрасте: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Москва, 1990. 25 с.
132. Социологическая энциклопедия: в 2 т. / Нац. общественно-научный фонд; рук. науч. проекта Г. Ю. Семигин; гл. ред. В. Н. Иванов. Москва: Мысль, 2003. Т. 2: Н–Я. 863 с.
133. Столяренко А. М. Психология и педагогика. Москва: ЮНИТИ, 2002. 423 с.
134. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний. Москва: Просвещение, 1975. 343 с.
135. Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Харків, 2004. 508 с.

136. Тарнавская А. С. Формирование психологической готовности студентов университета к педагогической деятельности в школе: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 13.04.06. Киев, 1991. 19 с.
137. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий. Москва, 1961. 536 с.
138. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / авт. кол.: Є. Р. Чернишова, Н. В. Гузій, В. П. Ляхоцький та ін.; за наук. ред. Є. Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». Київ: ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти», 2014. 230 с.
139. Хазратова Н. В. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків, 2005. 159 с.
140. Хижна О. П. Теоретико-методологічні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи: автореф... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2008. 42 с.
141. Хлівна О. М. Формування готовності до роботи з обдарованими дітьми у студентів педучилища: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 1999. 23 с.
142. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів: дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 1999. 443 с.
143. Хоружа Л. Морально-етичні принципи та норми наукової діяльності викладача вищої школи. *Вища школа*. 2015. № 6. С. 9–19.
144. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2004. 365 с.
145. Хрящева Н. Ю. Психогимнастика в тренінге. Санкт-Петербург, 2002. 256 с.
146. Чаусова Т. Мотивація навчальної діяльності як технологія навчання в системі післядипломної освіти. *Післядипломна освіта*. 2013. № 1. С. 83–86.
147. Шавир П. А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности. Москва: Педагогика, 1981. 95 с.

148. Шадриков В. Д. Деятельность и способности. Москва: Логос, 1994. 320 с.
149. Шадриков В. Д. Ментальное развитие человека. Москва: Аспект Пресс, 2007. 284 с.
150. Шапарь В. Б., Россоха В. Е., Шапарь О. В. Новейший психологический словарь / под общ. ред. В. Б. Шапаря. 3-е изд. Ростов-на-Дону: Феникс, 2007. 806 с.
151. Шопіна М. О. Образна символіка як чинник розвитку творчого потенціалу молодшого школяра: дис. ... канд. наук: 19.00.07. Житомир, 2009. 49 с.
152. Шульга Е. П. Структура и развитие креативных способностей младших школьников: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Москва, 2010. 233 с.
153. Щотка О. П. Формування психологічної готовності студентів педагогічних університетів до професійно-управлінського самовизначення: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2003. 32 с.
154. Яблонська Т. М. Розвиток здібностей до рефлексії в професійному становленні особистості вчителя початкових класів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2000. 20 с.
155. Guilford J. P. New frontiers of testing in the discovery and development of human talent. *Seventh Annual Western Regional Conference on Testing Problems*. Los Angeles, 1958. P. 20–32.
156. Guilford J., Wilson R., Christensen P. A Factor. *Analytic Study of Creative Thinking*. 1954. Vol. 19. Issue 4. P. 297–311.
157. Sternberg R. A three-facet model of creativity. *The nature of creativity* / R. Sternberg, T. Tardif (eds.). Cambridge: Cambr. Press, 1988. P. 125–147.
158. Torrance E. P. The Search for Satori and Creativity. Buffalo; New York: Creative Education Foundation, 1979. 43 p.

РОЗДІЛ 2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Концептуальні засади педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи

Для реалізації поставлених завдань потрібно розробити концептуальні засади дослідження, що надасть змогу визначити його стратегічні підходи й тактики, адже в процесі професійної підготовки майбутнього педагога виникають ситуації, які важко передбачити на етапі теоретичного осмислення. Отже, необхідно уточнити моделі та вихідні концептуальні положення дисертації.

Перехід до новітньої діяльнісної парадигми педагогічного процесу й кардинальна професійна модернізація вищої освіти спонукають до пошуків можливостей оновлення теоретико-методичних засад підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи. Ми виходили з розуміння того, що наразі актуальними постають такі завдання: *по-перше*, усунути дисбаланс між запитами українського суспільства на висококваліфікованих педагогічних працівників, перспективами його розвитку, глобальними технологічними змінами та існуючою системою педагогічної освіти; *по-друге*, знайти й запропонувати оновлені конструктивні підходи до підготовки вчителя Нової української школи; *по-третє*, зорієнтувати майбутнього фахівця на постійне самовдосконалення й самоосвіту, таким чином забезпечуючи власну конкурентоспроможність на ринку праці; *по-четверте*, підготувати вчителя нового покоління, який, реалізуючи положення

творчо орієнтованої Концепції Нової української школи, зможе виховати школяра з креативними здібностями.

Аналіз наукової спадщини свідчить, що підготовку майбутніх учителів до професійної діяльності в початковій школі широко висвітлено, але існує потреба у визначенні й обґрунтуванні положень цілісної системи концептуальних засад процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи. На цей час особливих фундаментальних досліджень щодо обґрунтування й класифікації вихідних концептуальних положень як результатів усвідомленої мисленнєвої діяльності щодо об'єкта педагогічного впливу [22, с. 169], спрямованих на підготовку майбутніх учителів початкової школи до розвитку креативних здібностей у молодшого школяра, недостатньо.

Упевнені, що вища освіта повинна мати свою конкретну методологічну основу. Її фундаментом є цілісна система теоретико-методичних концептуальних засад педагогічного впливу.

Філософські, психологічні й педагогічні дослідження науковців, розглянуті в розділі 1 дисертації, виявлені наукові факти та, що найбільш важливо, аналіз їхнього взаємозв'язку й взаємозумовленості використано під час конструювання системи концептуальних засад.

За логікою цього дослідження, доцільно звернутися до тлумачення поняття «концепція». У ході вивчення конструкту з'ясовано, що концепція (від лат. *conceptio* – розуміння, система) – це сукупність поглядів, спосіб розуміння, тлумачення будь-яких явищ, процесів, провідна ідея їх системної теоретико-методологічної характеристики [67, с. 147]; основна думка, задум, що визначає зміст чого-небудь [1, с. 327]; спосіб пізнання, трактування яких-небудь явищ або конструктивний принцип різних видів діяльності [65, с. 138]; провідний задум, певний спосіб розуміння, раптове народження ідеї, основної думки, мотиву [76, с. 246]; система поглядів, що визначають розуміння явищ і процесів, об'єднаних визначальним задумом, провідною ідеєю [13]; провідна ідея педагогічної теорії [20, с. 177].

Ці дані дають підстави зробити висновок, що концепцію розглядають як сукупність або систему поглядів, як задум, що визначає зміст чого-небудь, і як провідну ідею та спосіб. Тобто вживання цього терміна з позицій педагогіки, психології та філософії є неоднозначним.

Система концептуальних засад цього дослідження являє собою єдність головних положень і підходів, що визначає стратегічні напрями підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи. Сміслові підходи до наукового пошуку передбачають розкриття ідеї та змісту вищезазначеного процесу, смисловим ядром якої є педагогічний комплекс концептуальних засад професійної діяльності майбутніх учителів початкової освіти.

Конструювання системи концептуальних засад педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи здійснено на основі взаємопов'язаних принципів:

– *особистісно орієнтованої спрямованості навчання* (максимальна орієнтація навчання на особистість майбутнього фахівця). Реалізація цього принципу потребує застосування таких технологій, які сприяють не нагромадженню знань та вмінь, а формуванню механізму самоорганізації й самореалізації майбутніх педагогів.

– *співробітництва* (цілісний педагогічний процес взаємодії його учасників на основі співробітництва між собою, спрямований на активний розвиток особистості педагога);

– *випереджального розвитку* (креативна діяльність як фактор підготовки майбутніх фахівців до мобільності й конкурентоспроможності на ринку праці);

– *професійної орієнтації навчальної діяльності* (включення професійної підготовки майбутніх фахівців у контекст майбутньої педагогічної діяльності, опертя на життєвий досвід студента, власні спостереження);

– *рефлексивної креативності* (орієнтування на індивідуально-творчий підхід до засвоєння професійних знань і вмінь, використання в педагогічній

діяльності інноваційних технологій). Цей принцип розглянуто в нерозривній єдності з професійно-педагогічною саморефлексією – створення умов для самостійної навчально-дослідної роботи майбутнього вчителя для його саморозвитку, самопізнання, самовизначення, самоосвіти, самовиховання, самореалізації. Зокрема, І. Бех окреслює такі типи особистісної рефлексії: регулятивну (свідоме регулювання перебігу психічних процесів), визначальну (осмислення суб'єктом свого «Я»), синтезативну (створення образу «Я» особистості на основі системи духовних цінностей), створювальну (функцією якої є духовно-моральний розвиток і саморозвиток особистості) [10, с. 368]. Сучасні вчені (А. Борисюк, В. Пішак та ін.) звертають увагу на проблему формування професійної ідентичності, що тісно пов'язана з розвитком професійної самосвідомості. Відповідно, теоретична підготовка майбутнього педагога повинна бути спрямована не лише на відображення системи професійно необхідної інформації, а й на розвиток здатності до рефлексії та самоусвідомлення [58, с. 372];

– *ампліфікації* (максимальне збагачення навчального матеріалу креативним наповненням під час оволодінням професійними знаннями);

– *проблемності* (використання в навчанні проблемних ситуацій, які активізують мислення, формують і розвивають креативні здібності студентів);

– *ситуаційного навчання* (використання ситуацій, які сприятимуть міжособистісному спілкуванню як майбутніх педагогів, так і викладача зі студентами);

– *людиноцентризму* (партнерська взаємодія суб'єктів навчання в умовах реалізації гуманістично орієнтованого підходу).

«Виховання – це, насамперед, людинознавство», – стверджував В. Сухомлинський [69, с. 13]. У цьому ж гуманістичному сенсі в науковій літературі викладено концепції педагогіки людинотворчості (В. Андрущенко) [2, с. 19–20], людиноцентризму (В. Кремень) [48], особистісно орієнтованої освіти (І. Бех, М. Якиманська) [9], дитиноцентризму (О. Квас) [33], людиномірності (О. Компанієць, Л. Москальова, С. Хоружій та ін.) [34; 52, с. 66; 79, с. 124]. Так, на

думку видатного філософа освіти І. Беха, напрям особистісно зорієнтованого виховання як нової філософії освіти має на меті «реалізацію сутнісної природи суб'єкта» на засадах вищих духовних ідеалів і гуманістичних сенсів її буття у процесі «привласнення суспільних норм» [9, с. 27].

У пошуках наукової істини, розмірковуючи подібним чином, можна дійти висновку, що пропонована система основних засад ґрунтується на цілісному підході до підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, що дає змогу показати взаємозв'язок, зміст і значущість, місце та роль принципів як певної єдиної конструкції.

Дослідниками доведено, що спрямованість інтервенції науки у вимір професійної підготовки вчителя початкових класів зумовлює розвиток їхніх неординарних можливостей, є мотивацією до майбутніх креативних відкриттів.

Таким чином, ураховуючи запропоновані положення, варто визначити сили, які зумовлюють продуктивне та дієве проходження процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Водночас доцільно наголосити, що домінантою впливу на вищезазначений процес є *реалізація нової місії вчителя початкових класів у проекції освітніх тенденцій Нової української школи*. Як слушно зауважує В. Андрущенко, «на часі новий поворот, обумовлений потребами практики». На думку видатного філософа української освіти, такий поворот «може бути виражений однією фразою: обличчям до вчителя! Від оновленої теорії педагогічної політики треба переходити до конкретної практики підготовки нового вчителя, на якого очікує суспільство» [3, с. 9]. Ці концептуальні засади є вельми важливі, адже невідповідність результатів, які має школа, вимогам сучасного суспільства до вміння особистості розв'язувати проблеми, знаходити нестандартні рішення актуалізує потребу в реформуванні загальної середньої освіти. Тому Міністерство освіти і науки обрало стратегічний напрям реформування – створення Нової української школи, у якій буде приємно навчатись учневі і яка даватиме

школярам не лише пакет знань, як нинішня освіта, а й уміння застосовувати їх у житті.

Нова українська школа – це осередок зацікавленості, відчуття задоволеності від отриманих знань та середовище креативу. Це – школа, до якої учні ходять із задоволенням. Тут вчителі чують запит думки від учня, вчать нестандартно мислити, не боятись оприлюднювати свій хід мислення та бути відповідальними громадянами української держави. Водночас батькам теж подобається відвідувати цю школу, адже тут панують співпраця та взаєморозуміння між усіма учасниками навчання [40, с. 284].

Майбутній учитель початкової школи має бути новатором, тьютором, науковцем. У контексті такого напряму підготовки викладачу необхідно сформулювати в сучасного студента дослідницькі здібності, креативність та творчість, забезпечити індивідуально-особистісне та професійно-діяльнісне самовдосконалення майбутніх педагогів початкової школи.

Цілком слушною є думка І. Полякової, згідно з якою на сучасному етапі відбувається активна розробка державних стандартів вищої педагогічної освіти, зокрема Галузевого стандарту підготовки фахівців початкового навчання, який вимагає відповідного змістового наповнення. З огляду на це реформування вищої школи здійснюється в напрямі забезпечення підготовки майбутнього спеціаліста до професійної творчої діяльності шляхом активізації освітнього простору закладу вищої освіти, яка ґрунтується на самостійному пошукові варіанта власної життєтворчої траєкторії розвитку [59].

Отже, за концептуальною гіпотезою цього дослідження визначено такі показники базових компетентностей майбутнього вчителя початкових класів:

– професійно-педагогічна компетентність (обізнаність із новітніми науково обґрунтованими відомостями з педагогіки, психології, методики, інноватики для створення освітньо-розвивального середовища, що сприяє цілісному індивідуально-особистісному становленню дітей молодшого шкільного віку);

– соціально-громадянська компетентність (розуміння сутності громадянського суспільства; володіння знаннями про права і свободи людини);

– загальнокультурна компетентність (здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва);

– мовно-комунікативна компетентність (володіння системними знаннями про норми й типи педагогічного спілкування);

– психологічно-фасилітативна компетентність (усвідомлення ціннісної значущості фізичного, психічного та морального здоров'я дитини; здатність сприяти творчому становленню молодших школярів і їхній індивідуалізації);

– підприємницька компетентність (уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя для підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства й держави);

– інформаційно-цифрова компетентність (здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства) [40, с. 285].

Саме від формування викладачем окреслених компетентностей у майбутніх учителів початкових класів Нової української школи залежить рівень освітньо-розвивального середовища класу учнів загалом і становлення кожної дитини до освітнього процесу.

Підсумовуючи, варто наголосити, що взаємодія викладачів і майбутніх фахівців початкової освіти під час професійної підготовки виявляється, передусім, у формуванні знань про особливості розвитку сучасних дітей у навчанні та процесів, які нададуть змогу вибудувати систему відносин на основі довіри й розуміння. Це важливо з огляду на те, що система відносин домінує над потребою традиційного надбання знань.

Визнаючи необхідність дослідження в системі концептуальних засад вікових та індивідуальних особливостей дітей, потрібно детально зупинитися на *психолого-педагогічних закономірностях розвитку молодшого школяра як суб'єкта креативного впливу педагога.*

Безумовно, цей вік є найбільш сензитивним для формування креативності, тому що саме в цей час відбувається становлення новоутворень, від яких залежить творчий успіх дорослої людини. До цих новоутворень можна зарахувати такі властивості психіки, як розвиток фантазії й уяви, креативного мислення, виховання допитливості та спостережливості, формування вміння аналізувати явища середовища, порівнювати, узагальнювати факти, робити висновки, практично оцінювати діяльність, активність, власну ініціативу.

Цікавим є те, що молодші школярі на початку креативної діяльності користуються такими евристичними методами, як інтуїція, здогадка, які притаманні дітям дошкільного віку. Це пояснюється тим, що молодший школяр не має певних навичок у здійсненні креативної діяльності, не знає, як користуватися евристичними методами навчальної діяльності.

Дослідники вікової педагогіки акцентують увагу на тому, що саме в початковій ланці закладу загальної середньої освіти починають формуватися й диференціюватися інтереси та схильності, потреби, що лежать в основі креативної діяльності. Дітям молодшого шкільного віку притаманна активність і допитливість, високі пізнавальні можливості, що зумовлює формування креативності як загальної універсальної здібності до творчості [8, с. 81].

Головним завданням Нової української початкової школи є забезпечення розвитку особистості дитини. Джерелами повноцінного розвитку виступають два види діяльності. *По-перше*, будь-яка особистість розвивається в міру освоєння минулого досвіду людства шляхом залучення до сучасної культури. В основі цього процесу лежить навчальна діяльність, яка спрямована на оволодіння знаннями та вміннями, необхідними для життя в суспільстві. *По-друге*, дитина в процесі розвитку самостійно реалізує свої можливості завдяки креативній діяльності. На відміну від навчальної, така діяльність не націлена на засвоєння вже відомих знань. Вона сприяє прояву в особистості самодіяльності, самореалізації, втілення власних ідей, які спрямовані на створення нового продукту діяльності.

Здійснюючи зазначені види розумової праці, дитина сама обирає різні завдання з різною метою. Так, у навчальній діяльності учні опановують навчально-тренувальні вправи для того, щоб оволодіти якимось умінням, освоїти те чи інше правило; у креативній – вирішують пошуково-творчі завдання з метою поширити здібності. Тому, якщо в процесі навчальної діяльності формується загальне вміння вчитися, то в межах креативного процесу створюється загальна здатність шукати й знаходити нові рішення, незвичайні способи досягнення необхідного результату, нові підходи до розгляду запропонованої ситуації, тобто розвиваються креативні здібності молодших школярів.

Як відомо, для них особливо великим є авторитет учителя, прагнення наслідувати його, «довірлива старанність». Тому креативність учителя – необхідна умова для успішного проходження дитиною стадії наслідування у своєму сходженні до творчого саморозкриття.

На нашу думку, потреба дітей молодшого шкільного віку в прояві вчителем креативних здібностей зумовлена відповідними віковими особливостями певного періоду їхнього життя:

- швидким темпом розвитку молодшого школяра, адже для жодного вікового періоду не характерна така кількість якісних нейрофізіологічних змін;
- інтенсивним формуванням психічних новоутворень;
- неврівноваженістю нервових процесів збудження та гальмування;
- великою потребою зразка креативної діяльності дорослого, що є важливим компонентом у розумовому розвитку дитини;
- активним формуванням конкретної самооцінки, зумовленим формуванням ставлення до результатів своєї діяльності.

Отже, враховуючи наведені положення, доцільно визначити сили, які зумовлюють ефективний процес гармонійного розвитку дітей молодшого шкільного віку згідно з їхніми віковими та індивідуальними особливостями. Насамперед, це створення креативного середовища, оптимального для суб'єкт-суб'єктної взаємодії; пробудження почуття успіху (почуття власної важливості) як показника креативної особистості; уміння педагога захопити учнів зразком

неординарного виконання навчальних завдань, переконати справою; щодня наповнювати їхні серця бажанням творити, зрештою, сформуванню глибоке усвідомлення молодшими школярами відчуття задоволеності від отриманих знань за результатів своєї праці.

На користь цієї думки свідчить хоча б той факт, що в умовах сьогодення спостерігається тенденція актуалізації людського чинника й моральних якостей особистості, толерантне ставлення до суб'єкта педагогічної діяльності, тобто *гуманізація професійної освіти*.

Аналіз наукових досліджень останніх років свідчить про зростання інтересу до питань гуманізації освіти, зокрема до теорії особистісно орієнтованого навчання та виховання [7; 29] і проблеми становлення гуманних відносин в учнівському колективі [19]. Важливу роль у процесі гуманізації освіти відіграють єдність виховання й навчання [25], формування духовної культури особистості [32].

Українські дослідники гуманізації та філософи освіти Ш. Амонашвілі, Г. Балл [6, с. 27], І. Бех [8], С. Борхович [14], С. Гончаренко [20], І. Зязун [31, с. 11], А. Сущенко [70], обґрунтовуючи різні концепції гуманної освіти, спільні в одному: еволюція людини, її розвиток – це і є поступ гуманізму, це безальтернативний шлях розвитку вищої освіти [81].

Дефініція «гуманізація» походить від терміна «гуманізм». В загальноприйнятому вигляді гуманізм – це світосприйняття, у центрі якого ідея людини як найвищої цінності. Гуманізм стверджує цінність людини як особистості, її право на свободу, розвиток, вільний прояв своїх здібностей [73].

Сучасний економічний словник тлумачить гуманізацію як посилення людяності, справедливості в економічному, громадському житті; визнання й повагу загальнолюдських цінностей, увагу до людей та їх вибору [62, с. 254].

В «Енциклопедії освіти» за редакцією В. Кременя гуманізацію розкрито як «один із нових соціально-педагогічних принципів, який відображає спрямованість розвитку освіти на гуманні стосунки в суспільстві як загальнолюдську цінність. Гуманізацію освіти в найбільш загальному плані можна охарактеризувати як

побудову стосунків учасників освітнього процесу на основі зміни стилю педагогічного спілкування від авторитарного до демократичного, подолання жорсткого маніпулювання свідомістю вихованців, практики індоктринації учнів і студентів нав'язування їм непорушних стереотипів мислення, догм, які не підлягають критиці. Гуманізація націлена на посилення тих положень вітчизняної і зарубіжної педагогіки, які орієнтують на повагу до особистості вихованця, формування в нього самостійності, встановлення гуманних, довірчих стосунків між ним і вихователем» [28, с. 165].

Наведені дані дають можливість дійти висновку, що гуманізація пропагує «олюднення» та визнання загальнолюдських цінностей. Головною цінністю тут є особистість та її вдосконалення. При цьому надзвичайно важливо враховувати духовний потенціал майбутнього фахівця й прилучати його до людської культури.

Абсолютно зрозуміло, що якість підготовки фахівців, відродження людяності, розвиток особистості кожного вихованця як основної цінності освітнього процесу, скерування майбутнього вчителя на шлях саморозвитку та самовдосконалення – це і є головна суть гуманізації професійної освіти.

Тому наступним закономірним кроком у побудові системи концептуальних засад педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи буде розкриття такого явища, як *тьюторство* (тьютор – педагог-наставник, походить від англ. tutor і лат. tueor – спостерігаю, піклуюся (помічник, наставник, адвокат студента)) [24, с. 74]. Під тьюторством у системі внутрішньоуніверситетської освіти розуміють систему індивідуальної професійної підтримки майбутнього вчителя. Це потужні традиції в європейській освіті, що поповнюються сьогодні новими реаліями змісту, тому названий феномен украй необхідний у сучасних закладах вищої освіти, він звернений, передусім, до майбутнього фахівця, спрямований на допомогу в складностях людського формування.

Процес індивідуальної професійної підтримки майбутнього фахівця потребує визнання активності всіх суб'єктів навчання, подальшого науково-

методологічного обґрунтування, чіткої орієнтації на загальноєвропейську стратегію освіти, осмислення й використання сучасного педагогічного досвіду, переходу до практичної спрямованості професійної підготовки.

Цілі, завдання та принципи професійної освіти висувають високі вимоги до викладача закладів педагогічної освіти. Тому тьюторський супровід повинен бути спрямованим на виявлення та розвиток освітніх мотивів та інтересів майбутнього фахівця, реалізацію принципу індивідуалізації, пошук педагогічних ресурсів для створення індивідуальної траєкторії навчання, формування освітньої рефлексії студента, сприяння найбільш повному розкриттю його особистісного потенціалу за умови встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин.

Оскільки сьогодні в центр будь-яких перетворень поставлено особистість, тьютор для майбутнього педагога – це наставник, психолог, правознавець, друг та радник. Він встановлює зі студентами партнерські стосунки, забезпечуючи при цьому психологічну підтримку. Можна сказати, викладач працює відповідями, а тьютор – питаннями. Він допомагає майбутньому педагогу визначити своє завдання, знайти найкращий з погляду бажаного результату спосіб вирішення, найбільш повно розкрити свій потенціал і підвищити особистісну ефективність, сприяє розвитку творчого потенціалу.

Сократ – один із засновників вчення про гуманну природу людини, вважав сенсом життя будь-якої особистості моральне самовдосконалення. Головним завданням наставника філософ називав пробудження душевних сил учня. Бесіди античного мислителя були спрямовані на те, щоб допомогти «самозародженню» істини у свідомості вихованця [56].

Так, А. Роботова слушно зауважує, що викладач є найкомпетентнішим фахівцем, тьютором, який володіє мистецтвом перетворення людини. Він активно, повсякденно, цілеспрямовано впливає на розум і знання особистості, рухаючи її від темряви до світла; почуття, за допомогою яких пробуджується й розвивається позитивне ставлення до прекрасного, доброго, довічного [61, с. 18].

В умовах глибоких концептуальних змін у системі внутрішньоуніверситетської освіти завдання діяльності тьютора мають бути зорієнтовані на:

- пошук особистісних ресурсів для створення індивідуального супроводу професійного навчання майбутніх учителів початкових класів;
- максимальну підтримку майбутнього фахівця в русі особистісно-професійного зростання;
- проектування освітніх інтересів майбутнього фахівця, реалізацію авторської діяльності в ході здобування освіти;
- облаштування індивідуальної та групової самопідготовки студентів; організацію тьюторіалів, під час яких аналізують освітні успіхи й труднощі, ефективність проб, що здійснюються в різних місцях і різних видах діяльності, продуктивність переходів від пробної дії до результативної;
- підготовку майбутніх учителів до адаптації своїх індивідуально-психологічних особливостей відповідно до вимог педагогічної праці;
- проведення моніторингу та оцінювання ефективності освітньої діяльності майбутніх фахівців, організацію зворотнього зв'язку з іншими суб'єктами навчання;
- консультування студентів під час здійснення рефлексії свого освітнього руху, підтримку в самовизначенні щодо подальшого навчання.

Розмірковуючи подібним чином, можна дійти висновку, що посилення підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи залежить від багатьох чинників, зокрема від того, наскільки ефективно буде організована тьюторська взаємодія між суб'єктами освітнього процесу. Здатність викладачів до тьюторського супроводу надає змогу здійснювати максимальне наближення до конкретних професійних потреб майбутніх педагогів, що надихає й мотивує їх до інтенсивного, свідомого навчання відповідно до особистісно пріоритетних цінностей освіти, тим самим активізуючи процес його спрямованої й продуктивної фахової настанови.

Серед суб'єктивних чинників, які зумовлюють актуальність побудови авторської системи концептуальних засад, виступають сили, що сприяють *розширенню творчого потенціалу майбутніх учителів початкової школи в процесі теоретичної та практичної підготовки*.

Ідеться, передусім, про напрями теоретичної й практичної підготовки педагога початкових класів, у процесі яких постає особистість з умінням творчо сприймати новий досвід, підвищеною здатністю до сміливих психолого-педагогічних рішень і ризику, особистість гуманну й високоінтелектуальну, зі сформованим креативним мисленням.

На думку академіка С. Гончаренка, нові ракурси розв'язання проблеми більш достеменного й науково обґрунтованого розуміння професійної підготовки педагога відкрив особистісно зорієнтований підхід до організації педагогічних процесів, який акцентував значення освітніх закладів як лабораторій для відкриття унікальності кожної особистості, необхідність ставлення педагога до учня як до самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку, виявлення його творчих можливостей, здійснення суспільно прийнятих самовизначення, самореалізації та самоствердження [21, с. 4].

За логікою цього дослідження потрібно з'ясувати сили, які є фундаментом творчого потенціалу майбутніх учителів початкової школи. *По-перше*, це висока внутрішньо диференційована вмотивованість студента; *по-друге*, розвиток креативних здібностей майбутнього фахівця; *по-третьє*, оптимізація креативного освітнього середовища, яке сприятиме збереженню творчої цілісності та особистісної самореалізації майбутнього вчителя початкової освіти.

Так, за теорією М. Дяченко, розвиток творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця – це збагачення її професійно значущими рисами; умінням доводити знання до творчого, перетворювального рівня шляхом розвитку загальних творчих сил [26, с. 124–125].

На думку І. Полякової, учитель початкової школи – фахівець, який схильний до нестандартних способів розв'язання педагогічних завдань, здатний на оригінальні конструктивні нестандартні дії з метою створення нових,

унікальних продуктів під час професійної діяльності, а також на розвиток власного досвіду й пошук засобів її розвитку в процесі фахової освіти [60, с. 14].

Особливість вмотивованості студентів як суб'єктів освіти становить специфіка педагогічних процесів у професійному навчанні, яка полягає в тому, що період їх перебування у закладі вищої освіти супроводжується оволодінням технологією усвідомленої дії: «для чого?» (мета), «що?» (зміст), «як?» (метод).

Одним із базових, інтегрувальних складників розкриття творчого потенціалу майбутніх учителів початкової школи в процесі теоретичної й практичної підготовки є мотивація до професійного самовдосконалення, адже саме вона забезпечуватиме прогресивний розвиток особистості відповідно до вимог професійної діяльності. Мотивація виступає як провідний регулятор активності індивідуума. При цьому важливим є не лише рівень здібностей майбутнього вчителя, а й суб'єктивна оцінка ним своїх можливостей і впевненість у продуктивності креативної діяльності. Знання свого потенціалу, зокрема творчого, сприяє розумінню наряду розвитку особистості, тобто формуванню адекватного уявлення про себе й свої можливості. Задоволення прагнень особистості надає змогу перейти до саморозвитку свого творчого потенціалу.

Водночас процес формування креативної особистості майбутнього педагога, який був би активним суб'єктом творчої діяльності, виглядає досить перспективним у відповідному освітньому середовищі, що створює умови для розвитку інтелектуального потенціалу, творчої мобільності й креативної спрямованості студентів.

Грунтовний аналіз психолого-педагогічної літератури надав можливість виявити, що більшість науковців Великої Британії (М. Вільямс [91, с. 188], Д. Девіс [87, с. 9], Н. Джексон [88, с. 127–136], К. Робінсон [91], Р. Фішер [86, с. 165–168] та ін.) вважають, що існує креативне освітнє середовище, яке є важливим компонентом професійної підготовки вчителів початкових класів. Позиція зарубіжних учених заслуговує на підтримку, адже це явище багатоаспектне, яке поєднує фізичну, психологічну, віртуальну та біологічну сферу.

Фізична сфера – це умови, в яких відбувається навчальна та креативна діяльність учасників освітнього процесу (навчальна аудиторія, обладнання, матеріали, мікрокліматичні умови (метеоумови) тощо) [91, с. 24]. Психологічна сфера визначається сукупністю індивідуальних характеристик учасників навчального процесу. Цінності, переконання й сприйняття студентів, що формуються під впливом соціального оточення, особливостей майбутньої професії, статі, досвіду тощо, є призмою, крізь яку майбутні вчителі визначають, за яких умов і за яким планом відбуватиметься креативна діяльність [91, с. 23]. Базуючись на особистісно орієнтованому підході, дослідники зауважують, що основою психологічного креативного середовища є повага до особистості студента, толерантність до його розмаїття індивідуальностей [90, с. 40]. Віртуальна сфера – це взаємодія між учасниками за допомогою інтернет-технологій, які забезпечують унікальні види діяльності, наприклад, доступ до широкого спектра освітніх ресурсів, комунікації з представниками освітніх установ інших країн, моделювання й спільне обговорення реальних педагогічних ситуацій (світова платформа «Edmondo»). Для біологічної сфери, яку зарубіжні науковці розглядають у межах інклюзивної освіти, характерна «індивідуальна розумова та фізична здатність до навчання» [91, с. 24].

Практичний досвід, знання теорії та практики навчання в процесі підготовки майбутніх педагогів початкових класів надали можливість дійти остаточного висновку, що креативне освітнє середовище – це простір:

- спрямований на розвиток загальної креативності та формування креативних здібностей учасників педагогічного процесу;
- з гнучкою системою форм організації навчально-виховного процесу, відповідно до здібностей, нахилів, потреб учасників педагогічного процесу;
- зорієнтований на використання інноваційних педагогічних технологій, що забезпечують особистісне зростання та розвиток творчого потенціалу учасників [41, с. 262].

Варто підкреслити, що креативне освітнє внутрішньоуніверситетське середовище є особливою формою взаємодії професіоналів і майбутніх фахівців.

Причому, з одного боку, у процесі взаємодії суб'єктів такого середовища розробляють нові сенси освіти, апробують освітні технології; з іншого – середовище сприяє особистісному й професійному зростанню її суб'єктів [72].

Наявні концептуальні засади доцільно доповнити перспективою ще одного напрямку, який надасть змогу по-іншому підійти до розуміння підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, наявності *професійної мобільності* майбутнього фахівця.

Згідно з позицією В. Кременя, «людина інноваційного мислення, інноваційного типу культури, здатна до інноваційного типу діяльності, – лише така людина може бути конкурентоспроможною, такі люди можуть скласти мобільне суспільство, мобільну націю. Тому формування інноваційної людини – нагальне завдання освіти» [47, с. 16].

У зв'язку із цим потрібно відзначити важливість та актуальність думки В. Андрущенка: «...чим вищий рівень розвитку соціально-професійної мобільності педагогів, тим більш інтенсивно вони залучені в інноваційний процес, оскільки новації і мобільність в сучасних освітніх закладах – це два чинники, взаємопов'язаних і взаємовпливаючих один на одного. При цьому соціально-професійну мобільність можна розглядати як засіб, спосіб і результат освоєння новацій педагогом, що свідомо включається в інноваційну педагогічну діяльність і фундаментально підготовлений до здійснення цього процесу» [4, с. 61].

Водночас існує дещо інший погляд. У науковій публікації «Соціально-професійна мобільність майбутнього викладача вищої школи: теорія і практика» Л. Сущенко розглядає соціально-професійну мобільність педагога як особистісну динамічну якість, що базується на готовності людини до здійснення науково-педагогічної діяльності на високому рівні, здатності до соціальної активності, безперервного саморозвитку й прогнозування професійної самореалізації [71, с. 551].

Зважаючи на те, що зміни сьогодення спонукають суспільство до перегляду розуміння позицій сучасного педагога початкової освіти, кожному загальному навчальному закладу потрібні професійно мобільні, високоінтелектуальні,

креативні фахівці, здатні успішно реалізовуватися в педагогічній діяльності, бути затребуваними на ринку праці.

У сучасних умовах, коли відбуваються глобальні зміни в усіх сферах нашого суспільства, зокрема в освіті, креативність суттєво необхідна. Високо цінують ту особистість, яка може швидко орієнтуватися в змінах суспільства, імпровізувати й сприймати новизну поглядів людства. Саме таких креативних фахівців не вистачає на сучасному етапі становлення Нової української школи. Тому проблема підготовки таких учителів гостро стоїть перед освітою.

У пошуках наукової істини варто виходили з того, що однією з домінант процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи має стати *органічне поєднання дивергентного та конвергентного мислення як фундаменту креативних здібностей особистості майбутнього педагога*.

Дивергентне й конвергентне мислення починають взаємодіяти між собою ще на ранніх стадіях розвитку людини, що в подальшому, у дорослому віці, стає міцним фундаментом креативних здібностей особистості.

Згідно з гіпотезою цієї дисертації, існують умови, які стимулюють розвиток креативних здібностей майбутнього фахівця, а саме: незалежність у мисленні та стимулювання відповідальності; увага до самостійних розробок, спостережень, почуттів, узагальнень; ситуації відкритості або незавершеності, на відміну від конкретно заданих і контрольованих; заохочення й мотивування. Заважають розвитку креативних здібностей такі аспекти, як прагнення до успіху (амбіції), уникнення ризику; конформність; стійкі стандарти в мисленні й поведінці; негативне ставлення інших до уяви, фантазії особистості; вплив усталених поглядів.

Розглядаючи цю проблему детально, можна зазначити, що цілком слушною є позиція дослідників О. Губенко і Т. Третьак, які вважають, що пріоритетом для повноцінного перебігу будь-якого розумового процесу, спрямованого на створення принципово нових ідей, є наявність як мінімум трьох універсальних складових мислення:

1) високого рівня сформованості елементарних розумових операцій: аналізу, синтезу, порівняння, виділення суттєвого тощо;

2) високого рівня активності, розкритості й продуктивності мислення, що виявляються у виробленні великої кількості гіпотез, варіантів вирішення, виразу нестандартних ідей і гнучкості переходів від однієї до іншої;

3) високого рівня організованості та цілеспрямованості мислення, що виявляється в здібності до виділення суттєвого в явищах, використанні схем аналізу явища, усвідомленні власних прийомів мислення й контролю за ними [23, с. 26].

Оптимальним шляхом реалізації цього завдання видається використання викладачем закладу вищої освіти арсеналу прийомів, що містять як дивергентну, так і конвергентну стратегію вирішення навчальної ситуації, які нададуть змогу наблизити студентів до розвитку власних креативних здібностей, а саме:

– виокремлення протилежних властивостей; переформулювання; генерування ідей; включення об'єкта в нові зв'язки;

– порівняння; узагальнення; абстрагування (уявно відокремити одні ознаки й властивості предметів від інших і від самих предметів, виконати з ними розумові дії); класифікація (подумки поділити об'єкти на класи за їх найбільш суттєвими ознаками); систематизація (розмістити конструкти в певному порядку, послідовності, підкорюючись певній логічній закономірності); серіація.

Таке поєднання, на думку сучасної вченої Л. Чорної, корисне ще й тому, що розвиток складових інтелекту та креативності вимагає специфічних умов. Дія інтелекту спирається на швидке опрацювання інформації, готовність до нестандартних ситуацій, уміння працювати в обмежених часом умовах, в емоційно напружених ситуаціях, з підключенням мотивації змагання. Креативність, навпаки, орієнтована на індивідуальний, не обмежений у часі графік роботи, наявність часу для визрівання думки, осмислення завдання, вільний доступ до всіх можливих джерел інформації, рівноправне спілкування, дискусію. Якщо викладач пропонуватиме майбутнім фахівцям різноманітні завдання, що передбачають виконання як за «жорстких» (наприклад, метод «семикратного пошуку» Г. Буша; «Теорія розв'язання винахідницьких завдань –

ТРВЗ» Г.Альтшуллера), так і за «комфортних» умов, у такому разі забезпечуватиметься гармонійність розвитку різних складових здібностей особистості [82, с. 3–10].

Отже, методологічна цінність такого підходу для цього дослідження полягає в органічній кооперації дивергентного та конвергентного мислення особистості студента як базисного процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів.

Один із суб'єктивних чинників, які зумовлюють актуальність побудови авторської системи концептуальних засад, – *проектування креативної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки.*

З позиції проектування інноваційної, креативної компетентності особистості у вищій школі її можна подати як теоретичну та практичну підготовку студентів креативно діяти в різних освітніх ситуаціях. При цьому важливо розвивати особистісні освітні характеристики: знання, уміння й навички; ерудицію в тій чи іншій сфері; готовність ефективно діяти в певних ситуаціях [28, с. 409].

Розглядаючи цей аспект крізь призму компетентнісного підходу, варто погодитися з теорією В. Болотова та В. Серікова, згідно з якою зазначений підхід ставить на перше місце не інформативність студента, а вміння творчо розв'язувати проблеми, що виникають у таких ситуаціях: у процесі пізнання й пояснення явищ дійсності; у виборі професії й оцінюванні своєї готовності до навчання в професійному навчальному закладі, коли необхідно орієнтуватися на ринок праці [12, с. 11].

Досить вагомим аргументом на користь проектування креативної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки є креативний підхід, під яким розуміють методологічну спрямованість освітнього процесу на розвиток потреби майбутніх педагогів шукати нове, нестандартне вирішення навчального завдання [63, с. 58]. Саме це передбачає необхідність забезпечувати стимулювання в засвоєнні навчальної інформації та її реконструкцію шляхом активізації креативних здібностей. Цей підхід надає можливість гармонійно

поєднати педагогічний вплив та активні дії студентів у навчанні, розвиток їхніх креативних здібностей і разом з тим набуття професійного досвіду.

Говорячи про креативну компетентність майбутнього педагога як ключову в структурі педагогічних компетентностей, потрібно акцентувати різні її прояви в освітній діяльності. Вираженням креативної компетентності є педагогічні технології, якими користується студент та які пристосовує до умов отримання знань. Вищим рівнем прояву можна вважати створення майбутнім фахівцем спеціального інструментарію для досягнення освітніх результатів. Студент застосовує цей комплекс засобів під час аналізу адекватності заявленої мети, у разі потреби адаптує його або диференційовано комбінує. На елементарному рівні майбутній фахівець застосовує усталений інструментарій і спрямовує його на досягнення метапредметних результатів. Проміжний рівень вияву креативної компетентності пов'язаний з пошуком і адаптацією спеціального інструментарію залежно від власних особливостей, навчальних потреб або специфіки освітнього закладу.

Стає абсолютно зрозумілим, що з упровадженням інтернет-технологій, інтенсифікацією й індивідуалізацією сфер діяльності загалом та освітнього процесу зокрема розширюються можливості для прояву креативності, індивідуальності, уміння працювати самостійно й творчо. Освітні форми роботи зі студентами стають більш різноманітними, вони включають елементи невідомого (репродуктивні, творчі та комбіновані).

Виходячи із цих позицій, у дисертації виокремлено особливості проектування креативної компетентності майбутніх педагогів шляхом вирішення таких завдань, які постають перед педагогічною спільнотою закладів вищої освіти:

- удосконалення знань викладачів у галузі наукових досліджень компетентнісного підходу;
- організація дослідницької діяльності студентів з розробки та апробації технологічного інструментарію розвитку ключових компетентностей шляхом упровадження розвивальних технологій, систем, підходів;

– формування креативно орієнтованої сукупності знань, умінь і навичок та системи професійно значущих якостей викладача, необхідних для успішного виконання своїх функціональних обов’язків шляхом упровадження нетрадиційних інноваційно-рефлексивних методів і форм викладання.

Підсумовуючи вищевикладене, варто наголосити, що для креативної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки характерна переорієнтація з процесу на кінцевий результат у діяльнісній площині (набуття компетентностей), забезпечуючи перехід знань шляхом інтеріоризації особистістю креативності та досвіду, здатність майбутнього педагога ефективно розв’язувати професійні нестандартні ситуації й завдання, моделювати творчу суб’єкт-суб’єктну взаємодію.

Доцільно доповнити систему концептуальних засад педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи ще одним напрямом, який надасть змогу цілісно підійти до розуміння сутності досліджуваного феномену. *Формування креативної професійної поведінки в майбутніх учителів початкових класів* є реальним, ціннісно-смысловим механізмом її практичної реалізації.

Надаючи пріоритету творчим вимірам науки, у професії вчителя особливий акцент роблять на питаннях його особистісної креативності, умінні нешаблонно вести педагогічну діяльність, реалізувати нові ідеї.

Перевтілення процесу співробітництва та взаємодії викладача й майбутнього фахівця в процесі навчання на засіб їхнього творчого саморозвитку є, як видається, фундаментальним завданням педагога, а саме: творчо підходити до викладання тієї чи іншої дисципліни, визначати ті творчі аспекти, в яких учні могли б у повному обсязі реалізувати свої креативні здібності, засвоївши при цьому знання, необхідні з певної дисципліни.

Креативна професійна поведінка вчителя – самобутня, продуктивна, прогресивна, вона приводить до зміни самих норм упровадження навчальної діяльності.

Безсумнівним є факт, що зазначений аспект майбутнього фахівця є домінантним механізмом у забезпеченні зворотного зв'язку організації творчої діяльності, завдяки якому викладач отримує інформацію стосовно характеру зустрічної дії студентів.

Результати дослідження проблеми креативної професійної поведінки студента свідчать, що основними індикаторами її сформованості є наявність стійкого інтересу до творчості, глибоке усвідомлення її значущості; позитивне ставлення до опанування нових нестандартних способів оволодіння знаннями; здатність до самоорганізації креативної діяльності; наявність потреби у творчому підході до професійного навчання на рефлексивній основі.

Отже, успішна реалізація запропонованої системи концептуальних засад педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи потребує розробки моделі, сутність, зміст та особливості якої буде розкрито в наступному підрозділі.

2.2. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи

Розпочинаючи розроблення моделі, насамперед, потрібно переконатися в дієвості тих концептуальних засад педагогічного впливу, що були визначені та обґрунтовані в процесі теоретичного аналізу наукової літератури й стали пріоритетними ідеями цього дослідження.

Початкова освіта – фундаментальна основа Нової української школи, пріоритетним напрямом якої є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до

самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності [53].

Виходячи з цієї мети, початкова освіта має трансформуватися в гнучку, науково обґрунтовану й елективну систему, яка реалізує державне замовлення та відповідає вимогам споживачів освітніх послуг.

З метою успішного здійснення професійної діяльності запропоновано *структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи*, визначено її найважливіші ознаки, розкрито можливості оновлення цього процесу, схарактеризовано тенденції та перспективи розвитку досліджуваного явища.

У нашому дослідженні модель необхідна для того, щоб з'ясувати, утворення дослідного об'єкта, яка його структура, основні завдання, закони й властивості формування і взаємодії з навколишнім світом; навчитися визначати найкращі способи та процес формування при заданих умовах, цілях і критеріях; прогнозувати наслідки реалізації заданих способів і засобів впливу [54, с. 12].

Розроблення дослідної моделі ґрунтується на думці Є. Лодатка, згідно з якою побудувати модель – це провести матеріальне або уявне імітування реальної системи шляхом створення спеціальних аналогів, в яких відтворюються принципи утворення та функціонування цієї системи. Модель в експерименті виконує подвійну роль: вона водночас і об'єкт вивчення (оскільки заміщає інший, подібний їй об'єкт), й експериментальний засіб (оскільки є засобом пізнання цього об'єкта). Її використовують для отримання таких даних про оригінал, які важко або неможливо отримати шляхом безпосереднього дослідження оригіналу [51, с. 99].

Гносеологічний аналіз будь-якого виду й типу моделювання повинен починатися тлумаченням точного значення терміна «модель». Дослідження конструкту буде успішним лише тоді, якщо одразу встановити зміст понять «моделі» та «моделювання», якими прийнято користуватися в педагогічних дослідженнях.

Категорію «модельовання», перш за все, розуміють як: науковий метод дослідження різних об'єктів, процесів тощо шляхом побудови їх моделей, які зберігають основні виділені особливості об'єкта дослідження; метод опосередкованого пізнання за допомогою природних чи штучних систем, які здатні в певних відносинах заміщувати об'єкт, що вивчається, і давати про нього нові відомості [5, с. 218]; дослідження об'єктів пізнання на їхніх моделях [68, с. 142], опосередкованого пізнання, в основу якого покладено заміщення дійсних об'єктів їхніми умовними аналогами з побудовою моделей реально наявних предметів і явищ, конструювання або поліпшення їхніх характеристик раціоналізації способів їхньої побудови [68, с. 142] зі збереженням основних особливостей об'єкта дослідження, пізнання й перетворення світу [20, с. 290]; побудову та детальний опис системи компонентів реально існуючих предметів і явищ на основі абстрагування їх певних ознак або властивостей; створення теоретичного (або матеріального) педагогічного об'єкта як зразка для впровадження в педагогічну практику чи дослідження [55, с. 188].

Цінною видається позиція Є. Павлютенкова щодо модельовання як найбільш поширеного шляху пізнання дійсності, що надає змогу різко скорочувати витрати праці й часу на дослідну діяльність. Автор розглядає застосування моделі як системи, наголошуючи, що вона: 1) чітко визначає структуротвірні компоненти; 2) схематично й точно подає зв'язки між компонентами; 3) генерує питання й стає інструментом для порівняльного вивчення різних галузей явища, процесу. Дослідник підкреслює, що «процес модельовання – це відтворення характеристик одного об'єкта на іншому, спеціально створеному для їх вивчення» [54, с. 2].

Вибір модельовання як методу пояснюється тим, що модель допомагає зрозуміти характер залежності між структурними елементами досліджуваного феномену, синтезувати й виявити особливості процесу формування креативних здібностей молодших школярів. Важливими для нас є наукові роздуми В. Штоффа, який дійшов висновку, що модель – уявно наведена або матеріально реалізована система, яка відображає або відтворює об'єкт дослідження й здатна замінити його так, що її вивчення дасть нову інформацію про цей об'єкт [83,

с. 19]. На особливу увагу заслуговує твердження дослідника про те, що така система дає змоги чітко визначати структуротвірні компоненти, які надають можливість виконувати функції: відображення або уточнення аналогії (між моделлю й оригіналом є схожість, форма якого прозоро виражена й точно зафіксована); репрезентації (модель у процесі наукового пізнання є заміником досліджуваного об'єкта); екстраполяції (вивчення моделі надає змогу одержувати інформацію про оригінал) [83, с. 87].

Можна цілком погодитися з тим, що моделювання є методом теоретичного осмислення проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів та універсальним способом пізнання дійсності.

Практична цінність моделі в педагогічному дослідженні зумовлена переважно її адекватністю вимірюваним сторонам об'єкта, а також тим, наскільки правильно враховано на етапах побудови моделі основні принципи моделювання (наочність, визначеність, об'єктивність), які в багатьох випадках визначають і як можливості й тип моделі, і як її функції в педагогічному дослідженні.

Імпонує наукова позиція В. Краєвського, який вважає, що процедура побудови моделі досліджуваного об'єкта є етапом на шляху від чуттєво-конкретного знання про нього до мисленнєво-конкретного й дає змогу зафіксувати чіткий зв'язок елементів, урахувати складні, множинні та різноспрямовані чинники перебігу педагогічного процесу [46, с. 83]. Враховуючи це, у дисертації процес побудови моделі розглянуто як своєрідне поєднання між мисленнєвим конструюванням і створенням проекту підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, який може бути реалізований у процесі навчання студентів у закладі вищої освіти.

Виходячи із цього, *структурно-функціональну модель* визначено як концептуальну систему, яка має певну ієрархічну структуру, спрямована на виконання низки функцій, що загалом приводить до конкретного результату –

сформованості процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності.

Необхідність побудови авторської структурно-функціональної моделі в цьому дослідженні зумовлена кількома *чинниками*.

По-перше, вона надасть інформацію про структуру підготовки студентів до професійної діяльності, її внутрішню систему, взаємозв'язки й взаємозалежності елементів. *По-друге*, розроблення моделі надасть змогу об'єднати уявлення про інноваційні технології навчання майбутніх фахівців, які зосереджені в окремих навчальних теоретичних предметах і практичних курсах. *По-третє*, такий комплексний, виражений розгляд окресленої проблеми надасть змогу виокремити фундаментальні етапи в поступовому сходженні майбутніх учителів початкових класів до високого рівня педагогічної майстерності.

Висвітлення зазначеного напрямку експериментального дослідження передбачає *орієнтацію на професійний запит Нової української школи*. Нинішня ситуація в нашій державі доводить: сучасному закладу початкової освіти потрібні вчителі, готові опанувати нову роль – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Тому освітні заклади потребують висококваліфікованих, мобільно інформованих педагогів, креативних учителів-новаторів, які зможуть розвивати креативні здібності в молодшого школяра.

За нашим припущенням, необхідною умовою успішної підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів є створення такої структурно-функціональної моделі, яка висвітлює основні наукові підходи, принципи, концептуальні засади педагогічного впливу, організаційно-педагогічні умови, зміст, форми, методи, критерії та результат. Вона створена на основі сучасних уявлень про роль і наукову значущість розв'язання проблеми професійної підготовки педагогів у її широкому значенні. Про це свідчать складники структурно-функціональної моделі (рис. 2.1).

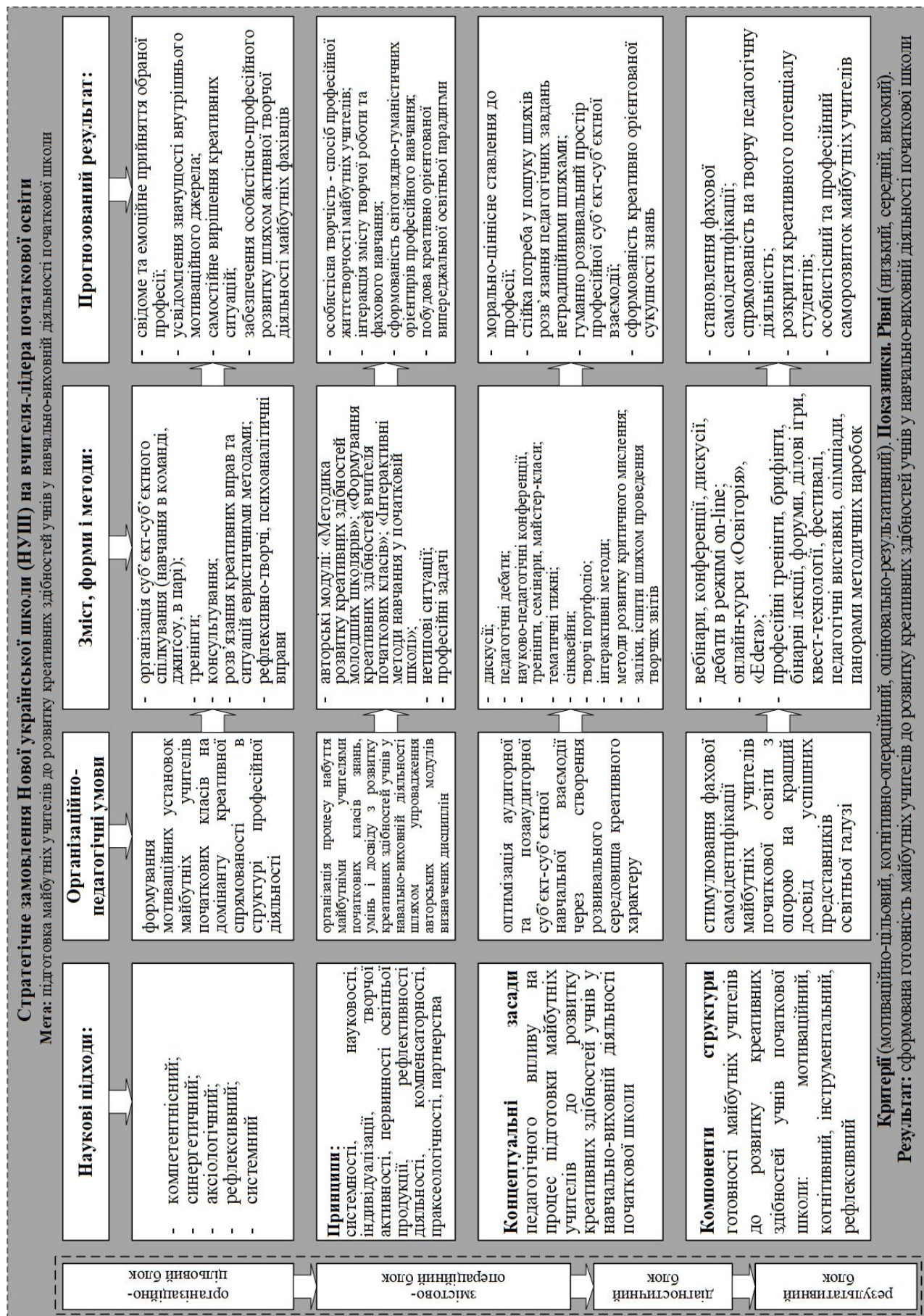

Рис. 2.1. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи

Орієнтуючись на те, що запропонована модель відображає послідовний хід процесу опанування майбутніми фахівцями засадами професійної діяльності, як *мету визначено підготовку майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.*

Отже, як *умови успішної реалізації представленої моделі* визначено таке:

1) забезпечення цілісності, системності професійної підготовки майбутніх фахівців, формування професійної готовності до розвитку креативних здібностей учнів початкової школи;

2) гуманістичний підхід до організації та управління процесом професійної підготовки майбутніх вчителів;

3) посилення роботи в системі вдосконалення теоретико-методичної підготовки майбутніх фахівців початкової школи з підвищення адаптаційного потенціалу майбутнього вчителя;

4) проектування освітньо-розвивального внутрішньоуніверситетського середовища креативного характеру, на тлі якого здійснюється підготовка майбутнього вчителя початкових класів.

Схарактеризуємо відповідні блоки структурно-функціональної моделі з позицій змісту, наповнення та функціональних взаємозв'язків між ними.

Організаційно-цільовий блок розробленої моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів становлять наукові підходи та принципи, які виконують методологічну функцію нашого дослідження.

Для побудови структурно-функціональній моделі використано компетентнісний, синергетичний, рефлексивний, аксіологічний, системний наукові підходи, які спрямовують підготовку фахівця початкової освіти до розвитку креативних здібностей як власних, так і молодшого школяра, забезпечують самовдосконалення та фахову підготовку загалом.

Стратегія дослідження на конкретному науковому рівні ґрунтується на *компетентністному підході*, що передбачає пріоритетну орієнтацію на цілі –

орієнтири освіти: здатність до навчання, самовизначення, самоактуалізацію, розвиток креативності та індивідуальності.

У руслі *синергетичного підходу* як нової пізнавальної моделі вивчення нелінійних залежностей, можливостей контролювати хаос і значення випадковостей зростає увага наукової спільноти до ціннісних аспектів пізнання. Проблема формування ціннісної свідомості молоді посідає чільне місце в дослідженнях І. Зязюна [30, с. 17]. Академік зауважує, що «змістом освіти має стати ціннісна свідомість, ціннісне відношення, оскільки суб'єктивність зростаючої особистості зберігається за умови педагогічного впливу на її поведінку та формування суб'єктивної свободи у ставленні до соціальних цінностей на основі власного досвіду» [92, с. 244]. Аксіологічна складова професійної підготовки передбачає оволодіння майбутніми вчителями цінностями, необхідними для виконання соціальних ролей в умовах модернізації освіти відповідно до сучасних вимог Нової української школи [92, с. 244].

Аксіологічний підхід ґрунтується на формуванні в учителів початкової ланки загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають їхнє ставлення до вихованців, наявність альтруїстичної позиції, спроможність продукувати позитивні ціннісні орієнтації в межах гуманістичної системи цінностей.

Для запровадження *рефлексивного підходу* характерне глибоке розуміння суб'єктами креативної діяльності, здійснення процесів рефлексії (від самопізнання до саморегуляції), даючи можливість поповнити цей процес особистісним значенням, що в подальшому має стати сталою професійною стратегією й тактикою побудови життєтворчості.

Реалізацію *системного підходу* в контексті підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей молодших школярів, перш за все, спрямовано на вивчення закономірностей і механізмів утворення процесу підготовки з певних складників креативності. При цьому враховано різноманіття внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи, процес (процедуру) об'єднання основних понять у єдину теоретичну картину, що дає змогу виявити сутність цілісності системи.

Визначена загальна мета та стратегічне замовлення Нової української школи зумовили вибір принципів організації освітнього процесу в межах експериментальної педагогічної моделі. Ці принципи (системності, науковості, індивідуалізації, професійної спрямованості, первинності освітньої продукції, творчої активності, рефлексивності діяльності, компенсаторності, праксеологічності) розглянуто як систему основних вихідних положень, вимог, установок щодо організації процесу підготовки майбутніх учителів початкової освіти до розвитку креативних здібностей учнів, яка забезпечуватиме ефективність здійснення такої діяльності.

Сутність кожного з визначених принципів моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи полягає в такому:

– *принцип системності* стосується як змістового, так і процесуального компонентів навчального процесу, тобто визначає логіку й послідовність підготовки студентів до діяльності з розв’язання професійних конфліктів. Зокрема, Я. Коменський вважав цей принцип одним з основних правил освіти: «...освіта стане зрозумілою, а тому міцною й ґрунтовною, якщо все те, що викладається і вивчається, буде не темним і заплутаним, а світлим, роздільним, розчленованим, ніби пальці руки» [85, с. 161];

– *науковості* (добір матеріалу відповідно до точно встановлених у науці положень, фактів, понять, законів, теорій тощо; опанування основ наукових сучасних знань);

– *індивідуалізації* (урахування в процесі креативної діяльності індивідуальних особливостей кожної особистості з метою їхнього максимального розвитку, забезпечуючи на цій основі цікавість креативного досвіду; переорієнтація освітнього процесу на особистість студента; актуалізація внутрішньої мотивації, особистісної зацікавленості, значущості, формування ціннісного ставлення до креативної діяльності);

– *принцип професійної спрямованості* передбачає зв'язок навчання з практикою; необхідність максимального наближення навчальних ситуацій до умов майбутньої діяльності педагогів;

– *принцип творчої активності* майбутніх учителів означає розумне поєднання керівництва діяльністю студентів із розвитком їх ініціативи й творчості, при цьому акцент переноситься з викладацької активності педагога на навчальну діяльність, засновану на ініціативі й творчості самих студентів, тобто студенти стають активними учасниками реалізації процесу навчання;

– *принцип первинності освітньої продукції* уточнює особистісну орієнтацію та природність евристичного навчання, пріоритет внутрішнього розвитку студента перед засвоєнням зовнішніх умовностей. У результаті освітня діяльність майбутнього фахівця має продуктивний особистісний характер, а засвоєння загальноосвітніх стандартів відбувається шляхом зіставлення з власними знаннями [80];

– *принцип рефлексивності діяльності* дає змогу задіяти смислову позицію майбутніх фахівців шляхом включення механізмів самопізнання (самоаналіз, самооцінка), самопроектування й самовдосконалення та забезпечує ефективний зворотний зв'язок через аналіз кожним студентом реальних результатів своєї навчальної діяльності;

– *компенсаторності* відображає розширення й актуалізацію набуття знань майбутніх фахівців початкової ланки з орієнтацією на самостійний творчий пошук та креативний підхід до добору інформації;

– *праксеологічності* виявляється в максимальній активізації креативних здібностей майбутніх учителів молодших класів, орієнтованій на вдосконалення їхньої творчої професійної роботи;

– *принцип партнерства* полягає у створенні атмосфери турботи та підтримки учасників освітнього процесу, яка задовольнятиме їхні інтелектуальні, емоційні й соціальні потреби та сприятиме розвитку їхніх здібностей.

Змістово-операційний блок містить концептуальні засади педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних

здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, яка детально розкрито в підрозділі 2.1; компонентну структуру досліджуваної готовності, подану в підрозділі 1.3, що включає мотиваційний, когнітивний, інструментальний та рефлексивний компоненти; а також організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкової школи.

Важко заперечувати, що будь-яка педагогічна система функціонуватиме лише за наявності визначених шляхів її реалізації. Ретельний аналіз психолого-педагогічної літератури й практичний досвід викладацької діяльності дають підстави припустити, що сфокусувати процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи можна, розробивши та впровадивши спеціальний комплекс організаційно-педагогічних умов.

Умова є філософською категорією, що постає як відносно зовнішня предметна багатовимірність об'єктивного світу, яка відображає ставлення предмета до явищ навколишньої дійсності, без яких він існувати не може. Варто розмежовувати умову й причину. Причина безпосередньо породжує будь-яке явище чи процес. Умова є тим середовищем, у якому явище чи процес виникають, існують, розвиваються [75, с. 390; 51].

Існує багато тлумачень поняття «умова», але через його багатогранність важко знайти з-поміж них однозначне. Так, у довідкових джерелах умови розкрито як:

– те, від чого залежить щось інше (зумовлене), що уможлиблює наявність речі, стану, процесу, на відміну від причини, що з необхідністю, неминучістю породжує що-небудь (дія, результат дії), і від підстави, що є логічною умовою наслідку [77, с. 624];

– сукупність чинників, що впливають на кого-небудь, що-небудь, що створюють середовище, в якому відбувається щось. Умова характеризує постійні чинники суспільного, побутового та іншого оточення [77, с. 625];

– сукупність обставин, речей і явищ, котрі сприяють перетворенню можливості на дійсність [15, с. 251];

– сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин тощо), необхідних для виникнення чи існування зміни цього об'єкта (що зумовлюється) [15, с. 286];

– необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення утворення чого-небудь або сприяє чомусь [64, с. 442].

Система організаційно-педагогічних умов – комплексне поєднання змісту, підходів, методів та організаційних форм підготовки майбутніх педагогів початкової ланки, що сприятимуть їхньому професійному навчанню. Розглянемо їх детальніше.

1. Формування мотиваційних установок майбутніх учителів початкової школи на домінанту креативної спрямованості в структурі професійної діяльності.

Сьогодні сучасній школі вкрай необхідні педагоги з таким особистісним потенціалом, які б творчо й конструктивно підходили до вирішення будь-якої проблеми, уміли нетрадиційним шляхом знаходити відповіді на складні професійні питання, були здатні бачити всі варіанти вирішення педагогічного завдання й обрати оптимальний з них.

Наведені аргументи уможливають організацію успішної креативної професійної діяльності майбутнього вчителя шляхом формування високого рівня внутрішньої мотивації.

Увагу сфокусовано на свідомому сприйнятті сутності креативної діяльності студентами у процесі фахової підготовки. Підготовка майбутніх спеціалістів у такому напрямі вимагає від викладача використання різноманітних форм організації навчальної діяльності, що надає змогу забезпечити високий рівень мотивації до оволодіння здобувачами вищої освіти вміннями розвивати креативні здібності учнів. Як слушно зауважила О. Леонтєва, чим сильніший мотор діяльності, тим ефективніше відбувається оволодіння знаннями та вміннями [49, с. 52]. Мотивація є пріоритетним напрямом креативної педагогічної діяльності студентів та їхніх активних, неординарних дій; стрижнем особистості,

який зумовлює ціннісні орієнтації, настанови, соціальні очікування, емоції тощо. Вона виконує регулятивну функцію, яка допомагає становленню педагога. Саме спонукання майбутнього фахівця до розвитку креативних здібностей у молодших школярів виявляється у впевненості студента реалізувати власні креативні здібності в творчій діяльності та передбачити результат розумової роботи, яка ще повинна відтворитися.

Ідеться про таку креативну спрямованість особистості майбутнього вчителя початкової ланки, яка являє собою ієрархію найбільш стійких мотивів, котрі спонукають її до засвоєння знань та вмінь нестандартно діяти, сприяють успішному оволодінню ними і, врешті-решт, забезпечують бажання педагога творити та бути самовідданим справі.

Формування мотиваційних установок майбутніх фахівців охоплює комплекс факторів впливу на їхню поведінку (різноманітні потреби, інтереси, схильності, почуття, ставлення тощо). Отже, мотивація породжує активність (навчальної, професійної) діяльності особистості, діє на вибір мети та шляхів її досягнення, тому суб'єктивна емоційна зацікавленість студента виконує специфічну спонукальну функцію, активізує в майбутнього фахівця цілепокладання та цілездійснення.

У межах цієї дисертації становить інтерес важливий зріз цієї проблеми, а саме завдання викладача. Воно полягає в можливості формувати прагнення студентів творчо підходити до навчання, виробити потребу в утворенні креативного сенсу професійного зростання. Організація суб'єкт-суб'єктного спілкування з однокласниками, викладачами, фахівцями-практиками, усвідомлення необхідності самовдосконалення, використання технологій співробітництва (навчання в команді та в парі, джигсоу) позитивно впливають на рушійну силу діяти майбутнього педагога.

Наведені вище міркування дають нам змогу розглядати формування мотиваційних установок майбутніх учителів початкової школи до розвитку креативних здібностей учнів як важливу умову. Як зазначила видатна дослідниця сучасності Д. Богоявленська, деформація мотиваційної структури й егоцентрична

позиція – головні перешкоди на шляху до креативності [11, с. 25]. Мотивувати студентів на творчу роботу та креативно спрямувати їхню професійну діяльність – це завдання не лише викладача, а й самої особистості. Можна стверджувати, що вчитель виховує не методами і прийомами, а своєю особистістю. Саме студент має змогу й повинен самовдосконалюватися, бути зацікавленим у навчанні, щоб стати справжнім професіоналом.

Відтак, креативна спрямованість професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів означає оптимізацію таких напрямів мотивації, як:

- збагачення змісту навчання особистісно орієнтованим, емоційно насиченим матеріалом;
- поєднання навчання з позитивними емоціями (комбінація насолоди з навчальною діяльністю);
- організація комунікативно спрямованого навчання завдяки використанню інтерактивних технологій;
- створення системи позитивного зворотного зв'язку та визначення етапів навчання (установлення кінцевої мети й найкращих моментів, що можна отримати від витраченого часу на навчання);
- подолання переконань, що обмежують креативну діяльність, і створення нових, що будуть підтримувати (відхід від тлумачень, які гальмують розвиток особистості та її світогляду);
- перетворення мотивації на систему (системність у будь-якій справі полегшує діяльність і допомагає швидкому досягненню бажаної мети).

У цьому розумінні детермінантою формування мотиваційних установок майбутніх учителів початкової школи постає залучення студентів до розв'язання креативних ситуацій і завдань евристичними методами, спонукаючи до самореалізації, самовдосконалення як пріоритетного способу оволодіння креативними навичками.

Отже, формування мотиваційних установок майбутніх учителів початкової школи на домінанту креативної спрямованості в структурі професійної діяльності передбачає такий зміст:

- свідоме й емоційне прийняття майбутніми фахівцями обраної професії, сформована життєва потреба в ній як сенсоутворювального початку;
- створення психологічно комфортних умов для усвідомлення майбутніми фахівцями значущості внутрішнього мотиваційного джерела, зокрема пошук особистісних сенсів, механізмів саморозвитку;
- створення мотиваційно-перетворювальних умов у процесі організації роботи з майбутніми педагогами щодо розвитку креативних здібностей учнів початкової ланки з метою досягнення креативної позиції студентів;
- залучення до процесу організації творчої роботи студентів з метою формування в них впевненості у своїй здатності до самостійного вирішення креативних ситуацій та почуттям власної спроможності в цьому процесі;
- забезпечення особистісно-професійного розвитку майбутніх фахівців молодших класів у площині їхньої активної творчої діяльності, яка є спонукальним джерелом до процесів гармонійної самоорганізації, самоосмислення, самотворення, самовдосконалення й самотрансценденції.

Узагальнюючи все сказане вище, можна зробити висновок, що мотивація відіграє дуже важливу роль. Отже, ігнорування формувань мотиваційних установок як умов результативної підготовки майбутніх фахівців до розвитку креативних здібностей учнів початкових класів буде помилковим.

2. Організація процесу набуття майбутніми вчителями початкових класів знань, умінь і досвіду з розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності шляхом упровадження авторських модулів визначених дисциплін.

Продуктивність підготовки майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних здібностей молодшого школяра, перш за все, залежить від наповнення змістом освітнього процесу, обсяг і глибина якого зумовлені переважно потребами студентів, спрямованими на їхню творчу активність.

Відповідно, набуття майбутніми вчителями початкових класів досвіду з розвитку креативних здібностей учнів передбачає трансформацію цілей освіти від інформаційного накопичення до організованого творчого процесу навчання, тобто

наповнення форм креативної роботи новим актуальним змістом, забезпечення переходу незатребуваних знань до науково-творчих, прискорення послідовної орієнтації студентів на нешаблонне, неординарне, нелінійне мислення.

Концептуально-стратегічного осмислення потребують не лише мета, завдання та зміст професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів молодших класів, важливу роль відіграє посилення фахових дисциплін креативним змістом через нетрадиційні модулі. У результаті, в авторському педагогічному процесі очікується організація творчого навчання зі зміщенням акценту з домінування традиційних форм і методів викладання на перевагу інтерактивних.

На сучасному етапі підготовки фахівців початкової школи зміст освіти містить педагогічно адаптовану систему знань, умінь та навичок, досвід творчої діяльності й емоційно-ціннісне ставлення до світу, що відображено в освітніх програмах, навчальних планах, підручниках.

Державні освітні стандарти визначають мінімальний обсяг основних освітніх програм (зокрема, навчальних планів, програм тощо), максимальне навчальне навантаження студентів, вимоги до рівня підготовки випускників, формування їх професійно важливих якостей, але творча функція в освітніх стандартах все ж таки не представлена.

Проведені розвідки з досліджуваної проблеми свідчать, що для посилення процесу підготовки майбутніх учителів важливо розглянути питання про можливість створення оптимальних умов проектування змісту фахової освіти, за якого професійні завдання будуть взаємопов'язані та спрямовані на отримання студентами знань і умінь з розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Загальновідомим є той факт, що професійна діяльність учителя заснована на спостереженні, аналізі, побудові та реалізації гіпотез, експерименті, тобто за своєю сутністю вона є глибоко креативною.

Зважаючи на це, варто примножити творчу функцію освітнього процесу шляхом упровадження авторських модулів у фахових дисциплінах, спрямованих

на набуття майбутніми вчителями досвіду з розвитку креативних здібностей молодших школярів.

Потрібно відзначити потенціал дисциплін циклів загальнопрофесійної та практичної підготовки, що є обов'язковими в навчальних програмах, а саме: «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Методика викладання української мови», «Методика викладання природознавства», «Мистецтво та методика викладання», «Нові інформаційні технології та ТЗН», «Передові технології у початковій школі», педагогічна практика тощо. Саме ці фахові курси дають змогу готувати майбутніх педагогів у цілісному систематичному інтегративному зв'язку традиційних занять з тематичними модулями, які сприяють полегшенню процесу творчої підготовки та акцентують увагу викладача на певних креативних формах навчання згідно з освітньою програмою.

Так, для вирішення поставлених у межах цього дослідження завдань обрано педагогічні дисципліни, до яких доцільно ввести модулі, інтегруючи набуті студентами знання, як-от:

- фахова дисципліна «Педагогіка» – авторський модуль «Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів»;
- фахова дисципліна «Основи педагогічної майстерності» – авторський модуль «Формування креативних здібностей вчителя початкових класів»;
- фахова дисципліна «Передові технології у початковій школі» – авторський модуль «Інтерактивні методи навчання у початковій школі».

Наведені аргументи уможливають організацію процесу набуття майбутніми вчителями початкових класів знань, умінь і досвіду з розвитку креативних здібностей учнів, яка не лише є інструментом їхньої особистісно-креативної діяльності, а й забезпечує доступ майбутніх фахівців до знань на основі творчих досягнень, оволодіння основами й методами нестандартних досліджень та вміннями застосування їх, прищеплення навичок самостійної креативної праці, насамкінець, дає змогу бути мобільними й конкурентоспроможними на ринку праці.

Відтак, упровадження до фахових професійних дисциплін авторських модулів означає оптимізацію такого досвіду:

- цільова установка на формування нового типу особистості – учителя-новатора Нової української школи, для якого особистісна творчість стає способом професійної життєтворчості;
- розширення змісту фахових дисциплін навчально-методичними комплексами з професійними ситуаціями, нетиповими завданнями, спрямованими на успішне оволодіння прийомами креативного мислення та творче здійснення професійної діяльності;
- інтеракція змісту творчої роботи та фахового навчання;
- формування світоглядно-гуманістичних орієнтирів професійного навчання;
- побудова креативно орієнтованої випереджальної освітньої парадигми, що забезпечує прискорений перехід майбутніх фахівців до оволодіння професією.

3. Оптимізація аудиторної та позааудиторної суб'єкт-суб'єктної навчальної взаємодії через створення розвивального середовища креативного характеру.

Процес формування особистості майбутнього педагога, який був би і суб'єктом творчої діяльності, і її організатором у сучасній школі, виглядає досить перспективним у відповідному розвивальному середовищі, що створює умови для академічної мобільності й творчої активності студентів.

Наступним етапом, який великою мірою визначає функціонування й особливості підготовки майбутніх фахівців до розвитку креативних здібностей молодших школярів, є створення розвивального середовища креативного характеру як сукупності мотиваційних, операційних, когнітивних і змістових складників, що забезпечуватимуть побудову творчих відносин учасників суб'єкт-суб'єктної навчальної взаємодії.

Пріоритетною домінантою в оптимізації педагогічного процесу визнано забезпечення майбутнього вчителя таким середовищем, у якому він посідає

активну особистісну позицію й у співпраці з викладачем і студентами може максимально розкритися як суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності.

Дефініція «середовище» не має єдиного загальноприйнятого визначення, у найбільш загальному розумінні це оточення. Так, у Великому тлумачному словнику «середовище» подано як «соціально-побутові умови життя людини; оточення» або «сукупність людей, пов'язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів тощо» [16, с. 1116]. Згідно з філософським енциклопедичним словником, середовище – це суспільні, матеріальні та духовні умови існування людини, умови її формування й діяльності [76, с. 741]. Психологічний енциклопедичний словник обмежує визначення середовища як сукупності економічних, соціальних і побутових умов існування індивіда [27, с. 435].

У межах цієї дисертації середовище розуміємо як динамічну систему мотиваційних, операційних, когнітивних і змістовних складників у межах певного простору, в якому відбувається творча діяльність людини. Варто навести думку О. Леонтьєва про те, що середовище існує тільки щодо певного суб'єкта й стає таким, лише вступаючи в діяльність із суб'єктом: «Ставлення людини до середовища визначається щоразу не середовищем і не абстрактними властивостями його особистості, а саме змістом його діяльності, рівнем його розвитку... Ясно, що і діяльність суб'єкта поза ним щодо дійсності, щодо його “середовища” є така сама абстракція, як і середовище поза відносинами його до суб'єкта» [50, с. 165].

Відтак, концептуально-стратегічній спрямованості розвивального середовища креативного характеру властиві активні пошуки шляхів реалізації творчих засад педагогіки; конструювання освітнього процесу, головним ядром якого є неординарна, креативна особистість викладача.

Таким чином, наведені міркування дають підстави стверджувати про переорієнтацію, радикальне оновлення й побудову якісно нового розвивального середовища креативного характеру. Критичне осмислення наявних і ствердження нових цільових орієнтирів приводять до безумовних змін у підготовці вчителя початкової школи до розвитку креативних здібностей у молодших школярів,

зокрема оптимізації аудиторної та позааудиторної суб'єкт-суб'єктної навчальної взаємодії. Варто зупинитися на особливостях і характеристиках випереджальної стратегії змін у підготовці майбутніх педагогів, як-от:

- морально-ціннісне ставлення майбутніх учителів початкових класів до своєї професійної діяльності;
- стійка потреба в пошуку морально-духовних шляхів розв'язання педагогічних завдань нестандартними шляхами;
- створення гуманно розвивального простору професійної суб'єкт-суб'єктної взаємодії;
- високий рівень професіоналізму та педагогічної майстерності головних організаторів фахової підготовки – самих викладачів закладу вищої освіти;
- сформованість креативно орієнтованої сукупності знань, умінь і навичок та системи професійно значущих якостей, необхідних для успішного виконання своїх функціональних обов'язків шляхом упровадження нетрадиційних інноваційно-рефлексивних методів і форм викладання;
- активізація мотиваційних ресурсів особистості майбутнього вчителя початкової школи в постійній самоосвіті, саморозвитку й особистісно-професійному самоздійсненні [41, с. 263].

Моделювання процесу підготовки майбутніх педагогів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів в умовах креативного освітнього середовища має бути представлене декількома етапами аудиторної та позааудиторної суб'єкт-суб'єктної навчальної взаємодії.

Перший етап – підготовчий, він передбачає такі заходи, як науково-методичні семінари й тренінги із залученням креативних фахівців. На них обговорюють теоретичні та практичні питання, зокрема щодо розуміння ключових понять (креативність, креативні здібності, креативне навчання тощо), обґрунтування актуальності теми, оцінювання творчої діяльності; переглядають відео попередніх практик і роблять їх аналіз; виробляють спільне бачення діяльності підготовки майбутніх фахівців в умовах розвивального середовища; проводять дискусії та педагогічні дебати на різноманітну тематику тощо.

На наступному етапі, основному, застосовують визначений зміст і такі шляхи, форми, методи підготовки майбутніх педагогів початкових класів:

– оновлений та модифікований зміст дисциплін (спеціальні модулі), розробка яких є результатом співпраці креативного фасилітатора та викладача (наприклад, «Підготовка до практики у загальноосвітньому закладі», «Методика формування креативних здібностей у молодших школярів»);

– науково-педагогічні конференції, семінари, тренінги, майстер-класи, які проводять з метою заохочення майбутніх учителів початкових класів до виходу за межі стандартних зразків викладання та застосування більш цікавих і креативних підходів до навчальної діяльності;

– тематичні тижні, під час яких студенти, занурюючись у креативну діяльність, вивчаючи способи розвитку креативних здібностей у молодших школярів, апробують їх на практиці.

Заключний етап включає аналіз та оцінювання за допомогою рефлексії, що передбачає опис подій, осмислення їх впливу на учасників, оцінювання успішності діяльності за спільно визначеними критеріями, з'ясування ефективності використаних методів та висловлення оціночних суджень; опитування та анкетування студентів; спільне обговорення результатів.

4. Стимулювання фахової самоідентифікації майбутніх учителів початкової освіти з опорою на кращий досвід успішних представників освітньої галузі.

Пошуки вирішення проблеми побудовано, виходячи з того, що будь-яке освітнє завдання, яке розв'язують у руслі креативної фахової підготовки, перебудовує внутрішній світ особистості, її систему цінностей і норм.

Конкурентоспроможність спеціаліста на ринку багато в чому залежить від реалізації його здібностей у межах своєї професії, освіти, досвіду трудової діяльності, адаптивних здібностей особистості. Професійна самоідентифікація зростає в міру накопичення практичного досвіду, зацікавленості працею й статусних характеристик професії.

Грунтуючись на аналізі дефініції «креативність», поданому в розділі 1, можна стверджувати, що креативний фахівець повинен володіти набором здібностей, мотивів, знань, умінь для реалізації освітньої діяльності, і головним завданням закладу вищої освіти є створення максимально комфортних умов для інтеграції студента в професію. Тому професійна самоідентифікація є одним із механізмів і водночас детермінантою становлення професійної самосвідомості особистості, вона забезпечує стабілізаційну та перетворювальну функції соціалізації майбутнього фахівця. Це певною мірою усвідомлене (емоційно насичене) відчуття належності до професійної групи.

Як шляхи забезпечення цілісного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи визначено напрями інформаційно-методичної роботи зі спеціальності «Початкова освіта», зокрема, такі як:

- функціонування виїзного постійно діючого педагогічного клубу «Новатор» (Класичний приватний університет м. Запоріжжя), у якому відбувалися цікаві зустрічі з провідними фахівцями з початкової освіти, педагогами Нової української школи, філософами освіти, психологами;

- організація та проведення вебінарів з фахових дисциплін, конференцій, дискусій, дебатів в режимі on-line за участю провідних спеціалістів Нової української школи;

- залучення майбутніх учителів початкової школи до проходження онлайн-курсів генерації креативних ідей щодо викладання навчального матеріалу на освітянських інтерактивних платформах «Освіторія» та «Edera»;

- активна участь майбутніх фахівців початкової освіти у студентських олімпіадах (зі спеціальності «Початкова освіта»), панорамах методичних напрацювань, професійних тренінгах, брифінгах, бінарних лекціях, форумах, ділових іграх, квест-технологіях, фестивалях, педагогічних виставках, майстер-класах, круглих столах з назрілих проблем сучасної початкової освіти під керівництвом провідних педагогів;

- відвідування студентами постійно діючих міських творчих груп учителів молодших класів, орієнтованих на актуальні питання з проблем розвитку методики та практики;

- проведення виїзних занять на базі опорних освітніх закладів з метою долучення майбутніх фахівців до кращого педагогічного досвіду вчителів Нової української школи та традицій початкової ланки;

- проведення педагогічної практики й стажування з метою засвоєння передового педагогічного досвіду на базі пілотних та експериментальних майданчиків.

Зазначені аспекти такої діяльності зумовлені необхідністю створення суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів та успішних представників освітньої галузі, що надасть змогу майбутнім учителям початкових класів найбільш глибоко усвідомити завдання, зміст, пріоритетні напрями, особливості та шляхи реалізації з актуальних питань початкової освіти. Набутий відомими фахівцями галузі дослідницький та новаторський досвід допоможе студентам у спрямованості їх на творчу педагогічну діяльність, стимулюватиме їхні креативні пошуки в навчанні підростаючого покоління української нації.

Отже, вибір запропонованих педагогічних умов проходження процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей молодших школярів обґрунтований тим, що їх практична реалізація сприяє становленню фаховій самоідентифікації, забезпеченню суб'єкт-суб'єктної навчальної взаємодії учасників процесу, розкриттю творчого потенціалу особистості студента, особистісному й професійному креативному саморозвитку майбутнього вчителя.

Усе це створює фундамент для ефективної підготовки майбутніх фахівців до розвитку учня-креатива, а також можливість для оволодіння різними способами отримання нових знань.

Новизна визначених педагогічних умов полягає в тому, що їх раніше не використовували для реалізації предмета дослідження й не розглядали в комплексі. Реалізація цих умов заснована на переосмисленні основних напрямів

організації освітньої діяльності майбутніх учителів, що потребує перевірки, апробації в ході дослідно-експериментальної роботи.

У розробленій структурно-функціональній моделі *діагностичний блок* становлять внутрішні регулятори досліджуваного процесу, до яких зараховано критерії, рівні та показниками сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку креативних здібностей учнів; *результативний блок* відображає кінцевий результат

Таким чином, у запропонованій дослідній моделі відображено не лише її складники, а й структурно-логічний зв'язок між компонентами. Реалізувати таку модель можна, використовуючи новітні шляхи організації педагогічного процесу, який буде орієнтований на стратегію підготовки вчителя Нової української школи.

Висновки до другого розділу

1. Перехід до новітньої діяльнісної парадигми педагогічного процесу й кардинальна професійна модернізація вищої освіти потребують пошуків можливостей оновлення теоретико-методичних засад процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Якісне оновлення освіти передбачає перехід до її випереджального характеру функціонування під впливом швидкозмінюваних умов, орієнтованих на реалізацію радикально-конструктивних підходів у підготовці вчителя Нової української школи як зразка креативу та творчості.

2. У розділі розкрито концептуальні засади педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Визначено й науково обґрунтовано відповідні концептуальні позиції щодо технології здійснення такої діяльності, зокрема: реалізація нової місії вчителя

початкових класів у проекції освітніх тенденцій Нової української школи; психолого-педагогічні закономірності розвитку молодшого школяра як суб'єкта креативного впливу педагога; гуманізація професійної освіти; тьюторство в системі внутрішньоуніверситетської освіти; розширення творчого потенціалу майбутніх учителів початкової школи в процесі теоретичної та практичної підготовки; підготовка професійно мобільних майбутніх фахівців як умова їхньої конкурентоспроможності на сучасному ринку освітніх послуг; органічне поєднання дивергентного й конвергентного мислення як фундаменту розвитку креативних здібностей особистості майбутнього педагога; проектування креативної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки; формування креативної професійної поведінки в майбутніх учителів початкових класів.

3. Виходячи із цих концептуальних засад, запропоновано структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи; визначено найважливіші її ознаки; розкрито можливості оновлення зазначеного процесу; схарактеризовано тенденції та перспективи розвитку досліджуваного явища.

Розроблена й науково обґрунтована модель, структурована за блоками, включає стратегічне замовлення, мету, наукові підходи, принципи, концептуальні засади педагогічного впливу на досліджуваний процес, їхню компонентну структуру, організаційно-педагогічні умови, прогнозовані результати, критерії, показники й рівні науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Теоретично доведено, що реалізація структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів сприятиме становленню фахової самоідентифікації, забезпеченню суб'єкт-суб'єктної навчальної взаємодії учасників процесу, розкриттю творчого потенціалу особистості студента, професійному креативному саморозвитку майбутнього вчителя, сходженню до

вершин педагогічного професіоналізму, досягненню максимальної досконалості в усіх видах освітньої діяльності.

Основні положення другого розділу викладено в публікаціях автора [35; 36; 37; 38; 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45].

Список використаних джерел до другого розділу

1. Алиева Т. С. Словарь синонимов русского языка. Москва: ЮНВЕС, 2001. 624 с.
2. Андрущенко В. Педагогіка культуро- і людино творчості. *Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна*: зб. наук. пр. / редкол.: Н. Г. Ничкало (голова) та ін.; упоряд.: Н. Г. Ничкало, О. М. Боровік; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ: Богданова А. М., 2013. С. 14–25.
3. Андрущенко В. Вчитель ХХІ століття: нова стратегія національного педагогічного університету *Вища освіта України*. 2016. № 4. С. 5–14.
4. Андрущенко В., Табачек І. Формування особистості вчителя в сучасних умовах. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1 (10). С. 58–69.
5. Архангельский С. И. Лекции по научной организации учебного процесса в высшей школе. Москва: Просвещение, 1976. 245 с.
6. Балл Г. Система принципів раціогуманізму. *Психологія і суспільство*. 2011. № 4. С. 16–32.
7. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
8. Бех І. Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. URL: <http://ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html> (дата звернення: 10.01.2017).
9. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.

10. Бех І. Д. Рефлексія. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. 2-ге вид. Київ; Сімферополь: Універсум, 2013. С. 368–371.
11. Богоявленская Д. Б. Основные современные концепции творчества и одарённости. Москва: Молодая гвардия, 1997. 241 с.
12. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программ. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 8–14.
13. Бондаревская Е., Кульневич С. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания. URL: http://uchebauchenyh.-narod.ru/books/uchebnik/2_9.htm (дата обращения: 23.06.2017).
14. Борхович С. М. Підготовка бакалаврів з теології до формування духовно-моральних цінностей в учнівської молоді: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя, 2017. 336 с.
15. Булатов М. О. Філософський словник. Київ: Стилос, 2009. 575 с.
16. Великий тлумачний словник сучасної мови / уклад і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: Перун, 2001. 1440 с.
17. Вільямс М. All Our Futures: Creativity Culture and Education: report. Sudbury. 1999. 242 p.
18. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
19. Гончаренко А. М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Київ, 2003. 214 с.
20. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доп. і випр. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
21. Гончаренко С. У., Мальований Ю. І. Гуманізація і гуманітаризація освіти. *Шлях освіти*. 2001. № 2. С. 2–6.
22. Громкова М. Т. Андрагогика: теория и практика образования взрослых: учеб. пособ. для студ. вузов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 495 с.
23. Губенко А. В., Третяк Т. Н. Тренинг готовности школьников к решению учебных творческих задач. *Обдарована дитина*. 2004. № 9. С. 21–31.

24. Дем'яненко Н. М. Система тьюторства: актуалізація ретродосвіду Великої Британії. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*. Серія «Педагогічні науки». Полтава, 2006. Вип. 6 (57). С. 72–75.
25. Джуринский А. Н. Развитие образования в современном мире: учеб. пособие. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. 200 с.
26. Дяченко М. Д. Розвиток творчого потенціалу майбутнього журналіста: теорія і практика : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2012. 424 с.
27. Еникеев М. И. Психологический энциклопедический словарь. Москва: ГК Велби: Проспект, 2006. 560 с.
28. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 408–410.
29. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учеб. для студ. вузов, обучающихся по пед. и психол. направлениям и специальностям. 2-е изд., доп., испр. и перераб. Москва: Логос, 1999. 382 с.
30. Зязюн І. А. Естетичні регулятиви педагогічної майстерності. *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку*: зб. наук. пр. / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 14–22.
31. Зязюн І. А. Учитель у вимірах епох і цивілізацій. *Мистецтво та освіта*. 2008. № 3. С. 9–15.
32. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навч. посібник для вчителів, аспірантів, студ. середніх та вищ. навч. закл. Київ: Укр.-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
33. Квас О. В. Розвиток ідей дитиноцентризму в педагогічній теорії та практиці (друга половина ХІХ ст. – перша половина ХХ ст.): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Дрогобич, 2012. 30 с.
34. Компанеев А. В. Система социальной деятельности: философско-методологический анализ: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11. Волгоград: ВГУ, 2005. 155 с.

35. Корольова Л. М. Активізація креативності майбутніх учителів початкових класів – домінанта їхньої професійної підготовки. *Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи*: матеріали третьої Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 лют. 2018 р.). Умань: ВПЦ Візаві, 2018. С. 106–107.

36. Корольова Л. М. Ампліфікація змісту початкової освіти як умова формування креативних здібностей у молодших школярів. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти*: матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. Бердянськ, 2017. С. 249–252.

37. Корольова Л. М. Дидактичні умови стимулювання педагогів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (20–27 квіт. 2015 р.). Запоріжжя, 2015. Вип. 1 (19). URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp20/2/korolova_tezi.pdf (дата звернення: 27.04.2015).

38. Корольова Л. М. Застосування методу моделювання як головного консигнатора процесу формування креативних здібностей молодших школярів. *Науковий вісник НУБіП України*. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2016. Вип. 233. С. 347–353.

39. Корольова Л. М. Застосування поліваріантних видів навчальної діяльності як одна з умов формування креативних здібностей молодших школярів. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах*: матеріали Всеукр. наук. конф. (29–30 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. Ч. I. С. 153–155.

40. Корольова Л. М. Інноваційні виміри професійної підготовки вчителя початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів у контексті Нової української школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2017. Вип. 45 С. 284.

41. Корольова Л. М. Креативне освітнє середовище – шлях до успішної педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54), лютий. С. 260–265.

42. Корольова Л. М. Методологічна основа побудови моделі формування креативних здібностей у молодших школярів. *Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (23–24 лют. 2017 р.). Київ: Міленіум, 2017. С. 138–140.

43. Корольова Л. М. Нетрадиційні форми організації навчально-виховного процесу як умова створення позитивного виховного простору. *Виховний простір як вихідна умова розвитку життєвокомпетентнісної особистості*: теорія, практика, досвід: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (28 вер. 2016 р.). Запоріжжя, 2016. URL: <http://kaffilosofii.wixsite.com/kafedra-filosofii/blank-cr4sx> (дата звернення: 28.09.2016).

44. Корольова Л. М. Оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах Концепції Нової української школи у сучасних парадигмальних вимірах. *Підвищення якості освітньої діяльності у вищих навчальних закладах за рахунок інтерактивних форм навчання*: матеріали Всеукр. наук.-метод. інтернет-конф. (9–10 квіт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 131–133.

45. Корольова Л. М. Полівекторність креативної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів*: теорія і практика: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (10 квіт. 2018 р.). Харків: Стиль-Издат, 2018. С. 250–253.

46. Краевский В. В. Общие основы педагогики: учебник. Москва: Академия, 2003. 256 с.

47. Кремень В. Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін. *Філософія освіти*. 2008. № 1–2 (7). С. 15–21.

48. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. 2-ге вид. Київ: Знання, 2011. 520 с.

49. Леонтьев А. А. Проблемы развития психики. Москва: Изд-во МГУ, 1981. 584 с.

50. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Политиздат, 1975. 304 с.

51. Лошатко Є. О. Моделювання в педагогіці: точки відліку. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2010. № 1. С. 98–100.
52. Москальова Л. Перспективи людиномірності як принципу гармонізації культурно-освітнього простору студентів педагогічних спеціальностей. *Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, проблеми, перспективи*: у 3 т. Київ, 2007. Т. 1. С. 82
53. Овчаров С. Науково-педагогічні підходи до розвитку креативності в професійній підготовці майбутніх учителів інформатики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 7. С. 58.
54. Павлютенков Є. М. Моделювання педагогічних процесів. *Управління школою*. 2007. № 10 (166). С. 2–16.
55. Педагогіка вищої школи: словник-довідник / упор. О. О. Фунтікова. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2007. 404 с.
56. Педагогічні ідеї античних філософів. URL: <http://www.directeducation.ru/powins-1242-1.html> (дата звернення: 07.07.2017).
57. *Підготовка педагогічних кадрів у вищій школі: виклики, проблеми, динаміка змін*: зб. наук. пр. / за ред. М. Євтуха, Д. Герцюка, К. Шмидта. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. С. 63–68.
58. Пішак В. П., Борисюк А. С. Роль теоретичної та практичної підготовки у становленні професійної ідентичності майбутнього медичного працівника. *Психологічна і педагогічна науки в Україні*: зб. наук. пр.: в 5 т. Київ: Педагогічна думка, 2012. Т. 2: Психологія, вікова фізіологія та дефектологія. С. 368–378.
59. Полякова І. В. Розвиток креативних здібностей майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Слов'янськ, 2015. 20 с.
60. Профессия-учитель: учеб. пособие для профильной и профессиональной ориентации и профильного обучения школьников. А. С. Роботова, И. Г. Шапошникова, В. А. Родионова и др. Москва: Академия, 2005. 368 с.

61. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. 5-е изд., перераб. и доп. Москва: ИНФРА-М, 2007. 495 с.
62. Робінсон К. All Our Futures: Creativity Culture and Education: report. Sudbury. 1999. 242 p.
63. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1979. Т. 10. 442 с.
64. Советский энциклопедический словарь. Москва: Сов. энциклопедия, 1991. 625 с.
65. Советский энциклопедический словарь. Москва: Сов.энциклопедия, 1986. 1599 с.
66. Соціологія : словник термінів і понять / за заг. ред. Є. А. Біленького і М. А. Козловця. Київ: Кондор, 2006. 372 с.
67. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. Київ: ЕксОб, 2004. 304 с.
68. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 9–279.
69. Сущенко А. В. Теоретико-методичні основи гуманізації педагогічної діяльності вчителя в основній школі: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Харків, 2004. 375 с.
70. Сущенко Л. О. Соціально-професійна мобільність майбутнього викладача вищої школи: теорія і практика. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2014. Вип. 39 (92). С. 547–552.
71. Сущенко Л. О. Теоретичні і методичні засади організації науково-дослідної роботи майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2014. 533 с.
72. Універсальний словник-енциклопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua> (дата звернення: 11.05.2016).
73. Философская энциклопедия. Москва: Сов. энциклопедия, 1970. 740 с.

74. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. Москва: Политиздат, 1986. 509 с.
75. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Н. М. Ланда. Москва: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.
76. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е. Ф. Губский и др. URL: <http://terme.ru/dictionary/184/word> (дата обращения: 05.05.2016).
77. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 286 с.
78. Хоружий С. С. К антропологической модели третьего тысячелетия. *Вестник РГНФ*. 1999. № 3. С. 108–137.
79. Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций. *Эйдос*. 2005. 12 декабря. URL: <http://eidos.ru/journal/2005/1212.htm> (дата обращения: 14.04.2017).
80. Часова К. С. Гуманізація освіти в Україні: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 4. С. 194–201. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua (дата звернення: 19.03.2017).
81. Чорна Л. Г. Психологічне забезпечення розвитку творчих здібностей учнів. *Обдарована дитина*. 2001. № 1. С. 3–10.
82. Штофф В. А. Введение в методологию научного познания: учеб. пособие. Ленинград, 1972. 191 с.
83. Штофф В. А. Моделирование и философия. Ленинград: Наука, 1966. 301 с.
84. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посібник. Київ, 2000. 424 с.
85. Fisher R. Creativity across the curriculum. London, 2004. P. 160–171.
86. Davies D. Creative Teacher for Creative Learners. Bath, 2005. 16 p.
87. Jackson N. Developing students` creativity: Searching for an appropriate pedagogy. Abingdon, 2006. P. 118–141.
88. Koroliova L. The teacher's role in the development of students' creative abilities during educational activities in the elementary school. *News of Science and Education*. 2018. Vol. 3 (59). P. 42–51.

89. Lucas B. Creative teaching, Teaching Creativity and Creative Learning. London, 2001. P. 35–44.
90. Martin P. What are creative spaces? Brighton, 2010. P. 23–25.
91. Wojciechowska-Charlak B. Aksjologiczne aspekty kształcenia pedagogicznego. *Педагогічна освіта в Україні і Польщі: реалії та перспективи*: зб. наук. пр. / за ред. Д. Герцюка і Р. Кухи. Львів: Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка: Тріада плюс, 2008. С. 238–247.

РОЗДІЛ 3
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ
КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ
У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

3.1. Загальна логіка й методика організації експериментального дослідження

Теоретичний аналіз проблеми дослідження, концептуальних позицій та структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи надав змогу продовжити реалізацію поставленої мети й розробити зміст і програму експериментальної роботи, спрямованої на визначення основних положень технології моніторингової оцінки ефективності розробленої авторської моделі.

Дослідно-експериментальну роботу побудовано відповідно до традиційної логіки наукового дослідження (Ю. Бабанський [1], С. Гончаренко [4], В. Загвязинський [5], І. Підласий [12]).

Відповідно до мети й завдань дослідження визначено загальну послідовність експериментальної роботи, яка передбачала:

- побудову концептуальних засад педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів;
- проектування етапів роботи й розробку дослідно-експериментальної програми;
- проведення констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту;

– визначення кінцевого рівня сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів в умовах закладу вищої освіти.

Дослідно-експериментальна робота інтегрувала три взаємопов'язаних етапи (констатувальний, формувальний та контрольний), кожний з яких має свої цілі, певний зміст та особливості.

Основним завданням педагогічного експерименту стало спостереження досліджуваного педагогічного явища в спеціально створених організаційно-педагогічних умовах, виявлення залежності й кореляції між створеними умовами навчання та його результатом.

Перший етап (2014–2015 рр.) передбачав вивчення стану розроблення проблеми в науково-педагогічній і методичній літературі; визначення та конкретизацію наукового апарату дослідження; формулювання концептуальних позицій і підходів до вирішення окресленої проблеми.

Другий етап (2015–2017 рр.) включав проведення констатувального етапу педагогічного експерименту; розроблення програми й методики дослідження; формулювання перспективних наукових гіпотез через розроблені організаційно-педагогічні умови та структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

На третьому етапі (2017–2018 рр.) проведено педагогічний експеримент, під час якого здійснено експериментальну перевірку ефективності структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів; здійснено аналіз і систематизацію результатів педагогічного експерименту; сформульовано висновки; оформлено рукопис дисертації.

На всіх етапах дослідження в експерименті брали участь студенти соціально-педагогічної та корекційної освіти Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (76 студентів), факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (102 студенти), факультету педагогіки і

психології Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (127 студентів), факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтва Бердянського державного педагогічного університету (137 студентів), Глухівського державного педагогічного університету імені Олександра Довженка спеціальності «Початкова освіта» (118 студентів), факультету початкової, технологічної та професійної освіти Донбаського державного педагогічного університету (67 студентів).

Констатувальний етап експерименту (2014–2015 рр.) передбачав визначення спрямованості організації процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей молодших школярів, покликаних готувати їх до виконання особливої місії в школі – функції педагога-новатора; аналіз і теоретичне обґрунтування основних положень концептуальних засад педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової освіти; виявлення критеріїв, показників та рівнів готовності досліджуваного феномену; визначення діагностичного інструментарію щодо рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкової ланки.

Основні завдання констатувального етапу педагогічного експерименту:

- визначити уявлення майбутніх учителів початкової школи про сутність, зміст, структуру та особливості процесу розвитку креативних здібностей учнів;
- з'ясувати усвідомлення стратегічної важливості готовності майбутнього вчителя початкової ланки до педагогічної діяльності;
- діагностувати результати стану готовності майбутніх учителів, а саме виокремити три компоненти зазначеного феномену (мотиваційно-цільовий, когнітивно-операційний та оцінно-результативний). Кожний компонент має критерії й показники, що відображають їхню сутність;
- виявити труднощі в оволодінні теоретичними знаннями та практичними вміннями й навичками в здійсненні процесу підготовки майбутніх фахівців до розвитку креативних здібностей молодших школярів.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту застосовано такі методи дослідження, як: цілеспрямоване спостереження, рейтингове спостереження, опитування, анкетування, інтерв'ювання, бесіди, тестування, аналіз нормативно-правових документів, що регулюють процес підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти. Для вимірювання сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи обрано адекватні критерії та показники.

Варто детальніше зупинитися на процедурі виявлення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей молодших школярів у фаховій підготовці на констатувальному етапі експерименту.

Діагностика *мотиваційно-цільового критерію* дослідження вимагала низки таких показників: рівень потреби в досягненні, потреби в готовності творчого саморозвитку й спрямованості в професії. За результатами середнього арифметичного всіх показників вираховували значення ціннісного критерію.

Дослідження за мотиваційно-цільовим критерієм здійснено за методикою «Оцінка потреби в досягненні» (М. Корольчук і В. Крайнюк) (Додаток А), тестом-опитувальником «Професійна мотивація» (А. Крилова) (Додаток Д), методикою «Вивчення мотиву творчої діяльності» (Е. Телегіна, В. Подвойський) (Додаток В), методикою оцінювання навчальної мотивації (автори – А. Реан, В. Якунін, модифікація – Н. Бадмаєва), проективною методикою незавершених речень (Додаток Б).

Діагностика *когнітивно-операційного критерію* передбачала дослідження таких показників: оволодіння майбутніми вчителями здатністю успішно реалізовувати поставлені цілі шляхом вибору оптимального змісту творчої професійної діяльності; здатність креативно майструвати педагогічну діяльність (аналізувати, бачити оригінальні підходи до вирішення проблеми і знаходити нестандартні способи її розв'язання, прогнозувати та оцінювати результат); сформованість фахових компетенцій у майбутніх учителів початкової ланки.

Вимірювання когнітивно-операційного критерію здійснювали за допомогою авторського опитувальника (Додаток Р), діагностики рівня невербальної креативності [14, с. 50], методу «Аналіз ситуацій» (Додаток М), методика «Визначення типів мислення і рівня креативності (творчих здібностей)» Дж. Брунера у модифікації Г. Резапкіної (Додаток Е), методики «Оцінка рівня творчого потенціалу особистості» [14, с. 49], діагностики особистісної креативності (за О. Тунік) [14, с. 42], спостережень під час педагогічної практики; результатів контрольних робіт за такими показниками, як прагнення до набуття професійних знань, умінь і навичок, що забезпечуватимуть креативність майбутніх учителів початкової освіти, як у процесі фахової підготовки, так і в повсякденній професійній діяльності; поєднання поліфункціональних знань щодо творчих засад педагогічної взаємодії фахівця з учнями.

Діагностика *оцінювально-результативного критерію* вимагала дослідження таких показників, як: наявність умінь оцінити власну особистість як суб'єкта педагогічної діяльності шляхом співвіднесення з іншими майбутніми вчителями; здатність до самокорекції; нестандартність дій у роботі над собою; готовність конкурувати на ринку освітніх послуг, демонструючи власні професійні переваги за допомогою методики вивчення здатності до самооцінки особистості за С. Будассі [2], методики визначення рівня рефлексивності за А. Карповим (Додаток Л), методика «Самооцінка рівня творчого потенціалу особистості» (за В. Андрєєвим) (Додаток Н), методу «Креативне поле» за Д. Богоявленською [14, с. 44], авторської методики «Самооцінка творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів» (Додаток К).

Отримані дані диференційовано за трьома рівнями (низький, середній, високий), узагальнені цифрові показники яких відображено в табл. 3.1.

Загальний рівень сформованості досліджуваної готовності кожного з критеріїв визначено як середнє арифметичне кількісних значень кожного показника певного критерію.

Таким чином, простеживши ступінь вираження в майбутніх фахівців початкової ланки визначених показників готовності до розвитку креативних

здібностей учнів за обраними критеріями, встановлено рівні сформованості: високий, середній, низький. Опишемо кожен з них.

Таблиця 3.1

**Вихідні показники сформованості готовності майбутніх учителів
до розвитку креативних здібностей учнів початкової школи
за мотиваційно-цільовим, когнітивно-операційним
та оцінювально-результативним критеріями, %**

Методика діагностики	Показники, що діагностуються	Рівні сформованості		
		низький	середній	високий
1	2	3	4	5
<i>Мотиваційно-цільовий критерій</i>				
«Оцінка потреби у досягненні» (М. Корольчук і В. Крайнюк)	Потреба в досягненнях	16,4	39,7	43,9
Тест-опитувальник «Професійна мотивація» (А. Крилова)	Мотиви професійної діяльності, що домінують	11,2	44,6	44,2
«Вивчення мотиву творчої діяльності» (Е. Телегіна, В. Подвойський)	Рівень готовності до творчого пошуку та педагогічного експерименту	17,2	38,4	44,4
Методика оцінювання навчальної мотивації (автори – А. Реан, В. Якунін, модифікація – Н. Бадмаєва)	Рівень теоретичних знань та професійних умінь, що визначають готовність до педагогічної діяльності	17,3	31,1	51,6
Проективна методика незавершених речень	Спрямованість на особистісно орієнтовану взаємодію	17,2	38,4	44,4
<i>Когнітивно-операційний критерій</i>				
Авторський опитувальник	Комплекс креативних умінь	15,2	38,9	45,9
Метод «Аналіз ситуацій»	Прагнення до набуття знань та їх застосування в професійній діяльності	17,3	45,0	37,7
«Визначення типів мислення і рівня креативності (творчих здібностей)» Дж. Брунера у модифікації Г. Резапкіної	Типи мислення й рівень розвитку творчих здібностей	11,2	62,1	26,7
Діагностика рівня невербальної креативності	Рівень креативності особистості	21,8	35,7	42,5

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5
Оцінювання рівня творчого потенціалу особистості	Самооцінка особистісних якостей або частоти їх прояву, які надають характеристику рівня розвитку творчого потенціалу особистості	19,7	33,4	46,9
Діагностика особистісної креативності (за О. Тунік)	Наявність ознак творчої особистості	14,2	44	41,8
Спостереження під час педагогічної практики	Сформованість готовності майбутніх фахівців до розвитку креативних здібностей учнів	15,6	31,4	53,0
Контрольні роботи	Підготовка майбутніх учителів початкових класів з педагогічних досліджень	12,7	36,3	51,0
<i>Оцінювально-результативний критерій</i>				
Методика вивчення здатності до самооцінки особистості за С. Будассі	Рівень самооцінки	16,5	29,1	54,4
Методики визначення рівня рефлексивності за А. Карповим	Сформованість рівня рефлексивності	17,5	38,8	43,7
«Самооцінка рівня творчого потенціалу особистості» (за В. Андрєєвим)	Сформованість особистісних якостей, що характеризують рівень розвитку творчого потенціалу	16	27,8	56,2
Методика «Креативне поле»	Сформованість креативності майбутніх фахівців	36,4	23,4	40,2
Авторська методика «Самооцінка творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів»	Самооцінка здатності студентів до розвитку діяльності за межами вихідних вимог; надає змогу ретельно відстежувати процесуальну складову творчості	28,7	39,4	31,9

Високий рівень характерний для майбутніх фахівців з повним усвідомленням творчої сутності майбутньої професійної діяльності вчителя початкової школи; стійкою потребою та наполегливістю в пошуку ефективних шляхів вирішення професійних завдань творчими засобами в освітніх закладах, застосовуючи прийоми співробітництва, взаємодопомоги, взаємоконтролю; системою особистісно-професійних якостей, необхідних для креативної діяльності; розвиненою мотиваційною спрямованістю на пошук нестандартних,

відмінних від традиційних способів розв'язання навчальних завдань; глибокими знаннями теорії; стійким виявленням почуття новизни, схильністю до сумнівів; постійним виявленням здатності гнучко реагувати на відповідні умови; здатністю до креативної діяльності; яскраво вираженим рівнем здатності комбінувати й конструювати потрібний матеріал, що надасть змогу досягти вищої результативності навчання; високо розвинутою інтуїцією, творчою уявою; уміннями оригінально розв'язати як типові завдання, так і творче; постійно вираженою ініціативністю й самостійністю, здатністю проаналізувати та ефективно застосувати дібраний матеріал, адаптувавши його; високою здатністю інтегрувати знання з різних навчальних дисциплін з метою їх оптимального використання; постійним прагненням до забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, співтворчості; здатністю до імпровізації на високому рівні; систематичною потребою в рефлексії з метою самовдосконалення.

Середній рівень відображає таке: часткове усвідомлення творчої сутності майбутньої професійної діяльності вчителя початкової школи; узгодженість особистісних цілей з креативною діяльністю, але вони мають розмитий характер; несистематична мотиваційна спрямованість на пошук нестандартних, відмінних від традиційних способів розв'язання навчальних завдань; часткове знання основ теорії навчальної дисципліни; слабке виявлення чутливості до суперечностей у навчальному процесі; несистематичне виявлення почуття новизни, схильність до сумнівів; несистематичне виявлення здатності гнучко реагувати на відповідні умови; посередня здатність до творчої діяльності, часткове використання нестандартних підходів до виконання завдання; середній рівень здатності комбінувати й конструювати потрібний матеріал, що надасть змогу досягти вищої результативності навчання; посередній рівень розвитку інтуїції, творчої уяви, передбачення; здатність знайти найоптимальніший з кількох відомих варіантів розв'язання типового завдання за допомогою викладача або наданого алгоритму дії; частково виражені ініціативність і самостійність; здатність проаналізувати й ефективно застосувати дібраний матеріал, адаптувавши його та здатність інтегрувати знання з різних навчальних дисциплін розмиті; частковий вияв

прагнення до забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії; недостатньо глибока здатність до імпровізації; непостійний прояв потреби в рефлексії з метою самовдосконалення.

Про низький рівень сформованості готовності майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних здібностей учнів свідчить таке: відсутність усвідомлення творчої сутності майбутньої професійної діяльності вчителя початкової школи; відсутність інтересу до педагогічної професії, випадковість її вибору; несформованість цінностей самореалізації; прагнення до стереотипів; несформована мотиваційна спрямованість на пошук нестандартних, оригінальних способів розв'язання навчальних завдань; поверхове знання теорії навчальної дисципліни; відсутня чутливість до суперечностей в освітньому процесі; відсутнє почуття новизни та схильність до сумнівів; недорозвинена здатність гнучко реагувати на відповідні умови; слабо виражена здатність до творчої діяльності, використання нестандартних підходів до виконання завдання; недостатнє виявлення здатності відбирати, комбінувати й конструювати потрібний матеріал, що надасть змогу досягти вищої результативності навчання; слабо розвинена інтуїція, творча уява, передбачення; переважання при розв'язанні типових завдань копіювання зразків традиційних рішень без нахилу до творчого пошуку, відсутність ініціативності та самостійності; нерозвинена здатність аналізувати й ефективно застосовувати дібраний матеріал; слабо виражена здатність інтегрувати знання з різних навчальних дисциплін; нерозвинена здатність організувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію; відсутність імпровізації; несформована потреба в рефлексії з метою самовдосконалення; відсутність здатності коригувати творчий продукт.

Таким чином, системний підхід, відображений у рівневому аналізі, надав змогу глибоко розглянути процес підготовки майбутніх фахівців до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Грунтовний емпіричний аналіз досліджуваного феномену дав можливість розкрити процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей молодших школярів. За отриманими даними констатувального етапу

експерименту узагальнена характеристика щодо рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних здібностей учнів має такий вигляд (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів
за даними констатувального етапу експерименту, %**

№	Критерії	Рівні		
		високий	середній	низький
1	Мотиваційно-цільовий	20,33	35,4	44,25
2	Когнітивно-операційний	17,1	24,6	58,3
3	Оцінювально-результативний	23,12	32,47	44,46
4	Загальний результат	20,18	30,82	49

Отже, за результатами дослідження, високий рівень сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів виявлено у 20,18%, середній – у 30,82%, низький – у 49% учасників констатувального етапу експерименту. Наведені в табл. 3.2 експериментальні дані констатувального етапу дослідження наочно подано на рис. 3.1.

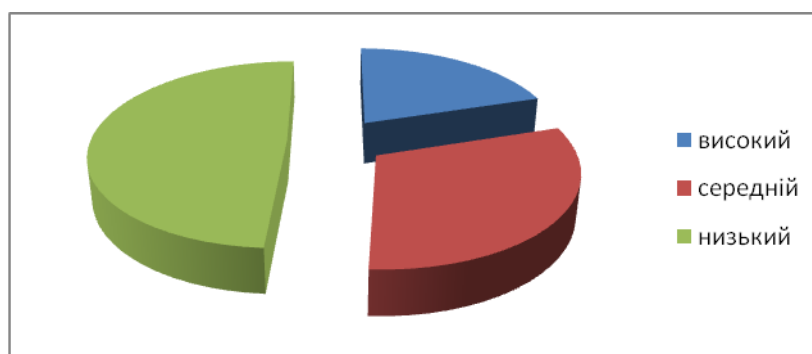

Рис. 3.1. Вихідні результати сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи

Отже, результати констатувального етапу педагогічного експерименту засвідчили низький рівень сформованості готовності майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних здібностей учнів і надають змогу говорити про необхідність експериментальної перевірки системи заходів, яка передбачає цілеспрямований педагогічний вплив на підготовку майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності, в основу якої має бути покладена відповідна дослідна модель.

Завдання *формувального етапу* педагогічного експерименту (2014–2018 рр.), здійсненого з урахуванням результатів констатувального експерименту, передбачали впровадження складників дослідної моделі процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи й визначення кінцевого рівня розвитку досліджуваного явища.

Дослідно-експериментальну роботу було організовано відповідно до вимог формувального експерименту педагогічного дослідження (С. Гончаренко [3, с. 237], Н. Кузьміна [10, с. 65], Н. Ничкало [11, с. 47–49] та ін.).

На формувальному етапі педагогічного експерименту здійснено упровадження складників структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей молодших школярів, що включало реалізацію таких етапів:

- внутрішньоуніверситетська підготовка викладачів до цілісного процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи;

- проектування особливого середовища творчої взаємодії для розуміння майбутніми вчителями початкових класів відповідальності за результати своєї праці;

- введення компетентнісно орієнтованого навчання майбутніх педагогів початкової ланки в контексті творчості;

- спрямованість майбутніх учителів на професійне самовдосконалення на рефлексивній основі;
- упровадження в систему професійної підготовки майбутніх фахівців інтерактивно-рефлексивних форм, методів, засобів і занять, зорієнтованих на новаторський стиль педагогічної діяльності вчителя Нової української школи;
- здійснення експериментальної перевірки запропонованої дослідної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

В експериментальних групах роботу проведено згідно з розробленою дослідно-експериментальною програмою й науково-методичним забезпеченням підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи. Студенти контрольної групи навчалися за традиційною схемою освітнього процесу.

На *контрольному етапі* експерименту здійснено інтегральну обробку результатів дослідження, зіставлення з гіпотезами та відповідний аналіз.

3.2. Реалізація структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи

Дослідна програма формувального етапу експерименту передбачала поетапну реалізацію структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Виявлені шляхи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів під час освітнього процесу в закладі вищої освіти спонукали до окреслення найоптимальнішого способу визначення факторів впливу на процес прискорення адаптації студентів до творчої роботи.

З огляду на це реалізація *змістово-операційного блоку моделі* передбачала здійснення теоретико-методичної підготовки викладачів конкретного закладу вищої освіти до формування готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів шляхом проведення комплексу заходів (наукове консультування, інструктування, творчий брифінг, навчально-методичний семінар, тренінгові заняття, майстер-клас), спрямованих на виявлення професійних труднощів і проблемних ситуацій, уміння корегувати професійну діяльність, набуття креативного особистісного потенціалу та формування елементів творчого задуму, апробацію креативних умінь з освітньої діяльності.

Якісно нове осмислення сутності, змісту та особливостей підготовки майбутніх фахівців до розвитку креативних здібностей молодших школярів, перш за все, залежить від готовності професорсько-викладацького складу до впровадження такої діяльності.

Аналіз готовності професорсько-викладацького складу до підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей молодших школярів засвідчив, що більшість учасників (57,3%) відчувають потребу в збільшенні допомоги їм самим. Тому вони дійшли висновку, що зразком творчості та натхнення до креативу, зразком професійної творчої діяльності вчителя початкових класів є викладач. Саме він, розкриваючи студентам потенційні можливості реалізації креативності у власному житті, формуючи їхню готовність конкурувати на ринку освітніх послуг, демонструючи власні лідерські професійні переваги, стає прикладом на шляху професійного становлення.

Отже, сутність окресленої проблеми полягає в суттєвому оновленні процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів шляхом створення такого активного творчого середовища в закладі вищої освіти, головним ядром якого стануть партнерське співробітництво між учасниками в процесі освоєння креативних методик і технологій, спрямованих на розвиток учнів молодших класів, та екземпліфікація (пояснення прикладом) креативності викладачем, що ґрунтується на теорії когнітивного учнівства.

В епіцентрі науково-методичного забезпечення роботи з професорсько-викладацьким складом закладів вищої освіти було виявлено три домінанти: 1) створення креативного освітнього середовища, яке надасть змогу повною мірою реалізувати особистісно орієнтований підхід, здійснити вплив на емоційну сферу та сприятиме «ідентифікації» майбутніх учителів; 2) націленість на творче наповнення власної викладацької діяльності; 3) здійснення психологічного та педагогічного супроводу як головної умови професійного підходу.

Саме використання такого способу надало змогу досягти необхідних результатів у посиленні формувального впливу на підготовку викладачів до готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів. Роботу проведено впродовж 2014–2018 рр. на базі дослідних закладів вищої освіти у сформованих школах педагогічної майстерності «Кав'ярні креативності».

Актуальною постає потреба у формуванні такої школи педагогічної майстерності, основною метою якої є надання консалтингової адресної допомоги викладачам, аналіз і поширення перспектив творчої діяльності в аудиторній, позааудиторній роботі та педагогічній практиці з усвідомленням шляхів розкриття й реалізації креативності для майбутніх педагогів в особистісно-професійному житті.

Логічним поясненням цього є необхідність розроблення основних практичних і методичних основ підготовки, поширення та підтримання у викладачів закладів вищої освіти вищеназваних умов ефективності творчого саморозкриття на етапі професійного донавчання. Результатом такого консалтингу має стати набуття педагогами вищої школи нових науково-методичних знань та досвіду, розкриття креативних потенційних можливостей для професійного становлення й самореалізації.

Так, різновидом такої спрямованої допомоги є запрошення до співпраці як менторів та тьютерів висококваліфікованих досвідчених фахівців, які сприяли реалізації спільного особистісного й творчого хисту учасників процесу

саморозкриття з метою одержання максимально можливого ефективного результату.

До складу групи тьюторів входили досвідчені фахівці початкової освіти з багаторічним педагогічним стажом роботи з молодшими школярами, а саме: І. В. Козич, кандидат педагогічних наук, доцент Запорізького національного університету; Т. Г. Соловйова, кандидат педагогічних наук, доцент Запорізького національного університету; М. Д. Дяченко, доктор педагогічних наук, професор Класичного приватного університету, м. Запоріжжя; Т. І. Сущенко, доктор педагогічних наук, професор Класичного приватного університету, м. Запоріжжя; М. К. Вайновська, кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи ЗЗСО «Світоч» м. Вільнянськ Запорізької області, стаж роботи – 50 років; Л. Є. Космакова, учитель початкових класів, учитель-методист Запорізького класичного ліцею Запорізької міської ради, стаж роботи – 31 рік; Н. О. Золотухіна, учитель початкових класів, учитель-методист Запорізького класичного ліцею Запорізької міської ради, стаж роботи – 27 років.

Під час роботи «Кав'ярень креативності» між менторами та викладачами в результаті творчих пошуків використовували комплекс заходів з виявлення в останніх професійних перешкод, проблем, дискусійних питань; внесення позитивних змін у професійно-діяльнісну сферу; ознайомлення з напрямками й діями майбутніх педагогів-новаторів, прийомами креативного пошуку, надбанням інноваційної особистісної здатності; навчання процедури корегування професійної діяльності; упровадження елементів нестандартної ідеї – «єврики», засобів розширення професійної уяви та збагачення творчого потенціалу тощо.

Особливу увагу в роботі школи педагогічної майстерності приділяли науковим надбанням провідних учених сучасності. Так, тьюторами, менторами й викладачами була організована низка педагогічних брифінгів і круглих столів за визначеною тематикою: «Педагогічна майстерність як технологія педагогічної дії», «Нові підходи до підготовки вчителя», «Неперервна освіта: концептуальні засади, моделі, зміст та форми» (І. Зязюн); «Вчитель XXI століття» (В. Андрущенко); «Інспірування пристрасті, можливості й креативності у

викладанні та навчанні» (Т. Кремінь) [15, с. 54.]; «Оптимізація креативності викладачів і студентів в умовах педагогічної освіти» (К. Робінзон) [13, с. 46].

Встановлено, що цілеспрямоване професійне донавчання викладачів закладів вищої освіти як головних організаторів підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкової ланки мають обов'язково здійснювати з певною циклічністю декани факультетів (директори інститутів), завідувачі кафедр, спеціалісти наукових секторів, відділів, лабораторій тощо, враховуючи реальні потреби осіб, які навчаються, виявлені за допомогою методу опитування, зокрема анкетування.

Для школи педагогічної майстерності «Кав'ярня креативності» було розроблено низку науково-методичних семінарів і творчих брифінгів з обов'язковим урахуванням побажань його учасників, тематика яких передбачала такі запитання:

- Яким має бути фахівець початкової освіти з креативним мисленням?
- Учитель-новатор Нової української школи: міф чи реальність?
- Чи «під силу» в сучасних умовах освіти зробити дитину креативною?
- Як донести до майбутніх учителів початкової ланки Нової української школи значущість їхньої місії педагога-новатора?
- Креативність вчителя – детермінанта творчого розвитку учня.
- Креативність – це тільки для роботи чи і для життя поза школою?
- Чи узгоджується креативність з роботою в колективі?
- Як пов'язати креативність і добро?
- Умови оптимальної тріади-взаємодії «вчитель-учень-батьки».

Особливу увагу було приділено науковим працям із зазначеної проблеми зарубіжних дослідників та педагогів-новаторів. Так, викладачі організували відвідування відкритих лекцій, зокрема онлайн: «Креативність у мистецтві, креативність у науці» А. Мілер (Греш-коледж, Великобританія), «Креативність як нейронаукова таємниця» М. Боден (Коледж Кебл, Великобританія). На відкритих лекціях розглянули питання щодо сутності креативності як професійно важливої якості майбутніх учителів початкових класів, сучасні підходи до феномену

креативності та формування креативних здібностей особистості з урахуванням особливостей інформаційного простору, основні якості креативної особистості в контексті визначення завдань освітньої роботи зі студентською молоддю.

Основним завданням формувального етапу експерименту була практична апробація розробленої й науково обґрунтованої структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи (п. 2.2) та впровадження її науково-методичного забезпечення.

Конкретизуючи поставлене завдання крізь призму практичної реалізації, сформульовано мету – розкрити особливості впровадження дослідної моделі, зробивши акцент на трьох етапах: підготовка студентів до розвитку креативних здібностей учнів у структурі освітньо-виховного процесу; підготовка майбутніх учителів початкової школи до розвитку креативних здібностей учнів у позааудиторній діяльності; підготовка майбутніх фахівців до розвитку креативних здібностей учнів, яка здійснюється паралельно з освітнім процесом, але за межами вищого закладу освіти. Сутність цих пріоритетних завдань і методичних процедур буде розкрито детальніше.

На цьому етапі відбулася реалізація першої організаційно-педагогічної умови – *формування мотиваційних установок майбутніх учителів початкової школи на домінанту креативної спрямованості в структурі професійної діяльності* через низку тренінгових занять з формування вмінь професійної самоідентифікації. Рефлексивно-творчі та психоаналітичні вправи спрямовані на забезпечення особистісно-професійного розвитку студентів у площині їхньої креативної діяльності, яка є спонукальним джерелом до процесів гармонійного самоосмислення та вдосконалення професійно важливих креативних якостей майбутніх учителів і набуття ними досвіду творчої педагогічної діяльності, розвиток творчого мислення та ініціативності. Дискусії та обговорення в ході програвання ситуацій і вправ сприяють більш чіткому формулюванню майбутніми вчителями своїх позицій, емпатії, подоланню поведінкових стереотипів. Самоаналіз, самосвідомість професійних ускладнень активізує

творчий потенціал майбутнього вчителя, у якому не залишається місця не вирішуваним проблемам. Самооцінка продуктивності своєї діяльності, професійних творчих знань, умінь, здібностей порушує проблему подолання професійних ускладнень.

Мотивування майбутніх фахівців початкових класів до творчої професійної діяльності забезпечували за допомогою таких форм та методів роботи:

- виготовлення інтелект-карти «Творча особистість сучасного вчителя Нової української школи» з використанням широковідомої програми MS PowerPoint. Відзначено основні вимоги до створення елементів інтелект-карти, необхідність творчого поєднання змістовного тексту й ілюстративного матеріалу;

- визначення вимог до фахівців окресленої спеціальності на основі аналізу сайтів, які публікують вакансії в межах конкретних професій;

- створення творчого портфоліо вчителя початкових класів. Така організація мотиваційного педагогічного навчання забезпечувала цілісність бачення студентами педагогічного майбутнього, емоційно-образне проникнення до творчої педагогічної діяльності, моментів самотворчості. Така форма реєстрації індивідуальних досягнень майбутнього фахівця початкової освіти в процесі навчально-творчої діяльності сприяє виробленню об'єктивних критеріїв для самоаналізу та оцінювання себе як суб'єкта педагогічної діяльності на основі даних самодіагностики своїх особистісних резервів;

- ведення «Щоденника креативного саморозвитку» для фіксування результатів самодіагностики, проведення самоаналізу початкового рівня творчого потенціалу, проектування програми власного професійного креативного становлення;

- використання методу кросенсу, який ґрунтується на діяльнісному підході та сприяє формуванню гнучкості й оригінальності мислення, умінь творчої співпраці та співробітництва, критичного мислення майбутніх фахівців. Слово «кросенс» означає «перетин смислів» та запропоновано за аналогією до кросворду. Ідея належить письменнику, педагогу й математику С. Федіну та

доктору педагогічних наук, філософу й художнику В. Бусленку. Уперше приклад кросенсу було опубліковано в 2002 р. в журналі «Наука і життя». Кросенс – асоціативний ланцюжок, замкнутий у стандартне поле з дев'яти квадратиків. Евристичний потенціал кросенсу полягає в спрямуванні мислення на всебічний розгляд досліджуваного явища або процесу, з урахуванням особливостей візуального мислення, навичок аналогії тощо. Кросенс сприяє не лише віднаходженню зв'язків та смислів, а й поглибленню розуміння вже відомих понять та явищ. Ілюстративний матеріал для складання кросенсу добирають на основі колекцій фотографій у мережі Інтернет.

Практика формування мотиваційних установок майбутніх учителів початкової школи доводить, що найбільш поширеним спонукальним матеріалом для створення у студентів бажання креативно створювати власну професійну діяльність, а також бачити себе як її суб'єкта є опорні програми для ведення спостереження за своїми діями з подальшим аналізом отриманих результатів; ведення записів у щоденнику, що стають предметом подальшої обробки й осмислення; відеозаписи уроків із детальним їх аналізом (або самоаналізом) і обговоренням; різноманітні ігрові прийоми, в яких майбутній фахівець виконує певну роль і бере участь у вирішенні змодельованої проблемної ситуації, груповому аналізі дій тощо.

Цінним під час формування мотиваційних установок майбутніх учителів початкової школи є використання креативних технік у процесі фахової підготовки з метою подолання бар'єрів розвитку креативності. Існують три види креативних технік, які спираються на особистісні якості та інтуїтивне сприйняття: інтуїтивні; дискурсивні; комбіновані, що об'єднують інтуїтивні й дискурсивні елементи. Мета використання інтуїтивних технік – за невеликий проміжок часу усно чи письмово згенерувати якнайбільше ідей та асоціацій, оцінювання, упорядкування й аналіз яких будуть здійснені на другому етапі. В основу підготовки майбутніх учителів покладено інтуїтивні креативні техніки, такі як «мозковий штурм», письмовий пул, техніка перевероту «все навпаки» тощо.

Щоб утримувати інтерес майбутніх учителів початкової ланки на достатньому рівні, застосовували елементи фасилітативної технології освітньої взаємодії, заснованої на позитивній відвертості, взаємоповазі, розумінні, відкритості до пізнання, орієнтації на внутрішній особистісний потенціал кожного студента як джерело вирішення професійних питань, створюючи умови для зростання кожного учасника цього процесу.

Отже, формування мотиваційних установок майбутніх учителів початкової школи на домінанту креативної спрямованості в структурі професійної діяльності істотно підвищує ефективність функціонування розробленої моделі завдяки:

- створенню мотиваційної установки на самопізнання майбутнім учителем свого творчого потенціалу й вибір на цій основі подальшої стратегії саморозвитку в навчально-професійної діяльності;

- формуванню в студентів у результаті самопізнання установки на вдосконалення свого творчого потенціалу, прагнення до успіху й творчих досягнень, мотивів творчої педагогічної діяльності, які є невід’ємним компонентом у структурі професійної креативності.

Другу умову – *організація процесу набуття майбутніми вчителями початкових класів знань, умінь і досвіду з розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності шляхом упровадження авторських модулів визначених дисциплін* – реалізували шляхом упровадження таких модулів, як: «Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів», дисципліна «Педагогіка»; «Формування креативних здібностей вчителя початкових класів», дисципліна «Основи педагогічної майстерності»; «Інтерактивні методи навчання у початковій школі», дисципліна «Передові технології у початковій школі», – зміст яких було насичено новим професійно орієнтованим змістом з акцентом на евристичному навчанні через креативність (генерацію знань з інтуїтивним добором творчих шляхів вивчення нового), розроблено методичні рекомендації для майбутніх фахівців Нової української школи. Тобто викладання методичних модулів здійснювали за допомогою засобів професійно спрямованої творчої

роботи студентів, забезпечуючи тим самим їхній прискорений перехід до нових модифікованих структур креативної діяльності й творчого підходу.

Загальновідомим є той факт, що лекція є методологічною й організаційною основою для всіх навчальних занять, зокрема самотійної роботи, а її головною метою постає формування теоретичної платформи для подальшого ефективного засвоєння студентами навчального матеріалу. Тому впровадження експериментального навчання було розпочато на лекційних заняттях для опанування майбутніми учителями початкової ланки основних категорій науки, наукового пізнання як відкриття нового знання, основних характеристик психолого-педагогічного дослідження, джерел та умов творчого пошуку тощо. Використання вступних лекцій дало можливість розкрити основні поняття, визначити пріоритетні категорії, викласти дидактичні вимоги до дослідження як відкриття, причому лекційні заняття було організовано методом активного навчання шляхом формування в майбутніх учителів молодших класів умінь слухати й усвідомлювати побачене та почуте, здійснюючи такі важливі операції, як аналіз і синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, спостереження; здійснення безпосереднього емоційного контакту з позитивною відвертістю й толерантністю до думок інших, розуміння невербальної мови, встановлення суб'єкт-суб'єктної основи спілкування. Доцільним виявилось проведення нетрадиційних видів лекцій, спрямованих на розкриття наукового потенціалу та розвиток креативних здібностей студентів.

Так, у процесі опанування модулів «Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів», «Інтерактивні методи навчання у початковій школі» використано бінарні лекції (для вирішення проблемних питань одночасно два викладачі відстоюють певні позиції); лекції-візуалізації (передача усної інформації, використовуючи технічні засоби навчання); лекції-брейнстормінги (вид проблемної лекції із застосуванням пошукових методів навчання); лекції-диспути (постановка проблемних питань, яка передбачає полемічну бесіду); лекції із заздалегідь запланованими помилками (у лекційному матеріалі закладено певну

кількість помилок, а студенти мають знайти їх, кваліфікуючи й надаючи правильні відповіді).

Дієвими й ефективними детермінантами процесу опанування майбутніми вчителями початкових класів креативними вміннями й навичками слугували нестандартні завдання таких типів, як: на виявлення неординарних шляхів вирішення, на пізнання, на підставі власних роздумів, з відсутністю повної інформації, на прогнозування, на оптимізацію, на розроблення рекомендацій, творчі, на складання протилежних завдань, на винахідливість. Наведемо декілька прикладів їхнього цілеспрямованого формувального впливу.

1. З'ясуйте визначення основних понять теми.

Креативність, творчість, креативна особистість, творча особистість, креативні здібності, цикл розуміння умови, цикл формування задуму, цикл попереднього рішення або перевірки гіпотези, стратегія пошуку аналогів, стратегія комбінаторних ідей, стратегія реконструювання, стратегія випадкових підстановок.

Складіть пари або групи понять, об'єднавши їх за певними ознаками.

2. Надайте трактування поняттям, ґрунтуючись на власних міркуваннях, досвіді та інтуїції.

Здібності, задум, інтуїція, фантазія, креативність, творчий вчитель, учень-креатив, нестандартна ситуація, виклик.

Складіть з наведеними словами ментальну карту.

3. Моделювання ситуації.

Змоделюйте ситуацію: Ви залишились у самотності на безлюдному острові. У Вас у кишені лише кулькова ручка. Як Ви її зможете використати. Наведіть 5 прикладів.

Змодельована ситуація виникає як результат інтеграції певних явищ, інколи доволі віддалених за часом і якісно неоднорідних. Виступаючи окремими й часто зовнішньо незалежними фактами життя студента та діяльності педагога, ці події в межах окремої ситуації виявляються взаємопов'язаними. Сторони, що взаємодіють, можуть входити в ситуацію як відносно незалежні, самостійні

одиниці. Викладач діє, виходячи з логіки розвитку події, а студент відчуває себе «зануреним» у контекст інших системних подій. І щоразу ситуація може розвиватися як якісно інша система, оскільки студенти входять у кожен із цих завуальованих систем тільки певними своїми рисами, а це визначає як ієрархію чинників, що породжують ситуацію, так і генезис її розвитку.

Отже, усі запропоновані завдання вимагали нестандартного підходу для вирішення: фантазувати; генерувати ідеї; структурувати й систематизувати факти, явища, події; креативно порівнювати інформацію, надаючи їй оцінку; класифікувати дані; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; прогнозувати та оцінювати результат; бачити різні підходи до вирішення проблеми й обирати творчий; інтерпретувати інформацію; робити прогноз, орієнтуючись на власний досвід та інтуїцію тощо. Така взаємна співтворчість учасників освітнього процесу, у свою чергу, породжувала велику кількість нових ідей, пропозицій і педагогічних знахідок.

З'ясовано, що серед зарубіжних викладачів найпоширенішим є використання методів практичної підготовки майбутніх педагогів у процесі теоретичного навчання, таких як: мікрОВикладання, міні-конкурси, рефлексивне викладання, «метод протоколів», коопероване навчання, методи критичної педагогіки, педагогічної антропології, презентації педагогічних проєктів. Тобто практична підготовка майбутніх педагогів враховує необхідність поєднання чуттєвого сприйняття навчальної інформації та раціонального, інтенсивного емоційного розвитку, потребу створення ситуацій успіху в процесі навчання й виховання та як результат – формування й розвиток готовності до реалізації функцій професійної діяльності (навчальної, розвивальної, виховної, організаторської, комунікативної, дослідницької, конструктивної тощо), набуття необхідних для ефективної науково-педагогічної діяльності вмінь (гностичних, проєктувальних, конструктивних, комунікативних, організаторських тощо).

Саме в період занурення у квазіпрофесійну діяльність майбутні вчителі набувають першого досвіду, що надасть їм можливість самостійно вирішувати професійні ситуації та завдання.

Третя умова – *оптимізація аудиторної та позааудиторної суб'єкт-суб'єктної навчальної взаємодії шляхом створення розвивального середовища креативного характеру* – пов'язана з організацією професійної педагогічної практики.

Грунтовний аналіз першоджерел та особистого педагогічного досвіду підтвердили припущення, що найбільші педагогічні можливості для розвитку професійних компетентностей у майбутніх учителів початкових класів, спрямованих на розвиток креативних здібностей у молодших школярів, формуються під час проходження студентами педагогічної практики, де створено умови, максимально наближені до професійної педагогічної діяльності.

Узагальнення сучасних програм професійної педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів закладів вищої освіти дає підстави для висновку, що підготовку до викладацької діяльності розглядають переважно як засіб закріплення та поглиблення теоретичних знань студентів, тоді як цілі педагогічної практики, а саме оволодіння практичними вміннями й навичками розвивати креативні здібності в молодших школярів, залишаються поза увагою. Дуже часто все зводиться лише до предметних результатів практики, а це не відповідає сучасному рівню вимог до вчителя початкових класів. У програмах педагогічної практики не передбачено спрямованості студентів на розвиток креативних здібностей в учнів початкових класів.

У ході цього дослідження визначено такі етапи професійної підготовки студентів до розвитку креативних здібностей у молодших школярів:

– перший етап: поглиблене опанування студентами документів нормативного й навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців, зокрема пояснення студентам правил оформлення звітної документації, процедур виконання запропонованих тих завдань;

– другий етап: виконання заходів з науково-педагогічної діяльності, що відповідають фаховому напрямку, зокрема проведення навчальних занять розроблення заходів, які передбачають висунення цікавих ідей щодо спрямованості педагогічної діяльності на формування креативних здібностей у

молодших школярів, створення власних проектів, їх упровадження з метою активізації креативних здібностей учнів;

– третій етап: узагальнення матеріалу педагогічної практики, складання й захист звіт про педагогічну практику; рефлексія, спрямована на самоаналіз і самооцінку майбутніми педагогами результатів педагогічного впливу на школярів.

На стадії ознайомлення викладач аналізує зі студентами завдання особистісного-професійного розвитку, які вони мають вирішити, критерії оцінювання майбутніх фахівців. Початком реалізації етапу ознайомлення може бути проведення конференції з педагогічної практики у формі тренінгу «Крокуємо до майстерності», мета якої – дати студентам установку на творчість, на гуманістичний стиль спілкування та розкриття своїх потенційних можливостей. Дієвим видається використання прийомів, які сприяють формуванню креативних здібностей як у фахівців, так і в молодших школярів, – це вправи «Криголами» та «Очікування». Попереду застосування запропонованих вправ, викладач надає роз'яснення: «Успішність будь-якого навчального заняття, подальше психоемоційне самопочуття кожного з учасників навчального процесу, як і успішність педагогічної діяльності, залежать від того, як нас зустрінуть (з посмішкою чи грубо), від атмосфери в аудиторії. Тому організатор навчання має докласти максимум зусиль, щоб створити теплу, приязну атмосферу. Для цього використовують прийом “Криголами”. Є різні способи “ламання криги”. Я ж Вам пропоную вправу “Самопрезентація”. Вам необхідно назвати своє ім'я й дати дві асоціації з явищами природи: погодою, порою року, часом доби тощо. Щоб досягти гармонії в цій композиції, нам необхідно співпрацювати, допомагати одне одному, поважати думку кожного...». Під час проведення вправи «Очікування» викладач роздає майбутнім фахівцям невеликі аркуші липкого паперу круглої форми («золоті піщинки»), на яких необхідно написати, чого саме вони чекають від тренінгу. Далі кожен по черзі презентує свої записи та прикріплює на плакаті із зображенням піщаного годинника (у верхній його частині).

Настановча конференція в подібній формі стимулює студентів до підвищення власного рівня професійно-педагогічної культури, надаючи джерело креативного натхнення, розвиваючи прагнення до самовдосконалення й самореалізації, та одночасно формує приклади нестандартних прийомів з розвитку креативних здібностей у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Крім цього, студенти аналізували освітньо-кваліфікаційну характеристику, вимоги до майбутніх бакалаврів, окреслюючи очікуваний результат власного професійного саморозвитку, який мав бути досягнутий. Обговорюючи разом із керівником педагогічної практики критерії оцінювання результатів, майбутні фахівці встановлювали прогноз на отримання педагогічних компетенцій.

Виправдала себе також така форма організації основного етапу реалізації педагогічної практики, як метод проектів. З позиції евристичного навчання основна цінність методу проектів у тому, що він орієнтує студентів на створення особистісного креативного освітнього продукту, а не лише вивчення певної теми. Підготовка проекту в процесі професійної практики забезпечила просування студентів від теорії до практики, гармонійно поєднуючи академічні знання з креативними, дотримуючись відповідного балансу.

Прогресивному розвитку креативних здібностей у молодших школярів слугує розробка індивідуальних і колективних портфоліо. Це значно активізує розвиток усіх компонентів готовності студентів до формування креативних здібностей у молодших школярів, оскільки майбутні фахівці мають запропонувати власні ідеї щодо тематики й структури портфоліо, здійснити прогноз тих труднощів, які можуть виникнути у дітей, розподілити обов'язки між школярами щодо виконання певного завдання (це може відображати розділ портфоліо «Мої оригінальні винаходи»), сформувати робочі групи й скласти інструкції, що регулюють діяльність кожної з них. Крім цього, студенти здійснювали поточний і підсумковий контроль якості розвитку в школярів креативних здібностей.

Для забезпечення цілісності проходження професійної практики майбутніми фахівцями, їм пропонували розробити заходи, які сприяють системному формуванню зазначених здібностей в учнів. Так, студенти мали виконати завдання «Засоби розвитку креативних здібностей у молодших школярів у контексті сучасного уроку», об'єднавшись у творчі групи для розробки відповідних проектів. Насамперед вони отримали від викладача таку інструкцію для виконання цього завдання:

- назвіть аспекти, що впливають на розвиток креативних здібностей у молодшого школяра під час навчального процесу;
- виокремте методичні прийоми та вправи, котрі можуть бути використані в навчальному процесі на розвиток креативних здібностей у молодших школярів;
- розробіть проект системи креативних вправ з розвитку креативних здібностей у молодших школярів під час навчально-виховного процесу;
- оцініть ваш вплив на особистість дитини й ту динаміку розвитку креативного компонента, який мав місце під час та після проведення навчального заходу.

Установчим завданням, яке налаштує майбутніх фахівців на креативну діяльність та надасть цілісне уявлення про навчальний процес, стала техніка «Мозковий штурм» з використанням прийому «Асоціація». Викладач націлював студентів на виконання завдання таким чином, що основною організаційною формою навчання в сучасній школі є урок. Його якість та ефективність залежать не стільки від того, що знає вчитель, скільки від того, як він реалізує свої знання. Постійне вдосконалення своєї роботи, своїх уроків дає можливість стати вчителем-новатором. На плакаті, поданому викладачем, вертикально записано слово «урок». Студенти мали запропонувати слова, які асоціюються з уроком, що починаються на літери «у», «р», «о», «к», і записати на плакаті навпроти кожної літери. Наприклад: «У – уважність, упевненість», «Р – робота, результативність, радість», «О – об'єктивність, оцінка», «К – креативність, клас».

Активізація креативних здібностей, умінь, за словами майбутніх педагогів, допомогли їм самим розширити й поглибити професійні знання, збагатити свої

вміння регенерувати ідеї; реалізувати особистий креативний потенціал, самоствердитися.

Як засвідчили результати експериментальної роботи, позитивний вплив на формування окресленої готовності студентів справило виконання такого завдання, як розробка практичних рекомендацій та порад батькам «Як виховати у родині майбутнього винахідника», до яких студенти включили теоретичний матеріал щодо сутності й структури креативних здібностей особистості, приклади застосування прийомів розвитку креативних здібностей у молодших школярів, поради щодо створення креативного середовища в родині. Наприклад, батькам надано пораду: «Перевіряючи хід виконання домашнього завдання, спрямовуйте дитину на те, щоб вона доводила правильність виконання завдання, наводила власні приклади. Частіше запитуйте: “Чому?”, “Можеш довести”, “Чи можна інакше?”».

На стадії рефлексії студенти аналізували власні досягнення у сфері розвитку креативних здібностей у молодших школярів, виокремлювали заходи, які найбільше впливають на дітей, пояснювали причини своїх недоліків, окреслювали напрями саморозвитку з метою підвищення ефективності розробки й упровадження інтерактивних прийомів. Дієвим прикладом аналізу власних досягнень майбутніми фахівцями є використання прийому «Сенкан». Майбутнім учителям початкових класів було запропоновано алгоритм складання та надано схему написання сенкану:

- 1) один іменник – назва поняття – тема;
- 2) два прикметники – опис поняття;
- 3) три дієслова – визначення дії;
- 4) фраза із чотирьох слів, яка відображає ставлення до теми;
- 5) одне слово (синонім до теми), у якому сконцентровано зміст чи сформульовано висновок, або перефразування змісту.

Так, творча група студентів (Катерина І., Анастасія Д., Ангеліна Д., Христина К., Діана Ш.), підсумовуючи рівень набуття педагогічних технік та

аналізуючи результативність проходження педагогічної практики, склали такий сенкан:

Практика

Дієва, необхідна

Вирощує, плекає, надає

Стати вчителем Нової школи

Майстерність

На прикінцевому етапі професійної практики студенти оцінювали володіння знаннями щодо закономірностей, принципів і методів навчання особистості дитини з урахуванням особливостей спеціальних технологій формування креативних здібностей, аналізували рівень сформованості своїх дій щодо навчання молодших школярів з метою розвитку креативних здібностей, досліджували якість педагогічної взаємодії між членами педагогічної колективу, власний внесок у розвиток певних традицій дитячого колективу. Майбутні фахівці підготували доповіді «Рефлексивний аналіз компонентів професіоналізму вчителя початкових класів у процесі розвитку креативної особистості школяра» (це завдання передбачає висвітлення компонентного складу професіоналізму вчителя та здійснення самооцінки рівня його сформованості у студентів-практикантів) й есе, яке має на меті узагальнення власного досвіду й оцінювання ефективності педагогічного впливу на розвиток у школярів креативних здібностей: «Використання інтерактивних технологій, спрямованих на розвиток креативних здібностей у молодших школярів: аналіз досвіду», «Креативність вчителя й учня як запорука успішного навчання школяра», «Засоби розвитку креативності школярів», «Динаміка професійного самозростання під час проходження педагогічної практики».

Усі майбутні фахівці визнали, що під час проходження практики набули позитивного досвіду організації освітнього процесу в початковій школі. На думку студентів, під час практики вони мали можливість дізнатися про всі дієві засоби розвитку креативних здібностей учнів, значно розширити свої уявлення про організацію освітнього процесу, ознайомитися з різними методами навчання

(Уляна Ш.). У дітей, на думку Софії К., працюючи з учителем над нетрадиційними завданнями, виявляється ширший інтерес до знань; вони відрізняються від інших учнів творчістю, наполегливістю, нетиповим способом мислення, прагненням до взаємодопомоги (Дмитро А.). Студентка Ірина Ш. зауважила, що в разі використання інтерактивних прийомів навчання уроки стають цікавішими, і молодшим школярам це надає змогу ширше виявити креативність. Студентка Надія К. зазначила, що їй був цікавий досвід оцінити свої знання щодо закономірностей, принципів і методів навчання особистості дитини з урахуванням особливостей спеціальних технологій формування креативних здібностей, проаналізувати рівень сформованості своїх дій щодо навчання молодших школярів з метою розвитку креативних здібностей саме під час освітнього процесу. Олена К. наголосила, що в ході практики вона набула подальшого досвіду в підготовці й проведенні уроків, розробленні творчих вправ для нетрадиційних домашніх завдань, оволоділа різними методами подання нового матеріалу, ігровими технологіями. Студент В'ячеслав В. зауважив, що він ще раз переконався в тому, що в роботі з дітьми потрібно обов'язково враховувати настрій аудиторії, уміти в потрібний момент відійти від конспекту уроку. Студентки Ольга Н. та Марія З., проводячи уроки під час педагогічної практики, використовували прийом складання інтелект-карт, який, на думку майбутніх фахівців, надає велику перевагу під час опрацювання навчального матеріалу молодшими школярами (Додаток У). За словами Тетяни Н., діяльність учителя початкових класів – це величезна праця, мистецтво й педагогічні знання.

Отже, запропоновані препаративний і реалізаційний шаблі сприяють поступовій підготовці студентів до проектування засобів організації процесу розвитку креативних здібностей у молодших школярів у період педагогічної практики, створенню внутрішніх індивідуально значущих джерел спонукання до цієї діяльності, досягненню інтеграції методологічних, професійно-теоретичних і професійно-прикладних знань, формуванню діагностувальних, конструктивних, рефлексивних умінь. Такий підхід надає змогу виховувати в майбутніх фахівців

моральні цінності, культуру педагогічної праці, самодисципліну, відповідальність за результати свого впливу на розвиток особистості дитини [9, с. 134].

Відповідно до гіпотези цього дослідження, ще однією умовою успішної підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів є *стимулювання фахової самоідентифікації майбутніх учителів початкової освіти з опорою на кращий досвід успішних представників освітньої галузі*.

Квінтесенцією цього педагогічного експерименту є забезпечення ідеї формування інтенсивного прямого або опосередкованого контакту з успішними фахівцями – майстрами педагогічної справи.

Загальновідомим є той факт, що в умовах креативного середовища творчо спрямоване самовизначення та розуміння своєї професійної місії є тим інтегральним процесом, у якому взаємодіють особистісні й педагогічні інтереси майбутніх фахівців початкової освіти. Так, учасників експерименту систематично залучали до засідань виїзного постійно діючого педагогічного клубу «Новатор» (Класичний приватний університет), у якому відбувалися цікаві зустрічі з відомими особистостями України: провідними фахівцями початкової ланки, педагогами-новаторами, філософами, психологами, письменниками, поетами, акторами.

Наприклад, до клубу для дискусії був запрошений сучасний дослідник проблем глобалізації, перспектив змін тріади «людина-суспільство-освіта», доктор філософських наук, професор Інституту вищої освіти НАПН України Костянтин Віталійович Корсак з виступом «Освіта, суспільство, людина в ХХІ столітті». Він дав відповіді на всі поставлені запитання щодо багатьох феноменів нового наукового знання, створивши атмосферу зацікавленості, ініціативного висування ідей, нестандартного сприйняття, глибокого усвідомлення інформації та особистісного творчого самовираження.

Яскравим епізодом у творчому саморозвитку суб'єктів навчання стала зустріч зі справжнім професіоналом, знавцем своєї справи, учителем з 50-річним досвідом роботи, кандидатом педагогічних наук, провідним фахівцем з проблем

творчого потенціалу особистості Марією Кирилівною Вайновською. Учена розкрила концептуальні підходи до креативної спрямованості освітнього процесу, його наукового осмислення як осередку творчості, акцентувала увагу на мистецтві навчальної та виховної дії, детально зупинилася на засадах розвитку творчості. Така масштабна емоційна та інтелектуальна взаємодія викликала глибоку зацікавленість в аудиторії, а створене середовище не просто демонструвало певні зразки творчого саморозкриття особистості, а й активно залучало його в себе, ставило в позицію суб'єкта суспільно значущої дії, культивувало в майбутніх учителів початкової ланки потребу плекати в себе бажання до активного креативного саморозвитку.

Не менш цікавими та інтелектуально насиченими були зустрічі з видатним українським поетом, театральним діячем, науковцем-винахідником Віталієм Вадимовичем Іващенко; педагогом, доктором педагогічних наук, професором та науковцем Марією Дмитрівною Дяченко – дослідницею формування творчого потенціалу майбутніх фахівців.

Ініціаторами зустрічей з досвідченими педагогами, науковцями, громадськими діячами м. Запоріжжя виступає громадське фахове об'єднання «Асоціація молодих освітян» (АМО) при науково-методичному центрі департаменту освіти та науки Запорізької міської ради.

«Створення простору для фахової та творчої самореалізації молодих освітян м. Запоріжжя» – такою була тема дискусії, до якої запросили молодих освітян і на якій презентували цікаві перспективні проекти лідери АМО від усіх районів міста, обговорили можливості взаємодії та шляхи реалізації.

Однією з особливостей експериментального дослідження стало стимулювання пошукової активності студентів на основі їхнього масового залучення до науково-дослідної роботи. На цьому етапі викладачі в інститутах (на факультетах) проводили «Дні наукової творчості» (конференції, виставки кращих студентських робіт, відкриті засідання гуртків, студій, клубів, секцій) та оформлювали спеціальні стенди, що відображають наукову роботу майбутніх учителів початкової освіти за рік.

Традиційним стало проведення всеукраїнських науково-практичних конференцій (за міжнародною участю) на базі експериментальних ЗВО, зокрема за такою тематикою: «Актуальні проблеми початкової освіти»; «Модернізація початкової освіти: проблеми та перспективи»; «Сучасна трансформація педагогічної освіти відповідно до принципів і положень Болонської конвенції»; «Теорія та практика оновлення сучасної середньої освіти» тощо. Так, під час конференції «Коучинг – супроводження фахового становлення педагогічної молоді: вимоги Нової української школи» для обговорення важливих фахових питань з мотивувальними промовами виступали Олександр Жук, найкращий учитель України, переможець Global Teacher Prize Ukraine-2018; Тетяна Ухіна, голова відокремленого осередку Всеукраїнської громадської організації «Асоціація працівників дошкільної освіти», м. Тернопіль; Володимир Алексєєв, вчитель початкових класів Нової української школи, вчитель-наставник «Школи Супергероїв Національної дитячої спеціалізованої лікарні “Охматдит”» м. Київ, відомі освітяни Запоріжжя.

Ці організаційно-педагогічні спрямовані на професійне навчання на основі креативності з метою встановлення творчих контактів, розширення партнерських зв'язків між студентською молоддю України; створення умов для надбання та реалізації творчого потенціалу майбутніх педагогів початкової ланки; нарешті, підвищення престижності професії вчителя освітніх закладів у суспільстві. Виступи у форматі ТОП дивують, надихають та стимулюють майбутніх фахівців початкових класів до набуття нових знань.

Узагальнюючи досвід найбільш ефективного використання прийомів для встановлення творчого контакту з успішними фахівцями – майстрами педагогічної справи, доцільно навести ті способи досягнення цієї мети, які мали важливе значення в процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів:

– організація та проведення підсумкових занять з фахових дисциплін («Вступ до спеціальності», «Загальна педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Порівняльна педагогіка», «Соціальна педагогіка»), семінарів,

конференцій, дискусій, дебатів у режимі онлайн за участю провідних спеціалістів України з початкової освіти;

– системне залучення майбутніх працівників початкової ланки до студентських олімпіад, конкурсів, квестів, педагогічних виставок, ярмарків, майстер-класів з актуальних проблем сучасної початкової освіти під керівництвом провідних фахівців галузі;

– проведення виїзних занять на базі опорних закладів середньої освіти з метою долучення студентів до кращого педагогічного досвіду учителів-новаторів (ЗЗСО № 4 (м. Бердянськ), ЗЗСО № 3, 4 (м. Енергодар), ЗЗСО № 20, 29, 41 (м. Мелітополь)).

Таким чином, результатом успішного методичного забезпечення визнано такий педагогічний процес, який активізує креативні ресурси особистості майбутнього вчителя початкових класів; сприяє якісному перетворенню особистістю студента творчих самоставлень і набуттю ним універсальної системи нестандартного мислення, нарешті, наближає його сходження вчителя-новатора Нової української школи.

Результати перевірки ефективності моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів у навально-виховній діяльності початкової школи розкрито в наступному підрозділі.

3.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

З метою експериментальної перевірки ефективності структурно-функціональної моделі підготовки вчителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи роботу проведено на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, Глухівського національного

педагогічного університету імені Олександра Довженка, Бердянського державного педагогічного університету, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет».

Процедури діагностичного блоку дослідної моделі були спрямовані на комплекс моніторингових дій з діагностики кінцевого рівня сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Усього в роботі на її констатувальному, формувальному й контрольному етапах взяли участь 747 майбутніх учителів початкових класів освітнього ступеня «бакалавр» та 56 викладачів експериментальних закладів вищої освіти.

Експериментальне дослідження мало паралельну структуру, тобто було виділено два однорідні об'єкти – експериментальні групи (ЕГ) та контрольні (КГ) (62 та 58 студентів відповідно). Навчання майбутніх учителів початкової ланки в експериментальних групах здійснювалося на основі описаної вище методики, яку було введено в дію, у контрольних – за традиційною схемою.

Порівняння обох об'єктів дослідження проводили як до початку експерименту, так і після нього. Це дало можливість зіставити вихідні й підсумкові характеристики сформованості кінцевого рівня готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкової школи й довести, таким чином, ефективність і дієвість запровадження авторської моделі.

На контрольному етапі педагогічного експерименту в процесі визначення рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку креативних здібностей молодших школярів (високий, середній, низький) було з'ясовано якість змістового наповнення кожного з визначених у підрозділі 3.1 критеріїв (мотиваційно-цільового, когнітивно-операційного та оцінювально-результативного).

Обчислення середнього арифметичного набраних балів у групі за кожним критерієм (мотиваційно-цільовим, когнітивно-операційним та оцінювально-

результативним критеріями) сформованості досліджуваного феномену здійснювали за формулою:

$$S_k = \frac{S_1 + S_2 + \dots + S_N}{N},$$

де S_k – загальне середнє арифметичне значення показника рівня сформованості готовності майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних здібностей учнів за кожним критерієм;

S_1 – сума набраних балів кожним студентом за k -критерієм;

k – критерії (мотиваційно-цільовий, когнітивно-операційний та оцінювально-результативний) сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкових класів;

N – кількість майбутніх учителів початкових класів у групі.

Оцінювання ефективності реалізації структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи за показниками *мотиваційно-цільового критерію* було здійснено за допомогою таких методик, як: «Оцінка потреби в досягненні» (М. Корольчук і В. Крайнюк) (Додаток А), тест-опитувальник «Професійна мотивація» (А. Крилова), «Вивчення мотиву творчої діяльності» (Е. Телегіна, В. Подвойський), методика оцінювання навчальної мотивації (А. Реан, В. Якунін у модифікації Н. Бадмаєва), проективна методика незавершених речень [14].

Результати визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів за мотиваційно-цільовим критерієм на початку й наприкінці експерименту відображено в табл. 3.3.

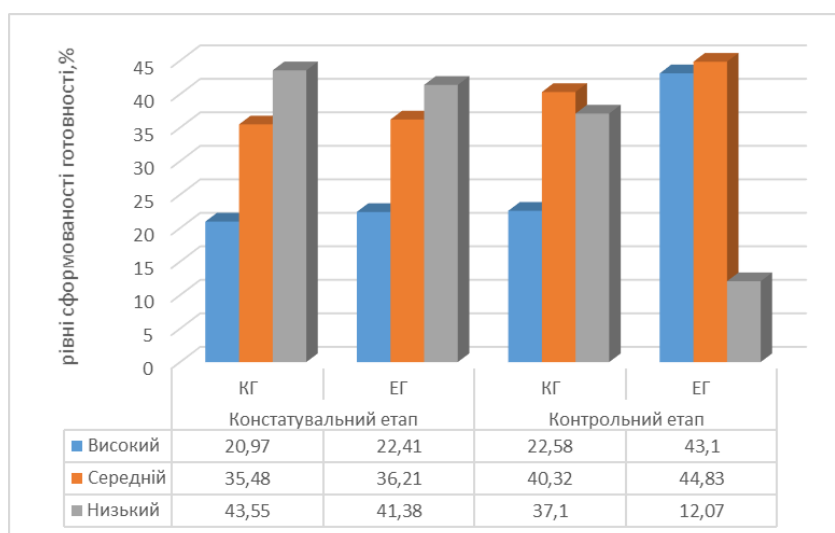
Таблиця 3.3

**Зміни рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової ланки
до розвитку креативних здібностей учнів
за мотиваційно-цільовим критерієм, %**

Рівні	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	20,33	21,88	23,36	43,45
Середній	35,42	37,12	39,58	44,41
Низький	44,25	41,00	37,06	12,14

Порівняння вихідних та кінцевих результатів дослідження за рівнями готовності майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних здібностей учнів за показниками мотиваційно-цільового критерію в КГ та ЕГ дало змогу відзначити їхню позитивну динаміку в ЕГ: відповідно 21,88% і 43,45% – високий рівень; 37,12% і 44,41% – середній; 41% та 12,14% – низький, тоді як у КГ спостерігалися лише незначні рівневі зрушення: відповідно 20,33% і 23,36% – високий; 35,42% і 39,58% – середній; 44,25% і 37,06% – низький.

Вищенаведені дані наочно демонструє діаграма розподілу майбутніх учителів початкової ланки за сформованістю зазначеної готовності щодо відповідних показників мотиваційно-цільового критерію (рис. 3.2).

**Рис. 3.2. Розподіл майбутніх учителів початкових класів за сформованістю
готовності до розвитку креативних здібностей учнів щодо відповідних
показників мотиваційно-цільового критерію**

Формувальний вплив на показники мотиваційно-цільового критерію готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи за умов експериментального навчання вдалось здійснити завдяки суттєвому оновленню процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів, створюючи таке активне творче середовище в закладі вищої освіти, головним ядром якого є партнерське співробітництво між учасниками в процесі освоєння креативних методик і технологій, спрямованих на розвиток учнів молодших класів, та екземпліфікація (пояснення прикладом) креативності викладачем, що ґрунтується на теорії когнітивного учнівства; забезпечення особистісно-професійного розвитку студентів у площині їхньої креативної діяльності, яка спонукає до гармонійного самоосмислення та вдосконалення професійно важливих креативних якостей майбутніх учителів і набуття ними досвіду творчої педагогічної діяльності, розвитку творчого мислення та ініціативності.

Вимірювання показників когнітивно-операційного критерію здійснено за допомогою авторського опитувальника (Додаток Р), діагностики рівня невербальної креативності [14, с. 56], методу «Аналіз ситуацій» [14, с. 54], методика «Визначення типів мислення і рівня креативності (творчих здібностей)» Дж. Брунера в модифікації Г. Резапкіної (Додаток Е), методики «Оцінка рівня творчого потенціалу особистості» [14, с. 49], діагностики особистісної креативності (за О. Тунік) [14, с. 42], спостережень під час педагогічної практики (Додаток С); результатів контрольних робіт за такими показниками, як прагнення до набуття професійних знань, умінь і навичок, що забезпечуватимуть креативність майбутніх учителів початкової освіти як у процесі фахової підготовки, так і в повсякденній професійній діяльності; поєднання поліфункціональних знань щодо творчих засад педагогічної взаємодії фахівця з учнями.

Зміст зазначених методик детально розкрито в підрозділі 3.1 дисертації.

Мета цього етапу – встановлення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-

виховній діяльності початкової школи за показниками когнітивно-операційного критерію (глибина й системність знань, норм, етапів креативної діяльності та можливість їх відтворення; прояв самостійності й ініціативності при плануванні, організації творчого процесу; уміння застосовувати методи розвитку креативних здібностей; здатність бачити всі шляхи розвитку креативності учня та вміння обирати оптимальний з них; прояв активної участі в конференціях, семінарах, творчих проектах тощо). Узагальнені експериментальні результати дослідження подано в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Зміни рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних здібностей учнів за когнітивно-операційним критерієм, %

Рівні	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	17,1	24,56	28,71	46,25
Середній	24,6	39,14	39,58	43,11
Низький	58,3	36,30	31,71	10,64

Аналіз даних демонструє суттєву відмінність у розподілі вчителів початкових класів контрольних і експериментальних груп за рівнями готовності до розвитку креативних здібностей молодших школярів (на відміну від показників на початку експериментальної роботи).

Так, високий рівень готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів зафіксований лише у 28,71% студентів КГ та 46,25% – ЕГ; середній – у 39,58% та 43,11% відповідно; низький – у 31,71% та 10,64% відповідно, що, безумовно, свідчить про ефективність організації експериментального дослідження.

Наочно це демонструє діаграма розподілу готовності майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних здібностей учнів щодо відповідних показників когнітивно-операційного компонента (рис. 3.3).

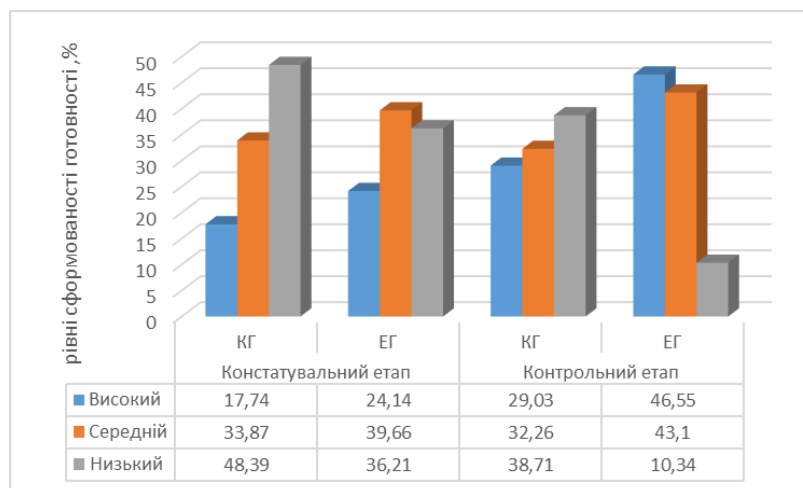

Рис. 3.3. Розподіл майбутніх учителів початкових класів за сформованістю готовності до розвитку креативних здібностей учнів щодо відповідних показників когнітивно-операційного критерію

Аналіз даних формувального етапу експерименту свідчить про результативність цілеспрямованої роботи з підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів на основі введення в навчальний процес таких модулів: «Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів», дисципліна «Педагогіка»; «Формування креативних здібностей вчителя початкових класів», дисципліна «Основи педагогічної майстерності»; «Інтерактивні методи навчання у початковій школі»; обраних засобів (професійні ситуації та завдання, дискусії, синквейни, діалогічні методи навчання, тренінги, круглі столи, лекції-брейнстормінги, педагогічні брифінги тощо); роботи за авторською програмою «Кав'ярня креативності» «Школи педагогічної майстерності» з метою підвищення професіоналізму майбутніх вчителів початкової освіти.

З метою визначення результатів дослідження за показниками оцінювально-результативного критерію було використано низку показників: наявність умінь оцінити власну особистість як суб'єкта педагогічної діяльності шляхом співвіднесення з іншими майбутніми учителями; здатність до самокорекції; нестандартність дій у роботі над собою; готовність конкурувати на ринку освітніх послуг, демонструючи власні професійні переваги за допомогою методики

вивчення здатності до самооцінки особистості за С. Будассі (Додаток К), методики визначення рівня рефлексивності за А. Карповим (Додаток Л), методика «Самооцінка рівня творчого потенціалу особистості» (за В. Андрєєвим) (Додаток М), методу «Креативне поле» за Д. Богоявленською [14, с. 67], авторської методики «Самооцінка творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів» (Додаток Р).

Дані про зміни рівнів сформованості готовності досліджуваного феномену на початку та наприкінці педагогічного експерименту щодо відповідних показників оцінювально-результативного критерію внесено до табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Зміни рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних здібностей учнів за оцінювально-результативним критерієм, %

Рівні	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	23,12	24,56	28,71	56,25
Середній	32,47	39,14	39,68	33,71
Низький	44,41	36,30	31,61	10,04

Аналізуючи наведені в таблиці дані, а також підсумовуючи матеріали експертизи, спостережень, бесід та самооцінок, можна стверджувати, що моніторинг результатів формувального етапу експерименту дав можливість констатувати відмінності в контрольній й експериментальній групах щодо сформованості зазначеної готовності відповідно до показників оцінювально-результативного критерію.

Так, аналіз експериментальних результатів дослідження свідчить, що в КГ на початку та наприкінці експерименту кількісні показники на всіх рівнях є відносно стабільними, тоді як в ЕГ спостерігаються суттєві позитивні зміни. Відсоткова кількість майбутніх учителів початкової ланки, для яких був характерний низький рівень, знизилась з 36,3% до 10,04%. Натомість, результати, що відображають високий рівень якісних показників, збільшились відповідно на 31,69% з 24,56% до 56,25%.

Для цього етапу характерне опанування майбутніми вчителями уявленнями про самих себе як професіоналів-новаторів, вчителів Нової української школи на основі самоаналізу й самопізнання, самооцінки та саморозкриття; саморегуляцією особистісної поведінки; здатністю оцінити власну особистість як суб'єкта педагогічної діяльності шляхом співвіднесення з іншими майбутніми вчителями; здатністю до самокорекції; нестандартністю дій у роботі над собою; готовністю конкурувати на ринку освітніх послуг, спрямовувати власну активність на себе, на особливості само творення та визначати шляхи власного перспективного становлення як креативної особистості тощо.

Наочно узагальнені результати демонструє діаграма розподілу майбутніх учителів початкових класів за сформованістю зазначеної готовності щодо відповідних показників оцінювально-результативного критерію (рис. 3.4).

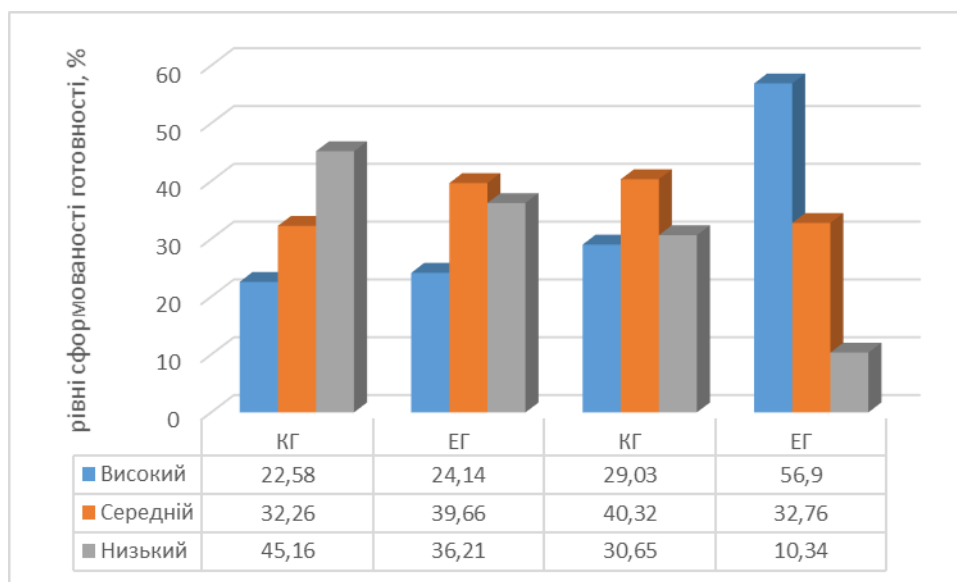

Рис. 3.4. Розподіл майбутніх учителів початкових класів за сформованістю готовності до розвитку креативних здібностей учнів щодо відповідних показників оцінювально-результативного критерію

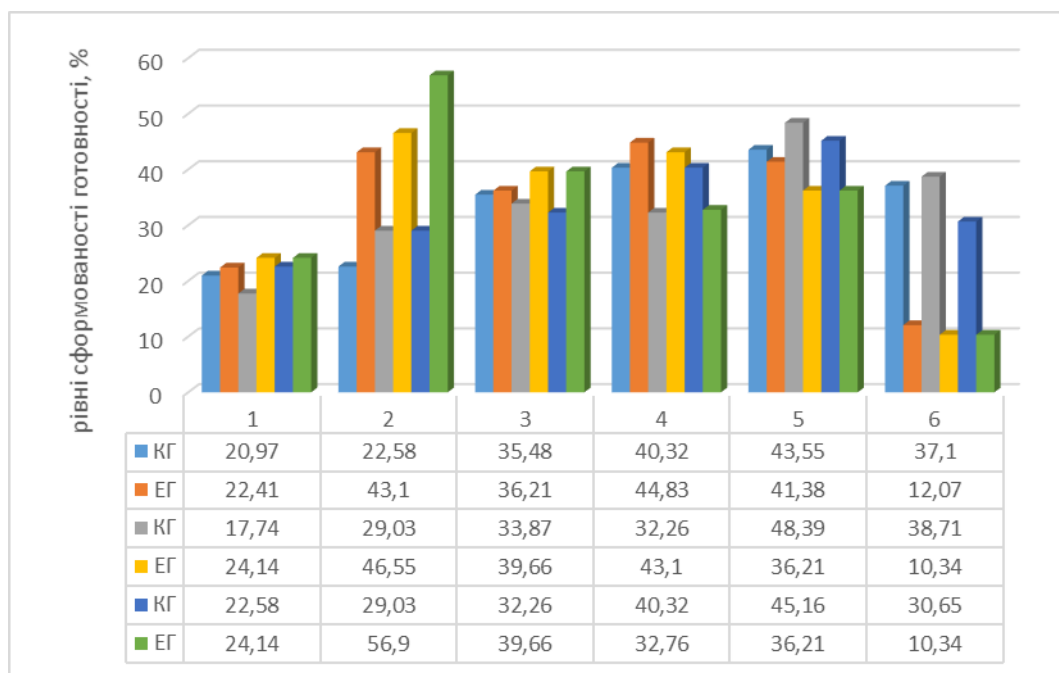
Отже, на основі діагностичних зрізів визначено рівень сформованості готовності майбутніх учителів початкової освіти до розвитку креативних здібностей учнів у КГ та ЕГ до та після формувального етапу педагогічного експерименту. Узагальнені результати подано в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

**Результати сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів
до розвитку креативних здібностей учнів, %**

Критерії	Групи	Рівень					
		високий		середній		низький	
		на початку	наприкінці	на початку	наприкінці	на початку	наприкінці
Мотиваційно-цільовий	КГ	20,33	23,36	35,42	39,58	44,25	37,06
	ЕГ	21,88	43,45	37,12	44,41	41	12,14
Когнітивно-операційний	КГ	17,1	28,71	24,6	39,58	58,3	31,71
	ЕГ	24,56	46,25	39,14	43,11	36,3	10,64
Оцінювально-результативний	КГ	23,12	28,71	32,47	39,68	44,41	31,61
	ЕГ	24,56	56,25	39,14	33,71	36,3	10,04

Завдяки проведенню експериментального формувального впливу в ЕГ відбулися позитивні зміни в рівнях сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у початковій школі за трьома критеріями. Результати експериментальної роботи, відображені в табл. 3.6, свідчать, що під час контрольного етапу педагогічного експерименту рівні сформованості зазначеної готовності в майбутніх фахівців ЕГ зазнали істотних змін, на відміну від студентів КГ, де вони виявились незначними.

**Рис. 3.5. Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів
початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів**

Підсумовуючи вищевикладене, варто наголосити, що порівняння даних, одержаних на початку експерименту й після його завершення за всіма зазначеними критеріями та показниками, підтверджує якісне зростання показників ЕГ у процесі реалізації запропонованої структурно-функціональної моделі готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи. Динаміку рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів подано в табл. 3.7 та на рис. 3.6 (на констатувальному й контрольному етапах педагогічного експерименту).

Таблиця 3.7

Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, %

Рівні	Констатувальний етап експерименту		Контрольний етап експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	20,18	26,93	23,66	48,65
Середній	30,83	39,61	38,47	40,41
Низький	48,99	33,46	37,87	10,94

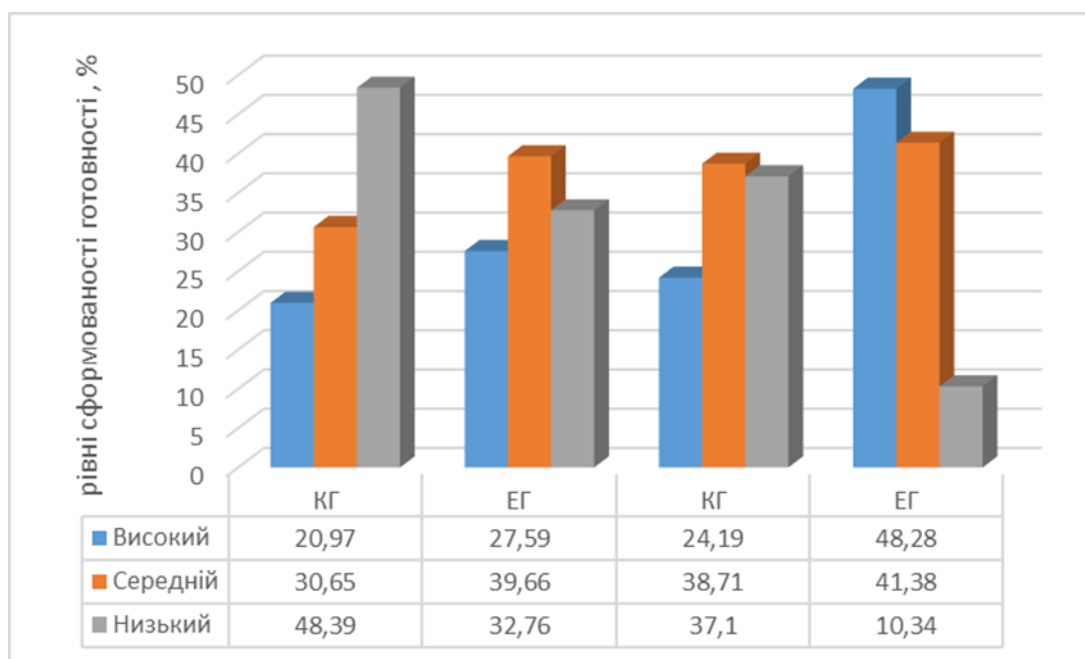

Рис. 3.6. Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів класів до розвитку креативних здібностей учнів

Наведемо більш детальне обґрунтування вибору методів дослідження та аналіз статистичних результатів щодо готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів класів до розвитку креативних здібностей учнів.

Аналіз результатів навчання двох груп майбутніх фахівців (контрольної та експериментальної) до та після експерименту включає вирішення трьох типів завдань:

- опис даних (компактне й інформативне відображення характеристик досліджуваних об'єктів);
- встановлення подібності характеристик двох груп;
- встановлення відмінності характеристик двох груп.

Типовим завданням аналізу даних у педагогічних дослідженнях є встановлення тотожностей або відмінностей характеристик експериментальної й контрольної групи.

Для цього формують статистичні гіпотези:

- про відсутність відмінностей (так звана нульова гіпотеза);
- про істотність відмінностей (так звана альтернативна гіпотеза).

Для прийняття рішень про те, яку з гіпотез (нульову або альтернативну) потрібно прийняти, використовують вирішальні правила – статистичні критерії. Тобто на підставі інформації про результати спостережень (характеристики членів експериментальної й контрольної груп) розраховують певне число, яке називають емпіричним значенням критерію. Його порівнюють з відомим (наприклад, отриманим з таблиці) еталонним числом, яке називають критичним значенням критерію.

Якщо отримане емпіричне значення критерію виявляється менше або рівне критичному, то вважають, що на заданому рівні істотності характеристики експериментальної й контрольної груп збігаються; а якщо ні – різними з визначеним рівнем імовірності, який зазвичай беруть рівним 95%.

Для перевірки гіпотези про збіг характеристик двох груп доцільним є використання критерію Крамера-Уелча або критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні.

Критерій Крамера-Уелча призначений для перевірки гіпотези про рівність середніх двох вибірок, критерій Вілкоксона-Манна-Уїтні є більш трудомістким – він надає змогу перевіряти гіпотезу про те, що дві вибірки «подібні» (тобто в них збігаються їхні середні, дисперсії й усі інші показники).

Критичне значення критерію Крамера-Уелча $T_{0,05} = 1,96$, а критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні $W_{0,05} = 1,96$, тому коли $T(W)_{\text{емп}} < 1,96$, роблять висновок про подібність характеристик порівнюваних груп на рівні істотності 0,05, якщо ж $T(W)_{\text{емп}} > 1,96$, то фіксують достовірну розбіжність характеристик порівнюваних груп на рівні 95%.

Якщо початкові (до початку експерименту) стани експериментальної й контрольної груп збігаються, а кінцеві (після закінчення експерименту) – істотно відрізняються, то роблять висновок, що ефект змін зумовлений саме застосуванням експериментальної методики навчання.

Розглянуті вище інструменти аналізу даних мають програмну реалізацію у вигляді комп'ютерної програми «Статистика в педагогіці», а розраховані значення критеріїв Крамера-Уелча та Вілкоксона-Манна-Уїтні для контрольної та експериментальної груп у формувальній та констатувальній фазах у розрізі досліджуваних компонентів показано в таблицях: на перетині різних категорій, що характеризують досліджувану групу, вказано емпіричні та критичні значення критеріїв, якщо встановлена розбіжність, то клітинка таблиці має *сірий фон*, коли ж групи були тотожними, клітинки забарвлення не мають.

Таким чином, з рівнем достовірності 95% можна стверджувати, що всі досліджувані компоненти мали істотний вплив на успішність в експериментальній групі (сірий фон клітинок крайніх правих стовпців табл. 3.8–3.10). Відмінність у рівнях сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи статистично значуща, що свідчить про її позитивну динаміку в ході експериментальної роботи в контексті реалізації завдань цього дослідження.

Таблиця 3.8

**Аналіз рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку
креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової
школи за мотиваційно-цільовим критерієм**

Контрольна група		Експериментальна група	
Констатувальний етап	Контрольний етап	Констатувальний етап	Контрольний етап
Контрольна група на констатувальному етапі експерименту			
-	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 0,5772, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 0,2389, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 3,529, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%
Контрольна група на контрольному етапі експерименту			
Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 0,5772, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	—	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 0,323, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 3,0485, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%
Експериментальна група на констатувальному етапі експерименту			
Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 0,2389, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 0,323, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	—	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 3,2385, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%
Експериментальна група на контрольному етапі експерименту			
Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 3,529, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 3,0485, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 3,2385, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%	-

Таблиця 3.9

**Аналіз рівнів сформованості готовності майбутніх учителів
до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності
початкової школи за когнітивно-операційним критерієм**

Контрольна група		Експериментальна група	
Констатувальний етап	Контрольний етап	Констатувальний етап	Контрольний етап
Контрольна група на констатувальному етапі експерименту			
-	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 1,3243, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 1,2577, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 4,3588, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%
Контрольна група на контрольному етапі експерименту			
Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 1,3243, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	-	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 0,1155, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 2,9146, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%
Експериментальна група на констатувальному етапі експерименту			
Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 1,2577, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 0,1155, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	-	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 3,1501, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%
Експериментальна група на контрольному етапі експерименту			
Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 4,3588, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 2,9146, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 3,1501, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%	-

Таблиця 3.10

**Аналіз рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку
креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової
школи за оцінювально-результативним критерієм**

Контрольна група		Експериментальна група	
Констатувальний етап	Контрольний етап	Констатувальний етап	Контрольний етап
Контрольна група на констатувальному етапі експерименту			
-	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 1,4193, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 0,7352, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 4,322, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%
Контрольна група на контрольному етапі експерименту			
Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 1,4193, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	-	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 0,6932, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 3,1851, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%
Експериментальна група на констатувальному етапі експерименту			
Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 0,7352, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 0,6932, критичне – 1,96. Характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значущості 0,05	-	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 3,763, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%
Експериментальна група на контрольному етапі експерименту			
Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 4,322, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 3,1851, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%	Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні – 3,763, критичне – 1,96. Достовірність різних характеристик порівнюваних вибірок становить 95%	-

Позитивна динаміка в експериментальній групі підтверджує ефективність реалізації структурно-функціональної моделі готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи в процесі педагогічного експерименту.

Висновки до третього розділу

Одержані результати дають можливість сформулювати такі висновки.

1. У розділі схарактеризовано констатувальний, формувальний та контрольний етапи експериментального дослідження; розкрито особливості реалізації структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи; подано результати вихідних та кінцевих характеристик сформованості досліджуваної готовності. Аналіз системи професійної підготовки майбутніх учителів початкової ланки в ЗВО, педагогічні спостереження та накопичений багаторічний досвід роботи свідчать про недостатню увагу науковців і практиків до проблеми підготовки майбутніх фахівців до розвитку креативних здібностей молодших школярів; відсутність у ЗВО системи науково обґрунтованого й експериментально перевіреного комплексу спеціальних цілеспрямованих заходів, що значно знижує результативність процесу професійної підготовки відповідної групи студентів загалом і формування їхньої готовності до професійно спрямованої педагогічної діяльності за фахом зокрема.

2. Наведено й досліджено особливості формувального етапу експерименту, який передбачав внутрішньоуніверситетську підготовку викладачів ЗВО до цілеспрямованої організації підготовки майбутніх фахівців початкової освіти до розвитку креативних здібностей учнів молодших класів у навчально-виховній діяльності; педагогічний тьюторинг їхнього залучення до виконання професійно значущих фахових робіт в аудиторній, позааудиторній роботі та практиці;

реалізацію принципу самоактивності крізь призму формування спеціалісту Нової української школи.

З метою експериментальної перевірки ефективності структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи розроблено й впроваджено відповідне науково-методичне забезпечення: науково-методичні семінари та творчі брифінги, синквейни, колоквиуми, креативні квести, створення творчого портфоліо вчителя початкових класів, онлайн-лекції з залученням закордонних лекторів, лекції-бесіди, бінарні лекції, лекції-візуалізації, семінарські заняття з використанням таких методів, як «метод кросенсу», «криголами», мікровикладання, міні-конкурси, рефлексивне викладання, «метод протоколів», коопероване навчання, методи критичної педагогіки, педагогічної антропології, презентації педагогічних проєктів тощо.

3. Узагальнення результатів контрольного етапу експерименту, що є логічним продовженням формувального й в основу якого покладено експериментальну перевірку авторської моделі, засвідчило підвищення кількості студентів у відсотках, які виявили високий (з 26,93% до 48,65%) і середній (з 39,61% до 40,41%) рівні сформованості готовності до розвитку креативних здібностей учнів початкової ланки та одночасно зниження відсотка досліджуваних з низьким (з 33,46% до 10,94%) рівнем в експериментальній групі. Натомість, у контрольній групі спостерігалася лише незначна тенденція до збільшення відсотка майбутніх фахівців з високим, середнім (30,83% до 38,47%) і низьким рівнями.

Позитивна динаміка кожного з критеріїв в експериментальній групі за визначеними рівнями свідчить про ефективність розробленої, теоретично обґрунтованої й експериментально перевіреної структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, що, у свою чергу, підтверджує можливість її подальшого застосування в освітньому процесі ЗВО.

Основні положення третього розділу викладено в публікаціях автора: [6; 7; 8; 9].

Список використаних джерел до третього розділу

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: общедидактический процесс. Москва: Педагогика, 1982. 216 с.
2. Будасси С. А. Методика исследования самооценки личности. URL: <http://testoteka.narod.ru/lichn/1/27.html/> (дата обращения: 16.12.2017).
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
4. Гончаренко С. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
5. Загвязинский В. И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования: учеб. пособие. Москва: Академия, 2001. 208 с.
6. Корольова Л. М. Аналіз стану готовності вчителів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2015. Вип. 41 (94). С. 168–172.
7. Корольова Л. М. Дослідження рівня готовності вчителів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів. *Модернізація регіональної системи підвищення кваліфікації та атестації педагогічних працівників як умова підвищення якості освіти*: зб. матер. Всеукр. наук.-метод. інтернет-конф. Харків, 2014. С. 114–118.
8. Корольова Л. М. Результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2018. Вип. 61 (114). С. 181–194.
9. Корольова Л. М. Педагогічна практика – як інструмент впливу на ефективну підготовку майбутніх учителів початкових класів до розвитку

креативних здібностей у молодших школярів. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2018. № 1 (15). С. 130–136.

10. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва: Высш. шк., 1990. 119 с.

11. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка і психопедагогіка праці у діалектичному взаємозв'язку. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2013. № 2. С. 42–53.

12. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: в 2 кн. Москва: Педагогика, 2002. Кн. 1. 576 с.

13. Робінзон К. SCoTENS. Creative Teachers for Creative Learners: Implications for Teacher Education – the 2012 Annual Report. Belfast: Centre for Cross Border Studies, 2012. 138 p.

14. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва: Изд-во Ин-та психиатрии, 2002. 378 с.

15. Кремінь Т. SCoTENS. Creative Teachers for Creative Learners: Implications for Teacher Education – the 2012 Annual Report. Belfast: Centre for Cross Border Studies, 2012. 138 p.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне й експериментальне дослідження дало змогу сформулювати загальні висновки.

1. Проаналізовано теоретичні засади підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, основу яких становлять ідеї філософів, педагогів, психологів, соціологів, що визначили пріоритетні концепти успішної педагогічної діяльності креативної спрямованості: ціннісно-смилова переорієнтація освітнього процесу на засадах духовності; створення творчого й інноваційно орієнтованого середовища, в якому панує креативний клімат; розвиток конвергентного та дивергентного мислення; формування мотиваційних установок на реалізацію креативних моделей поведінки, стимулюючи появу оригінальних і творчих продуктів діяльності; активізація процесу генерування великої кількості ідей, варіантів розв'язання завдань нестандартними, унікальними прийомами й методами.

З'ясовано зміст і концепти таких основних дефініцій, що становлять понятійно-категоріальний апарат дослідження, як: «креативність», «розвиток креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи», «підготовка», «готовність», «професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи», «готовність майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи», розкрито їх взаємозв'язок і взаємозалежність.

2. Виявлено й охарактеризовано структуру готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, що містить такі компоненти: *мотиваційний* (позитивне ставлення студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» до своєї професії, глибоке усвідомлення її значущості та формуванням інтересу до креативної діяльності; стимулювання творчої активності особистості; стійка внутрішня мотивація з опорою на домінанту креативної орієнтованої педагогічної дійсності);

когнітивний (сформованість знань, умінь, компетентностей, система професійних якостей майбутніх учителів, необхідних для здійснення розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи; креативно-інноваційна побудова освітнього процесу засобами активізації дивергентного мислення); *інструментальний* (уміння нестандартно порівнювати факти, явища, погляди, концепції, знаходити логічні зв'язки; уміння спостерігати, добирати, систематизувати й творчо обробляти дані; асоціювати; реконструювати стереотипні моделі; здатність бачити суперечності, імпровізувати; висувати гіпотези та припущення, виявляти проблему, бачити різні підходи до її розв'язання нестандартними засобами) і *рефлексивний* (постійне осмислення; оцінювання ступеня власної відповідності або невідповідності існуючим професійним вимогам, формуючи адекватну самооцінку креативної професійної діяльності й поведінки).

Установлено, що кожний компонент має критерії (мотиваційно-цільовий, когнітивно-операційний та оцінювально-результативний) і показники, що відображають їхню сутність. Висвітлено сутність рівнів сформованості досліджуваної готовності (низький, середній, високий).

3. Визначено й науково обґрунтовано концептуальні засади педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, спрямованій на реалізацію нової місії педагога в проекції освітніх тенденцій Нової української школи; гуманізацію професійної освіти; тьюторство в системі внутрішньоуніверситетської підготовки; органічне поєднання дивергентного й конвергентного мислення як фундаменту розвитку креативних здібностей особистості майбутнього педагога; підготовку професійно мобільних майбутніх фахівців як умови їхньої конкурентоспроможності на сучасному ринку освітніх послуг; набуття майбутніми вчителями початкових класів досвіду креативно-професійної поведінки.

4. Розроблено й теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у

навчально-виховній діяльності початкової школи, яка являє собою єдність таких блоків, як: організаційно-цільовий (мета й завдання, наукові підходи та принципи); змістово-операційний (концептуальні засади педагогічного впливу на досліджуваний процес, компонентна структура та сутність організаційно-педагогічних умов); діагностичний (критерії, рівні та показники сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку креативних здібностей учнів); результативний (кінцевий результат).

5. Обґрунтовано й експериментально перевірено наукове-методичне забезпечення реалізації структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкової школи, які відтворено й деталізовано в межах педагогічного експерименту.

Виявлено найефективніші методичні засоби, методи та шляхи впливу на досліджуваний процес, а саме: використання методу кросенсу, що сприяє формуванню гнучкості й оригінальності мислення, умінь творчої співпраці та співробітництва; виготовлення інтелект-карт, творчих портфоліо, забезпечуючи цілісність процесів творчої самопобудови, емоційно-образного занурення до майбутньої фахової діяльності; запровадження практико-орієнтованих креативно-інноваційних форм і методів викладання (творчі дискусії, синквейни, діаманти, диспути, мікродослідження, колоквиуми, творчі проекти, проблемно-модельовальні заняття); складання «дерева рішень», «хмари слів», «стрічки часу» за допомогою відповідних web-ресурсів, хмарного сервісу Google, спрямовуючи вектор розвитку креативних здібностей студентів від ситуативного застосування певних засобів творчості до гармонійного поєднання дивергентної стратегії вирішення.

Результатом експериментальної роботи стало визначення та порівняння рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкової школи у студентів ЕГ та КГ до і після впровадження дослідної моделі. Виявлено позитивну динаміку сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкової школи, а саме: на 21,72% зросла кількість студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» з

високим рівнем зазначеної готовності; кількість майбутніх учителів початкової освіти із середнім і низьким рівнями зменшилася на 0,8% та 22,52% відповідно.

Аналіз результатів дослідно-експериментальної перевірки структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, зокрема методами математичної статистики (за критеріями Крамера-Уелча та Манна-Уїтні), підтвердив педагогічну доцільність розробленого науково-методичного забезпечення.

Таким чином, є всі підстави вважати, що поставлені завдання виконано, а мету – досягнуто. Водночас проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми і свідчить про необхідність її подальшої розробки за такими перспективними напрямками, як: розвиток креативності в майбутніх учителів початкової освіти засобами засобами мультимедійних технологій; розвиток педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи в процесі вивчення фахових дисциплін.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Оцінки потреби в досягненні»

(за М. Корольчуком і В. Крайнюк)

Шановні майбутні педагоги!

Дайте відповіді на запитання «так» чи «ні». Відповіді, що збігаються з «ключовими» (за кодом), підсумовуються – по 1 балу за кожну відповідь.

Текст опитувальника

1. Вважаю, що успіх у житті скоріше залежить від випадку, ніж від розрахунку.
2. Якщо я позбавлюсь улюбленого заняття, життя для мене втратить сенс.
3. Для мене в будь-якій справі важливіше не виконання, а кінцевий результат.
4. Вважаю, що люди більше страждають від невдач на роботі, ніж від поганих взаємин із близькими.
5. На мою думку, більшість людей живуть далекою метою, а не близькою.
6. У житті в мене було більше успіхів, ніж невдач.
7. Емоційні люди мені подобаються більше, ніж діяльні.
8. Навіть у звичайній роботі я намагаюся вдосконалити деякі її елементи.
9. Поглинаючи у думки про успіх, я можу забути про заходи безпеки.
10. Мої близькі вважають мене ледачим.
11. Думаю, що в моїх невдачах винні, скоріше, обставини, ніж я сам.
12. Терпіння в мені більше, ніж здібностей.
13. Мої батьки занадто суворо контролювали мене.
14. Лінощі, а не сумнів в успіху, змушують мене часто відмовлятися від своїх намірів.
15. Думаю, що я впевнена у собі людина.
16. Заради успіху я можу ризикнути, навіть якщо шанси невеликі.

17. Я старанна людина.
18. Коли усе йде гладко, моя енергія підсилюється.
19. Якби я був журналістом, я писав би, скоріше, про оригінальні винаходи людей, ніж про події.

20. Мої близькі зазвичай не поділяють моїх планів.

21. Рівень моїх вимог до життя нижчий, ніж у моїх товаришів.

22. Мені здається, що наполегливості в мені більше, ніж здібностей.

Результати оцінюються за допомогою форми 1.

Форма 1

Рівень потреби в досягненні

Сума балів

Рівень потреби в досягненні

Низький Достатній Високий

2-11 12-15 16-19

Код: відповіді «так» на запитання 2, 6, 7, 8, 14, 16, 18, 19, 21, 22;

відповіді «ні» на запитання 1, 3, 4, 5, 9, 11, 12, 13, 15, 17, 20.

Методика для діагностики навчальної мотивації студентів**(автори – А. А. Реан і В. А. Якунін, модифікація – Н. Ц. Бадмаєвої)**

Шкали: навчальні мотиви – комунікативні, уникнення, престижу, професійні, творчої самореалізації, навчально-пізнавальні, соціальні мотиви.

Методика розроблена на основі опитувальника А. А. Реан і В. А. Якуніна. До 16 тверджень вищеназваного опитувальника додані такі, що характеризують мотиви навчання, виділені В. Г. Леонтьєвим, а також такі, що характеризують мотиви навчання, отримані Н. Ц. Бадмаєвою в результаті опитування студентів і школярів. Це комунікативні, професійні, навчально-пізнавальні, широкі соціальні мотиви, а також мотиви творчої самореалізації, уникнення невдачі і престижу.

Інструкція до тесту

Оцініть за 5-бальною системою наведені мотиви навчальної діяльності за значимістю для Вас: 1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, 5 балів – максимальній.

ТЕСТ

1. Вчуся, тому що мені подобається обрана професія.
2. Щоб забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
3. Хочу стати фахівцем.
4. Щоб дати відповіді на актуальні питання, що відносяться до сфери майбутньої професійної діяльності.
5. Хочу повною мірою використовувати наявні у мене задатки, здібності і схильності до обраної професії.
6. Щоб не відставати від друзів.
7. Щоб працювати з людьми, треба мати глибокі та всебічні знання.
8. Тому що хочу бути в числі кращих студентів.
9. Тому що хочу, щоб наша навчальна група стала кращою в інституті.
10. Щоб заводити знайомства і спілкуватися з цікавими людьми.
11. Тому що отримані знання дозволять мені досягти всього необхідного.

12. Необхідно закінчити інститут, щоб у знайомих не змінилася думка про мене як здатну, перспективну людину.

13. Щоб уникнути засудження і покарання за погане навчання.

14. Хочу бути шанованою людиною навчального колективу.

15. Не хочу відставати від однокурсників, не бажаю опинитися серед тих, хто відстає.

16. Тому що від успіхів у навчанні залежить рівень моєї матеріальної забезпеченості в майбутньому.

17. Успішно вчитися, складати іспити на «4» і «5».

18. Просто подобається вчитися.

19. Потрапивши в інститут, вимушений вчитися, щоб закінчити його.

20. Бути постійно готовим до чергових занять.

21. Успішно продовжити навчання на подальших курсах, щоб дати відповіді на конкретні навчальні питання.

22. Щоб одержати глибокі й міцні знання.

23. Тому що в майбутньому думаю зайнятися науковою діяльністю за фахом.

24. Будь-які знання знадобляться в майбутній професії.

25. Тому що хочу принести більше користі суспільству.

26. Стати висококваліфікованим фахівцем.

27. Щоб дізнаватися нове, займатися творчою діяльністю.

28. Щоб дати відповіді на проблеми розвитку суспільства, життєдіяльності людей.

29. Бути на гарному рахунку у викладачів.

30. Домогтися схвалення батьків та оточення.

31. Вчуся заради виконання обов'язку перед батьками, університетом.

32. Тому що знання надають мені впевненості в собі.

33. Тому що від успіхів у навчанні залежить моє майбутнє службове становище.

34. Хочу отримати диплом з гарними оцінками, щоб мати перевагу перед іншими.

ОБРОБКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ТЕСТУ

- Шкала 1. Комунікативні мотиви: 7, 10, 14, 32.
- Шкала 2. Мотиви уникнення: 6, 12, 13, 15, 19.
- Шкала 3. Мотиви престижу: 8, 9, 29, 30, 34.
- Шкала 4. Професійні мотиви: 1, 2, 3, 4, 5, 26.
- Шкала 5. Мотиви творчої самореалізації: 27, 28.
- Шкала 6. Навчально-пізнавальні мотиви: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24.
- Шкала 7. Соціальні мотиви: 11, 16, 25, 31, 33.

Обробляючи результати тестування, необхідно підрахувати середній показник за кожною шкалою опитувальника.

Методика «Вивчення мотиву творчої діяльності»**(Е. Телегіна, В. Подвойський)**

Методика дослідження спрямованості та рівня розвитку внутрішньої мотивації діяльності студентів при вивченні конкретних навчальних дисциплін.

Методика складається з 20 суджень і запропонованих варіантів відповіді. Для підвищення достовірності результатів усі питання збалансовані за кількістю позитивних («так») і негативних («ні») відповідей: за кожною шкалою їм відповідає однакова кількість пунктів опитувальника.

Зміст тест-опитувальника

Інструкція: З метою підвищення ефективності навчання просимо Вас взяти участь у нашому дослідженні. Прочитайте кожне твердження й висловіть свою думку стосовно предметів, що вивчаються, проставивши навпроти номера твердження відповідну відповідь, використовуйте для цього зазначені в дужках позначення:

- ☐ правильно - (+ +);
- ☐ мабуть, правильно - (+);
- ☐ мабуть, правильно - (-);
- ☐ неправильно - (-).

Зміст суджень

1. Вивчення цього предмета дає мені можливість дізнатися багато важливого для себе, проявити свої здібності.
2. Досліджуваний предмет мені цікавий, і я хочу знати з цього предмета якомога більше.
3. У вивченні цього предмета мені достатньо тих знань, які я отримую на заняттях.
4. Навчальні завдання з цього предмета мені нецікаві, я їх виконую, бо цього вимагає вчитель (викладач).
5. Труднощі, що виникають при вивченні цього предмета, роблять його для мене ще більш захопливим.

6. При вивченні цього предмета, крім підручників і рекомендованої літератури, самостійно читаю додаткову літературу.

7. Вважаю, що важкі теоретичні питання з цього предмета можна було б не вивчати.

8. Якщо щось не виходить з цього предмета, намагаюся розібратися і дійти до суті.

9. На заняттях з цього предмета в мене часто буває такий стан, коли «зовсім не хочеться вчитися».

10. Активно працюю й виконую завдання тільки під контролем учителя (викладача).

11. Матеріал, досліджуваний з цього предмета, з цікавістю обговорюю у вільний час (на перерві, вдома) зі своїми однокласниками (друзями).

12. Намагаюся самостійно виконувати завдання із цього предмета, не люблю, коли мені підказують і допомагають.

13. По можливості намагаюся списати виконання завдань у товаришів або прошу когось виконати завдання за мене.

14. Вважаю, що всі знання із цього предмета є цінними і, по можливості, потрібно знати з цього предмета якомога більше.

15. Оцінка із цього предмету для мене важливіша, ніж знання.

16. Якщо я погано підготовлений до уроку, то особливо не засмучуюсь і не переживаю.

17. Мої інтереси й захоплення у вільний час пов'язані із цим предметом.

18. Цей предмет дається мені через силу, і мені доводиться змушувати себе виконувати навчальні завдання.

19. Якщо через хворобу (або з інших причин) я пропускаю уроки з цього предмету, то мене це засмучує.

20. Якби це було можливо, то я виключив би цей предмет з розкладу (навчального плану).

Обробка результатів

Підрахунок показників опитувальника проводиться відповідно до ключа, де «так» означає позитивні відповіді (правильно; мабуть, правильно), а «ні» – негативні (мабуть, неправильно; неправильно).

Ключ

Так: 1, 2, 5, 6, 8, 11, 12, 14, 17, 19.

Ні: 3, 4, 7, 9, 10, 13, 15, 16, 18, 20.

За кожен збіг із ключем нараховується один бал. Чим вище сумарний бал, тим вище показник внутрішньої мотивації вивчення предмета. При низьких сумарних балах домінує зовнішня мотивація вивчення предмета.

Для визначення рівня внутрішньої мотивації можуть бути використані такі нормативи кордону:

- ☐ 0–5 балів – низький рівень внутрішньої мотивації;
- ☐ 6–14 балів – середній рівень внутрішньої мотивації;
- ☐ 15–20 балів – високий рівень внутрішньої мотивації.

Запропоновану методику можна використовувати з метою:

- 1) аналізу причин неуспішності студентів;
- 2) виявлення категорій студентів залежно від спрямованості мотивації вивчення предмета (з домінуванням зовнішньої мотивації, домінуванням внутрішньої мотивації й середнім рівнем);
- 3) забезпечення психологічного супроводу студентів у процесі навчання;
- 4) дослідження ефективності викладання навчальних дисциплін і пошуку резервів її підвищення.

Методика незавершених речень

Інструкція: Шановний(а) студент(ка)! Зараз ми перевіримо Вашу увагу й вміння швидко й логічно міркувати. Завершіть кожне речення швидко, не роздумуючи. Запишіть перше, що спало Вам на думку.

1. Здібності сучасних дітей...
2. Розвивати креативність можна за допомогою...
3. Особливості професійної діяльності творчого вчителя...
4. Позитивні фактори розвивального креативного середовища...
5. Коли я згадую про молодших школярів...
6. Починати розвивати креативність можна...
7. Позитивні риси творчого вчителя...
8. Негативні чинники розвивального креативного середовища...
9. Робота з молодшими школярами...
10. Прояви креативності...
11. Умови творчості вчителя...
12. Сучасна школа має бути...
13. Виявити творчі здібності сучасного учня...
14. Чинники розвитку креативності молодших школярів...
15. Негативні прояви вчителя..
16. Коли я згадую про початкову школу...

КЛЮЧ ДО МЕТОДИКИ

1. Група ставлень до розвивального креативного середовища (питання 4, 8, 12, 16);
2. Група ставлень до молодших школярів та їх творчих здібностей (питання 1, 5, 9, 13);
3. Група ставлень до творчого вчителя (питання 3, 7, 11, 15);
4. Група ставлень до розвитку креативності (питання 2, 6, 10, 14).

ДЯКУЄМО ЗА ДОПОМОГУ!

Тест-опитувальник «Професійна мотивація» (А. Крилова)

Виберіть один із варіантів відповідей.

1. Чи вважаєте Ви, що світ, який Вас оточує, можна зробити кращим?
 - а) так;
 - б) ні, він і так досить гарний;
 - в) так, але тільки трохи.
2. Чи здатні Ви своїми зусиллями змінити цей світ на краще?
 - а) так, у більшості випадків;
 - б) ні;
 - в) так, але в окремих випадках.
3. Чи вважаєте Ви, що Ваші ідеї могли б забезпечити значний прогрес у поліпшенні справи освіти?
 - а) так;
 - б) так, але за сприятливих обставин;
 - в) лише певною мірою.
4. Ваші творчі можливості та прагнення допоможуть у майбутньому змінити дещо кардинально:
 - а) так, напевно;
 - б) це малоймовірно;
 - в) можливо.
5. Коли Ви плануєте розпочати якусь справу, Ви завжди переконані в позитивному варіанті її вирішення?
 - а) так;
 - б) частіше маю сумніви;
 - в) так, завжди.
6. Чи мрієте Ви зайнятися справою, про яку мало що знаєте?
 - а) так, невідоме завжди приваблює;
 - б) невідоме мене не цікавить;
 - в) усе залежить від характеру цієї справи.

7. Вам необхідно виконати незнайому справу. Чи відчуваєте Ви бажання зробити це досконало?

- а) так;
- б) задовольняєтесь тим, чого встигли досягти;
- в) так, але тільки тоді, коли мені це подобається.

8. Якщо справа, якої Ви не знаєте, вам подобається, чи прагнете дізнатися про неї якомога більше?

- а) так;
- б) ні хочу навчитися тільки основного;
- в) ні, хочу задовольнитися тільки своєю цікавістю.

9. Коли Вас спіткає невдача, то:

- а) розчаровуєтесь, втрачаєте інтерес;
- б) припиняєте дію, бо її здійснення стає не реальним;
- в) продовжуєте робити свою справу, навіть тоді, коли перешкоди подолати важко.

10. Виходячи з Ваших міркувань, професію потрібно обирати відповідно до:

- а) своїх можливостей, подальших перспектив для себе;
- б) соціальної цінності та її престижу;
- в) переваг які вона забезпечить.

11. Чи легко Ви можете зорієнтуватися на маршруті, який уже пройшли?

- а) так;
- б) ні, боюся заблукати;
- в) так, але тільки там, де місцевість сподобалась та запам'яталась.

12. Чи зможете Ви, прослухавши лекцію, зразу переказати увесь її зміст:

- а) так, без проблем;
- б) усього згадати не зможу;
- в) запам'ятовується лише те що цікавить.

13. Коли Ви чуєте слово незнайомою Вам мовою, чи можете його відтворити по складах, без помилок, не знаючи його значення:

- а) так, без великих труднощів;

б) так, якщо це слово легко запам'ятати;

в) відтворюю але не зовсім правильно.

14. У вільний час я люблю:

а) залишатись на самоті, міркувати;

б) бути в компанії;

в) мені байдуже, бути на самоті чи в компанії.

15. Ви займаєтесь справою і припиняєте її тільки тоді, коли:

а) справу закінчено і виконано бездоганно;

б) більш-менш задоволені результатом;

в) не все ще вдалося зробити.

16. Коли Ви на самоті, то:

а) мрієте про якісь абстрактні речі;

б) шукаєте собі конкретну справу;

в) іноді міркуєте про речі, пов'язані з роботою.

17. Якщо якась ідея захоплює Вас, Ви міркуєте над нею:

а) незалежно від того, де і з ким ви перебуваєте;

б) роблю це тільки на самоті;

в) там, де буде більш-менш спокійно.

18. Коли Ви відстоюєте якусь ідею, то:

а) можете відмовитися від неї, якщо вислухаєте переконливі аргументи опонентів;

б) триматиметесь своєї думки, якими б не були аргументи;

в) поміняєте свою думку, якщо спротив буде міцним.

Підрахуйте бали, які Ви набрали, таким чином:

За відповідь «а» – 3 бали; за відповідь «б» – 1 бали; за відповідь «в» – 2 бали.

Питання 1, 6, 7, 8 визначають межі Вашої допитливості й креативні можливості.

Питання 2, 3, 4, 5 – свідчать про Вашу віру в себе.

Питання 9 і 15 – характеризують Вашу стійкість та переконливість.

Питання 10 - виявляє вашу амбіційність.

Питання 12 і 13 – свідчать про вашу «слухову» пам'ять.

Питання 11 – визначає особливості зорової пам'яті.

Питання 14 – засвідчує Ваше прагнення бути незалежною особистістю.

Питання 16, 17 – характеризують Ваше вміння мислити абстрактно.

Питання 18 – розкриває сутність вашої зосередженості на справах.

Загальна сума набраних балів показує рівень Вашої креативності, творчого потенціалу.

49 і більше балів. У Вас доволі високий творчий потенціал, який надає Вам великих особистісних та професійних можливостей. Якщо на практиці реалізувати Ваші здібності, то розкриються різні форми творчості.

Від 24 до 48 балів. У Вас нормальний творчий потенціал. Ви маєте необхідні якості, що допомагають творити, шукати нові ідеї та рішення. Однак у Вас є проблеми, які ускладнюють творчий процес. Поставтеся прискіпливіше до себе.

23 і менше балів. Ваш творчий потенціал обмежений, або Ви недооцінили себе та свої можливості. Відсутність віри у свої сили може призвести до думки, що Ви не здатні творити. Спробуйте подолати це в собі й тим самим Ви розв'яжете проблему.

**Методика «Визначення типів мислення і рівня креативності
(творчих здібностей)» Дж. Брунера в модифікації Г. Резапкіної**

Опис методики

Тип мислення – індивідуальний спосіб перетворення інформації. Знаючи свій тип мислення, можна прогнозувати успішність у конкретних видах професійної діяльності. Виділяють 4 базових типи мислення, кожен з яких володіє специфічними характеристиками: предметне, образне, знакове, символічне мислення. У цій версії опитувальника типи мислення уточнені відповідно до наявних у вітчизняній психології класифікацій (предметно-дієве, абстрактно-символічне, словесно-логічне, наочно-образне). Незалежно від типу мислення людина може характеризуватися певним рівнем креативності (творчих здібностей). Профіль мислення, що відображає переважні способи переробки інформації й рівень креативності, є найважливішою індивідуальною характеристикою людини, що визначає її стиль діяльності, схильності, інтереси й професійну спрямованість. У чистому вигляді ці типи мислення зустрічаються рідко. Для багатьох професій необхідно поєднання різних типів мислення, наприклад, для психолога. Таке мислення називають синтетичним.

Співвіднесіть свій провідний тип мислення з обраним видом діяльності або профілем навчання. Яскраво виражений тип мислення дає деякі переваги в освоєнні відповідних видів діяльності. Але найважливіше – Ваші здібності та інтерес до майбутньої професії.

Інструкція до тесту

У кожної людини переважає певний тип мислення. Цей опитувальник допоможе Вам визначити тип свого мислення. Якщо Ви згодні з висловлюванням, в бланку відповідей поставте «плюс», якщо ні – «мінус».

Тестовий матеріал

Питання	«+» або «-»
1. Мені легше що-небудь зробити самому, ніж пояснити іншому.	
2. Мені цікаво складати комп'ютерні програми.	
3. Я люблю читати книги.	
4. Мені подобаються живопис, скульптура, архітектура.	
5. Навіть у налагодженій справі я намагаюся щось поліпшити.	
6. Я краще розумію, якщо мені пояснюють на предметах або малюнках.	
7. Я люблю грати в шахи.	
8. Я легко висловлюю свої думки як в усній, так і в письмовій формі.	
9. Коли я читаю книгу, я чітко бачу її героїв і описувані події.	
10. Я віддаю перевагу самостійно планувати свою роботу.	
11. Мені подобається все робити своїми руками.	
12. У дитинстві я створював свій шифр для листування з друзями.	
13. Я надаю велике значення сказаному слову.	
14. Знайомі мелодії викликають у мене в голові певні картини.	
15. Різноманітні захоплення роблять життя людини багатшим і яскравішим.	
17. Мені цікаво розбиратися в природі фізичних явищ.	
18. Мені цікава робота ведучого теле- та радіопрограм, журналіста.	
19. Мені легко уявити предмет або тварину, яких немає в природі.	
20. Мені більше подобається процес, ніж сам результат.	
21. Мені подобалося в дитинстві збирати конструктор з деталей lego.	
22. Я віддаю перевагу точним наукам (математику, фізику).	
23. Мене вражає точність і глибина деяких віршів.	
24. Знайомий запах викликає в моїй пам'яті минулі події.	
25. Я не хотів(ла) б підпорядковувати своє життя певній системі.	
26. Коли я чую музику, мені хочеться танцювати.	
27. Я розумію красу математичних формул.	
28. Мені легко говорити перед будь-якою аудиторією.	
29. Я люблю відвідувати виставки, вистави, концерти.	
30. Я сумніваюся навіть у тому, що для інших очевидно.	

31. Я люблю займатися рукоділлям, щось майструвати.	
32. Мені цікаво було б розшифрувати древні тайнописи.	
33. Я легко засвоюю граматичні конструкції мови.	
34. Я згоден з Ф. М. Достоевським, що краса врятує світ.	
35. Не люблю ходити одним і тим самим шляхом.	
36. Істинне тільки те, що можна помацати руками.	
37. Я легко запам'ятовую формули, символи, умовні позначення.	
38. Друзі люблять слухати, коли я їм розповідаю.	
39. Я легко можу уявити в образах зміст розповіді чи фільму.	
40. Я не можу заспокоїтися, поки не доведу свою роботу до досконалості	

Ключ до тесту

№	Тип мислення	Питання							
1	Предметно-дійове	1	6	11	16	21	26	31	36
2	Абстрактно-символічне	2	7	12	17	22	27	32	37
3	Словесно-логічне	3	8	13	18	23	28	33	38
4	Наочно-образне	4	9	14	19	24	29	34	39
5	Креативність (творче)	5	10	15	20	25	30	35	40

Обробка результатів тесту

Підрахуйте кількість плюсів у кожному з п'яти рядків. Кожен рядок відповідає певному типу мислення. Кількість балів у кожній колонці вказує на рівень розвитку цього типу мислення: • 0–2 – низький, • 3–5 – середній, • 6–8 – високий.

Інтерпретація результатів

1. Предметно-дійове мислення притаманне людям справи. Вони засвоюють інформацію через рухи. Зазвичай вони володіють гарною координацією рухів. Їх руками створено весь предметний світ навколо нас. Вони водять машини, стоять біля верстатів, збирають комп'ютери. Без них неможливо реалізувати блискучу ідею. Цим мислення важливо для спортсменів, танцюристів, артистів.

2. Абстрактно-символічним мисленням володіють багато вчених: фізики-теоретики, математики, економісти, програмісти, аналітики. Вони можуть

засвоювати інформацію з допомогою математичних кодів, формул і операцій, які не можна ні помацати, ні уявити. Завдяки особливостям такого мислення на основі гіпотез зроблено багато відкриттів у всіх галузях науки.

3. Словесно-логічне мислення відрізняє людей з яскраво вираженим вербальним інтелектом (від лат. *verbalis* – словесний). Завдяки розвинутому словесно-логічному мисленню вчений, викладач, перекладач, письменник, філолог, журналіст можуть сформулювати свої думки й донести їх до людей. Це вміння необхідно керівникам, політикам і громадським діячам.

4. Наочно-образним мисленням володіють люди з художнім складом розуму, які можуть уявити і те, що було, і те, що буде, і те, чого ніколи не було й не буде, – художники, поети, письменники, режисери. Архітектор, конструктор, дизайнер, художник, режисер повинні володіти розвиненим наочно-образним мисленням.

5. Креативність – це здатність мислити творчо, знаходити нестандартні вирішення завдань. Це рідкісна й нічим не замінима якість, що відрізняє людей, талановитих у будь-якій сфері діяльності.

**Анкета для оцінювання самовдосконалення особистісних досягнень вчителя
(за В. Андрєєвим)**

Шановний колего!

Оцініть, будь ласка, свої потенційні дії за кожним із запропонованих пунктів відповідно до десятибальної шкали.

1. Як часто почату Вами справу вдається довести до завершення?
2. Якщо всіх людей поділити умовно на логіків та веристів (генераторів ідей), то якою мірою Ви генератор ідей?
3. Чи вважаєте Ви себе рішучим?
4. Якою мірою Ваш кінцевий продукт діяльності, Ваше творіння відрізняється від вихідного (початкового) проекту, задуму?
5. Як Ви здатні проявити вимогливість та наполегливість, щоб люди, які пообіцяли зробити щось для Вас, виконали свою обіцянку?
6. Як часто Вам доводиться критично висловлюватися на чийсь адресу?
7. Як часто вирішення проблем, що пов'язані з виконанням професійного завдання, залежить від Вашої енергії та наполегливості?
8. Який відсоток людей у Вашому колективі підтримують Вас, Ваші ініціативи й пропозиції?
9. Як часто у Вас буває оптимістичний і веселий настрій?
10. Якщо всі проблеми, які Вам доводилося вирішувати за останній рік своєї професійної діяльності, поділити умовно на теоретичні та практичні, яку питому вагу серед них становитимуть практичні проблеми?
11. Як часто Вам доводиться відстоювати свої принципи, переконання?
12. Як Ваша комунікативність сприяє вирішенню життєво важливих для Вас проблем?
13. Як часто Ви потрапляєте в ситуацію, коли головну відповідальність за виконання певної складної проблеми чи справи Ви берете на себе?
14. Як часто і якою мірою Ваші ідеї, проекти вдається втілити в життя?

15. Як часто Вам вдається, виявивши винахідливість чи підприємливість, випередити своїх колег по роботі?

16. Як багато людей серед Ваших друзів чи знайомих вважають Вас людиною вихованою, інтелігентною?

17. Як часто доводилося Вам робити щось таке в професійній діяльності, що друзі чи колеги сприймали як щось неочікуване, принципово нове?

18. Як часто Вам доводилося докорінно реформувати своє життя чи знаходити принципово нові підходи до вирішення старих проблем?

Оцінювання результатів і висновки: 115–180 – високий рівень самовдосконалення особистості; 85–114 – середній рівень самовдосконалення особистості; 84–1 – низький рівень самовдосконалення особистості.

Щиро дякуємо за участь у дослідженні!

Додаток К

Методика для вивчення здатності до самооцінки особистості (за С. Будассі)

Шановний майбутній колего!

Вам буде запропоновано 43 слова, які описують окремі якості людини.
Ваше завдання:

1-й етап: «Виберіть із запропонованого списку 20 якостей, які, на Вашу думку, мають бути в ідеальній людини. Поставте поряд з обраними якостями пташечки (у 2 колонці)».

2-й етап: «Із обраних 20 слів виберіть найбільш неприємне для Вас. Поставте навпроти цього слова (в колонці “Ідеал”) цифру 1.

Далі із решти 19 слів також оберіть найменш приємну якість для Вас і поставте навпроти цього слова цифру 2. І так далі ...».

3-й етап: «Із цих же 20 слів виберіть якість, яка є найменше характерною для Вас і поставте навпроти цієї якості в колонці “Реальне Я” цифру 1. Далі із решти 19 слів також виберіть найменшу характерну якість для Вас і поставте навпроти цього слова цифру 2. І так далі всі 20 якостей».

ЗВО _____

Курс, група _____ Дата _____

Таблиця 1

<i>Ідеал</i>	<i>Якості</i>	<i>Реальне «Я»</i>
	Охайність	
	Принциповість	
	Безтурботність	
	Відвертість	
	Вередливість	
	Злопам'ятність	
	Сором'язливість	
	Заздрісність	
	Життерадісність	
	Жадібність	
	Доброта	
	Грубість	
	Гордість	
	Нестриманість	
	Вдумливість	

	Підозрілість	
	Педантичність	
	Обережність	
	Довірливість	
	Мрійливість	
	Ніжність	
	Вразливість	
	Невимушеність	
	Нерішучість	
	Нестриманість	
	Пихатість	
	Привітність	
	Розв'язність	
	Холодність	
	Рішучість	
	Стриманість	
	Сором'язливість	
	Терплячість	
	Працьовитість	
	Боягузтво	
	Захопленість	
	Наполегливість	
	Поступливість	
	Упертість	
	Байдужість	
	Чесність	
	Чуйність	
	Егоїзм	

Щиро дякуємо за участь у дослідженні!

Оцінювання результатів і висновки

Для обробки й аналізу результатів необхідно знайти значення d , d^2 , Sd^2 , де d – різниця номерів рангів, d^2 – різниця номерів рангів у квадраті, Sd^2 – сума різниць номерів рангів у квадраті. Далі за формулою Роджерса підрахувати коефіцієнт рангової кореляції: $r = 1 - (6 Sd^2 / n^3 - n)$, n – це число досліджуваних якостей (20). Рівні самооцінки: якщо r наближається до $+1$, то це вказує на завищену самооцінку; якщо r наближається до -1 , то це вказує на занижену самооцінку; якщо $-0,5 < r < +0,5$ – самооцінка нормальна.

Методика визначення рівня рефлексивності (за А. Карповим)

Студентам запропоновано відповісти на декілька тверджень опитувальника та напроти номера питання поставити відповідну цифру:

- 1 – абсолютно неправильно;
- 2 – неправильно;
- 3 – швидше неправильно;
- 4 – не знаю;
- 5 – швидше правильно;
- 6 – правильно;
- 7 – цілком правильно.

1. Прочитавши гарну книгу, я завжди потім довго думаю про неї; хочеться її з ким-небудь обговорити.

2. Коли мене раптом несподівано про щось запитують, я можу відповісти перше, що спало на думку.

3. Перш ніж зняти трубку телефону, щоб подзвонити у справі, я зазвичай у думках планую майбутню розмову.

4. Зробивши якийсь промах, я довго потім не можу відвернутися від думок про нього.

5. Коли я розмірковую над чимось або розмовляю з іншою людиною, мені інколи цікаво раптом пригадати, що послужило початком думок.

6. Приступаючи до важкого завдання, я прагну не думати про майбутні труднощі.

7. Головне для мене – уявити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають другорядне значення.

8. Інколи я не можу зрозуміти, чому хто-небудь не задоволений мною.

9. Я часто ставлю себе на місце іншої людини.

10. Для мене важливо в деталях уявляти собі хід майбутньої роботи.

11. Мені було б важко написати серйозний лист, якби я не склав план.

12. Я вважаю за краще діяти, а не роздумувати над причинами своїх невдач.

13. Я досить легко приймаю рішення щодо дорогої покупки.
14. Як правило, щось задумавши, я прокручую в голові свої задуми, уточнюючи деталі, розглядаючи всі варіанти.
15. Я турбуюся про своє майбутнє.
16. У безлічі ситуацій треба діяти швидко, керуючись першим, що спало на думку.
17. Деколи я приймаю необдумані рішення.
18. Закінчивши розмову, я інколи продовжую вести її в думках, наводячи все нові й нові аргументи на захист своєї думки.
19. Якщо відбувається конфлікт, то, розмірковуючи над тим, хто в ньому винен, я починаю з себе.
20. Перш ніж прийняти рішення, я завжди намагаюся все ретельно обдумати.
21. У мене трапляються конфлікти від того, що я деколи не можу передбачити, якої поведінки чекає від мене оточення.
22. Трапляється, що, обдумуючи розмову з іншою людиною, я немов би в думках веду з нею діалог.
23. Я прагну не замислюватися над тим, які думки й відчуття викликають в інших людях мої слова та вчинки.
24. Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково подумаю, якими словами це краще зробити, щоб її не образити.
25. Вирішуючи важке завдання, я думаю над ним навіть тоді, коли займаюся іншими справами.
26. Якщо я з кимсь сварюся, то в більшості випадків не вважаю себе винуватим.
27. Рідко буває так, що я шкодую про сказане.

Потрібно мати на увазі, що із 27 тверджень 15 є прямими (номери 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 24, 25).

Інші твердження є непрямыми, що необхідно враховувати при підрахуванні результатів, коли підсумовують у прямих твердженнях цифри, які відповідають відповідям респондентів, а в непрямих – значення, які були замінені на ті, що отримані при інверсії шкали відповідей.

При інтерпретації результат оцінюють так: 113 і нижче балів – низький рівень рефлексивності; 114–139 балів – середній рівень рефлексивності; 140 і вище балів – високий рівень рефлексивності.

Тест «Самооцінка рівня творчого потенціалу особистості»

(за В. Андрєєвим)

Запропонований тест дає змогу за 9-бальною шкалою провести самооцінку особистісних якостей або частоту їх прояву, які характеризують рівень розвитку науково-творчого потенціалу особистості.

Запитання тесту	Шкала оцінок
1. Як часто розпочату справу Вам вдається довести до логічного завершення?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
2. Якщо всіх людей подумки розділити на логіків і евристиків, тобто генераторів ідей, то якою мірою Ви – генератор ідей?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
3. Якою мірою Ви зараховуєте себе до людей рішучих?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
4. Якою мірою Ваш кінцевий «продукт», Ваш твір найчастіше відрізняється від початкового проекту, задуму?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
5. Наскільки Ви здатні проявити вимогливість і наполегливість, щоб люди, які вам обіцяли щось, виконали обіцяне?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
6. Як часто Вам доводиться виступати з критичними судженнями на чийсь адресу?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
7. Як часто вирішення проблем, що у Вас виникають, залежить від Вашої енергії та наполегливості?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
8. Який відсоток людей у Вашому колективі найчастіше підтримують Вас, Ваші ініціативи та пропозиції? (1 бал – близько 10%)	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
9. Як часто у Вас буває оптимістичний і веселий настрій?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
10. Якщо всі проблеми, які доводилося Вам вирішувати за останній рік, умовно розділити на теоретичні і практичні, то яка питома вага серед них практичних?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
11. Як часто Вам доводилося відстоювати свої принципи, переконання?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
12. Якою мірою Ваша товариськість і комунікабельність сприяють вирішенню життєво важливих для Вас проблем?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
13. Як часто у Вас виникають ситуації, коли головну відповідальність за вирішення найважливіших проблем і справ у колективі Вам доводиться брати на себе?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
14. Як часто і якою мірою Ваші ідеї, проекти вдавалося втілювати в життя?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
15. Як часто вдається Вам проявити винахідливість і навіть підприємливість, хоч у чомусь визначити своїх суперників по роботі чи навчанні?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8
16. Скільки людей серед Ваших друзів і близьких, які вважають Вас людиною вихованою та інтелігентною?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
17. Як часто Вам у житті доводилося робити щось таке, що було сприйнято навіть Вашими друзями як несподіванка, як принципово нова справа?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
18. Як часто Вам доводилося докорінно реформувати своє життя або знаходити принципово нові підходи у вирішенні старих проблем?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

На основі сумарного числа набраних балів визначте рівень Вашого творчого потенціалу.

Сума балів	Рівні
18–39	Дуже низький
40–54	Низький
55–69	Нижчий від середнього
70–84	Трохи нижчий від середнього
85–99	Середній
100–114	Трохи вищий від середнього
115–129	Вищий від середнього
130–142	Високий
143–162	Дуже високий

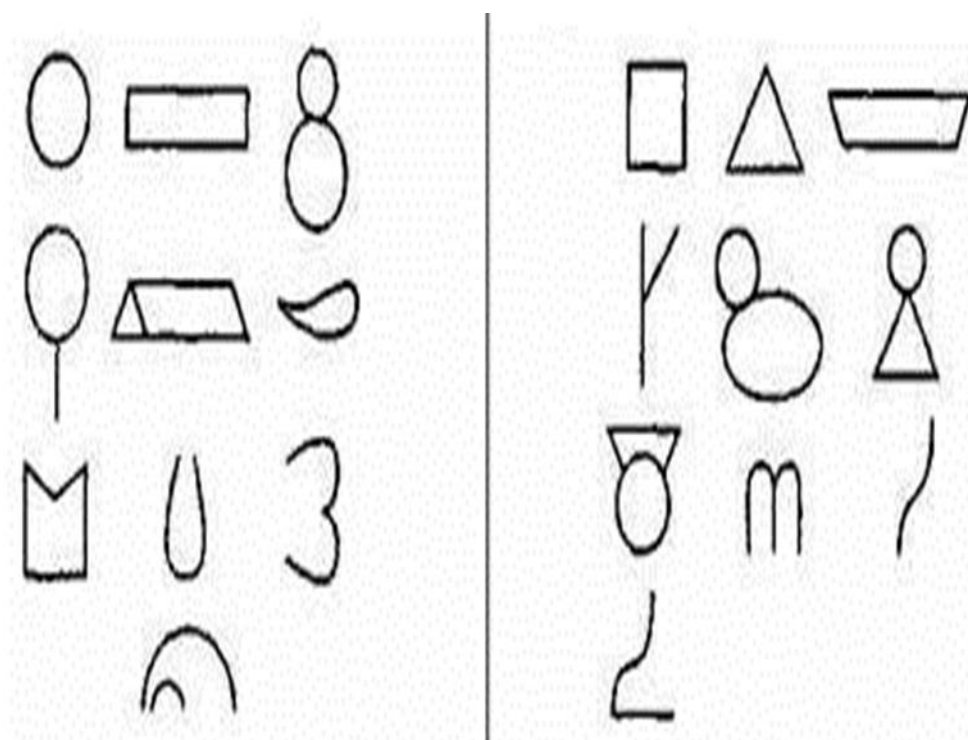
Діагностика рівня невербальної креативності (авторська модифікація)

Інструкція. Ми пропонуємо виконати цікаві завдання. Усі вони вимагають від Вас уяви й фантазії. При виконанні кожного завдання спробуйте придумати щось нове й незвичайне, таке, до якого далеко не кожен додумається. Перед Вами 10 незавершених фігур. Якщо Ви додасте до них додаткові лінії або штрихи, вийдуть цікаві предмети або навіть сюжетні картинки. Придумайте назву для Вашого малюнка й напишіть його під ним. Час виконання – 15 хвилин, тому працюйте швидко.

Для визначення результатів тестування використовуйте критерії, наведені в таблиці 1. Кількість балів, отримана обстежуваним, є одним з показників креативності, здатності висувати ідеї, що відрізняють від очевидних. Оригінальність рішень означає здатність уникати легких і очевидних відповідей. Максимальна кількість можливих балів – 20.

У таблиці 2 наведено критерії для висновків, отриманих при обстеженні на вибірці з 500 осіб.

Малюнок

Таблиця 1

1.	0	Абстрактний візерунок, особа, голова людини, окуляри, птиця, чайка
	1	Брови, очі, хвиля, море, морда тварини, хмара, серце, сова, квітка, яблуко, людина, собака
	2	Всі інші менш стандартні й оригінальні малюнки
2.	0	Абстрактний візерунок, дерево, рогатка, квітка
	1	Буква, будинок, символ, покажчик, слід ноги птиці, цифра, людина
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
3.	0	Абстрактний візерунок, звукові й радіохвилі, обличчя людини, човен, корабель, люди, фрукти
	1	Вітер, хмара, дощ, кульки, деталі дерева, дорога, міст, гойдалки, морда тварини
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
4.	0	Абстрактний візерунок, хвиля, море, змія, хвіст, знак питання
	1	Кішка, крісло, стілець, ложка, миша, гусениця, черв'як, окуляри, черепашка, гусак, лебідь, квітка, трубка для паління
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
5.	0	Абстрактний візерунок, блюдо, ваза, чаша, човен, корабель, особа людини, парасолька.
	1	Водойма, озеро, гриб, губи, підборіддя, таз, лимон, яблуко, цибуля і стріли, яр, яма, риба, яйце
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
6.	0	Абстрактний візерунок, сходи, ступені, обличчя людини.
	1	Гора, скеля, ваза, ялина, кофта, піджак, плаття, блискавка, гроза, людина, квітка.
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
7.	0	Абстрактний візерунок, машина, ключ, серп
	1	Гриб, черпак, ківш, лінза, обличчя людини, молоток, окуляри, самокат, серп і молот, тенісна ракетка
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
8.	0	Абстрактний візерунок, дівчинка, жінка, очі і тіло людини
	1	Буква, ваза, дерево, книга, майка, плаття, ракета, квітка, щит
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
9.	0	Абстрактний візерунок, пагорб, гори, буква, вуха тварини
	2	Всі інші більш оригінальні малюнки
	1	Верблюд, вовк, кішка, лисиця, обличчя людини, собака, людина, фігура

Показники норм креативності для різних вікових груп

Група	Норма креативності в балах	Середній показник норми
Учні 4–8-х класів	5–13	9,6
Учні 9-11-х класів	7–14	10,6
Студенти та дорослі	6–14	10,55

Бали нижче від норми свідчать про низький рівень креативності, вище – про високий.

Оцінка рівня творчого потенціалу особистості

Методика надає змогу визначити самооцінку особистісних якостей або частоту їх прояву, які характеризують рівень розвитку творчого потенціалу особистості.

Інструкція. За 9-бальною шкалою оцініть кожне твердження. Обрану оцінку обведіть у кружечок.

Питання	Шкала оцінок
Як часто розпочате діло Вам не вдається довести до логічного завершення?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Якщо всіх людей подумки розділити на логіків і евристиків, тобто генераторів ідей, то якою мірою Ви є генератором ідей?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Якою мірою Ви зараховуєте себе до людей рішучих?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Якою мірою Ваш кінцевий «продукт», Ваш твір найчастіше відрізняється від початкового проекту, задуму?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Наскільки Ви здатні проявити вимогливість і наполегливість, щоб люди, які обіцяли вам щось, виконали обіцяне?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Як часто Вам доводиться виступати з критичними судженнями на чийсь адресу?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Як часто вирішення Ваших проблем залежить від Вашої енергії та наполегливості?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Який відсоток людей у Вашому колективі найчастіше підтримують Вас, Ваші ініціативи та пропозиції? (1 бал – близько 10%)	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Як часто у Вас буває оптимістичний і веселий настрій?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Якщо всі проблеми, які Вам доводилося вирішувати за останній рік, умовно розділити на теоретичні і практичні, то яка серед них питома вага практичних?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Як часто Вам доводилося відстоювати свої принципи, переконання?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Якою мірою Ваша товариськість, комунікабельність сприяє вирішенню життєво важливих для Вас проблем?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Як часто у Вас виникають ситуації, коли головну відповідальність за вирішення найбільш складних проблем і справ у колективі вам доводиться брати на себе?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Як часто і якою мірою Ваші ідеї, проекти вдавалося втілювати в життя?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Як часто Вам вдається, проявивши винахідливість і навіть підприємливість, хоч у чомусь випередити своїх суперників по роботі чи навчанні? Як багато людей серед ваших друзів і близьких, які вважають Вас людиною вихованою й інтелекгентною?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Як часто Вам у житті доводилося робити щось таке, що було сприйнято навіть Вашими друзями як несподіванка, як принципово нову справу?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Як часто Вам доводилося докорінно реформувати своє життя або знаходити принципово нові підходи до вирішення старих проблем?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

Обробка та інтерпретація результатів

На основі сумарного числа набраних визначте рівень вашого творчого потенціалу

Кількість балів	Визначений рівень
18–39	Дуже низький рівень
40–54	Низький
55–69	Нижче від середнього
70–84	Трохи нижче від середнього
85–99	Середній
100–114	Трохи вище від середнього
115–129	Вище від середнього
130–142	Високий рівень
143–162	Дуже високий рівень

Авторський опитувальник**Шановний колего!**

Оцініть, будь ласка, свої потенційні дії за кожним із запропонованих пунктів відповідно до десятибальної шкали.

1. Як часто до початої Вами справи Ви вносити нестандартні ідеї?
2. Якщо всіх людей поділити умовно на логіків та творців, то якою мірою Ви генератор ідеї?
3. Чи вважаєте Ви себе яскравою особистістю?
4. Якою мірою Ваш кінцевий продукт діяльності, Ваше творіння відрізняється від вихідного (початкового) проекту, задуму?
5. Як Ви здатні проявити вимогливість та наполегливість, щоб люди, які пообіцяли зробити щось для Вас, виконали свою обіцянку?
6. Як часто Вам доводиться критично висловлюватися на чийсь адресу?
7. Як часто вирішення проблем, що пов'язані з виконанням професійного завдання, залежить від Вашої енергії та наполегливості?
8. Який відсоток людей у Вашому колективі підтримують Вас, Ваші ініціативи й пропозиції?
9. Як часто у Вас буває оптимістичний і веселий настрій?
10. Якщо всі проблеми, які Вам доводилося вирішувати за останній рік своєї професійної діяльності, поділити умовно на емпіричні та практичні, яку питому вагу серед них становлять практичні проблеми?
11. Як часто Вам доводиться відстоювати свої новаторські ідеї?
12. Як Ваша комунікативність сприяє вирішенню життєво важливих для Вас проблем?
13. Як часто Ви потрапляєте в ситуацію, коли головну відповідальність за виконання творчої роботи Ви берете на себе?
14. Як часто і якою мірою Ваші ідеї, проекти вдається втілити в життя?
15. Як часто Вам вдається, виявивши винахідливість чи підприємливість, випередити своїх колег по роботі?

Оцінювання результатів і висновки: 115–180 – високий рівень самовдосконалення особистості; 85–114 – середній рівень самовдосконалення особистості; 84–1 – низький рівень самовдосконалення особистості.

Щиро дякуємо за участь у дослідженні!

Тематичний план спецкурсу

«Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів»

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 2	Галузь знань <u>01 Освіта/Педагогіка</u>	Вибіркова
	Напрямок підготовки: <u>013 Початкова освіта</u> Спеціальність: <u>013 Початкова освіта</u>	
Модулів – 1	Спеціальність: <u>учитель початкової школи</u>	Рік підготовки:
Змістових модулів – 2		3-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр
Загальна кількість годин – 72		5-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <u>молодший спеціаліст,</u> <u>бакалавр</u>	Лекції
		12 год.
		Практичні/ семінарські
		10 год./ 12 год.
		Самостійна робота
		38 год.
		Індивідуальні завдання: год.
		Вид контролю: д/залік

2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	Усього					
		л	п	с	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1						
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи розвитку креативних здібностей молодших школярів						
Тема 1. Вступ. Предмет і завдання курсу.	2		2			
Тема 2. Основні напрями вивчення творчості у вітчизняній та зарубіжній науці.	4	2				2
Тема 3. Феномен креативності: суперечки, концепції, підходи.	4	2				2
Тема 4. Структурні компоненти, що характеризують креативні здібності	2	2				
Тема 5. Розвиток креативних здібностей молодших школярів: соціальні, біологічні та особистісні детермінанти.	4	2				2
Тема 6. Цикли творчої діяльності молодших школярів: цикл розуміння умови, формування задуму, попереднє рішення або перевірка гіпотези.	4	2				2
Тема 7. Професійно-особистісні здібності педагогів для роботи із дітьми з наявністю креативних здібностей.	4	2				2
Тема 8. Основні умови успішної роботи з молодшими школярами зі креативними здібностями.	6		4			2
Разом за змістовим модулем 1	30	6	6			12
Змістовий модуль 2. Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів						
Тема 1. Характеристика методів і способів діагностики креативних здібностей молодших школярів.	4	2				2
Тема 2. Огляд і аналіз технологій і програм розвитку творчих здібностей дітей.	4	2				2
Тема 3. Моделювання умов, що позитивно впливають на розвиток креативних здібностей молодших школярів. Особливості прояву креативних здібностей молодших школярів.	4	2				2

Тема 6. Апробація тестів Е. Торренса і С. Медніка.	4		2			2
Тема 7. Системи практичних вправ, творчих прийомів та методів, які використовують для розвитку креативності молодших школярів на уроках математичного, природознавчого та гуманітарного циклів у початковій школі.	4		2			2
Тема 8. Психологічний тренінг як ефективний засіб виявлення та розвитку креативних здібностей	4			2		2
Тема 9. Оволодіння методами і прийомами розвитку креативних здібностей молодших школярів. Розробка творчих завдань та вправ. Створення банку навчальних матеріалів.	4			2		2
Тема 10. Ігрове моделювання. Гра «Автор»	4			2		2
Тема 11. Побудова програм для розвитку креативних здібностей учнів молодшого шкільного віку.	6			2		4
Тема 12. Презентація та обговорення власних програм.	6			2		4
Тема 13. Способи підбиття підсумків, аналізу та моніторингу креативних здібностей молодших школярів у початковій школі.	4			2		2
Усього годин	48	6	4	12		26
Усього годин за курс	72	12	10	12		38

Пояснювальна записка

Мета: створення умов для ознайомлення майбутніми фахівцями початкової ланки з методикою розвитку креативних здібностей молодших школярів; сформулювати уявлення про педагогічні та методичні засоби розвитку креативних здібностей учнів початкової ланки.

Завдання: ознайомити майбутніх фахівців із теоретичними основами з проблеми креативності та креативних здібностей молодших школярів, такими її аспектами, як зміст, структура, особливості, діагностика й розвиток у молодшому шкільному віці; розвивати в майбутніх учителів креативні здібності; виробити практичні вміння, які надають змогу здійснювати процес розвитку креативних здібностей школярів; апробувати методи, прийоми, програми розвитку креативних здібностей в учнів початкової ланки у процесі проходження педагогічної практики студентами.

Основні поняття: творчість; творча діяльність; креативність; креативні здібності, творча обдарованість; дивергентне мислення; інтелектуальна активність; діагностика; гнучкість; оригінальність, уява, допитливість, неконформність, самостійність, критичність, варіативність; самоактуалізація; рефлексія; бар'єри креативності, сенситивність; технологія; стратегії розвитку креативності; цикли творчої діяльності молодших школярів; форми організації процесу розвитку креативних здібностей; методи та технології, які використовують для розвитку креативних здібностей молодших школярів на уроках.

Формами організації навчального процесу з дисципліни є:

- лекції, що на початковому етапі вивчення дисципліни передбачають проблемний виклад основних понять курсу, а згодом набувають пошуково-проблемного характеру, що сприяє формуванню в студентів креативності, критичності, свідомого сприйняття матеріалу;
- семінарські, практичні заняття, на яких закріплюють теоретичні питання дисципліни, виконують коментовані, варіативні вправи та проводять тести, що формують необхідні вміння й навички, які залежно від тематики й мети занять мають диференційно-групову чи індивідуальну форму роботи;
- самостійна робота студентів, що пропонує залежно від тематики пошукові, дослідницькі завдання та передбачає варіативність форм її виконання, має індивідуальний, творчий характер, що дозволяє мотивувати й стимулювати навчально-пізнавальну діяльність студентів і в цілому сприяти поглибленню та вдосконаленню їх знань і навичок.

Зміст програми спецкурсу

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи розвитку креативних здібностей молодших школярів.

Вступне заняття

Тема 1. Вступ. Предмет і завдання курсу.

1. Творчий брифінг «Що таке креативність?». Створення інтелект-карт.
2. Робота в міні-групах. Диференціація понять «творчість» і «креативність».
3. Вправа «Древо роздумів». Теми: «Творчість вчитель Нової української школи», «Креативний учень: який він?», «Світлини креативного молодшого школяра».
4. Підсумок заняття: колективне складання термінологічного кластера.

Лекції

Тема 1. Основні напрями вивчення креативності у вітчизняній та зарубіжній науці.

Тема 2. Феномен креативності: суперечки, концепції, підходи.

Тема 3. Структурні компоненти, що характеризують креативні здібності.

Тема 4. Розвиток креативних здібностей молодших школярів: соціальні, біологічні та особистісні детермінанти.

Тема 5. Цикли творчої діяльності молодших школярів: цикл розуміння умови, формування задуму, попереднє рішення або перевірка гіпотези.

Тема 6. Професійно-особистісні здібності педагогів для роботи із дітьми з наявністю креативних здібностей.

Тема 7. Основні умови успішної роботи із молодшими школярами з креативними здібностями.

Практичні заняття

Тема 1. Основні умови успішної підготовки до роботи з креативними дітьми.

1.1. Позитивний і негативний вплив особистості вчителя на розвиток креативних здібностей молодших школярів. Особистісні і професійно значущі якості, необхідні педагогу для роботи з креативними дітьми.

1.2. Креативність учителя як реалізація власної індивідуальності, усвідомлення своїх здібностей, достоїнств і недоліків.

Змістовий модуль 2. Методика розвитку креативних здібностей у молодших школярів

Лекції

Тема 1. Характеристика методів і способів діагностики креативних здібностей молодших школярів.

1.1. Актуальність проблеми діагностики креативних здібностей. Принципи діагностичного обстеження. Процедура відбору і диференціація молодших школярів за видами, рівнями, особливостям креативності.

1.2. Тестування. Характеристика зарубіжних і вітчизняних тестових методик (Дж. Гілфорда, Е. Торренса, С. Медніка, Д. Богоявленська, А. Пономарьова, А. Матюшкін, Ю. Гільбуха, Е. Тунік та інші).

1.3. Неформальні методи діагностики: спостереження, експеримент, експертні оцінки поведінки, продуктів діяльності, психологічна характеристика, опитувальник, тренінг.

Тема 2. Системи практичних вправ, творчих прийомів і методів, які використовують для розвитку креативності молодших школярів на уроках математичного, природознавчого та гуманітарного циклів у початковій школі.

Тема 3. Огляд і аналіз технологій і програм розвитку креативних здібностей молодших школярів (Г. Альтшуллер, М. Гафітуліна, Едвард Де Боно, Е. Торренс, Н. Роджерс, А. Матюшкін, А. Хуторський).

Тема 4. Моделювання умов, що позитивно впливають на розвиток креативних здібностей молодших школярів. Особливості прояву креативних здібностей молодших школярів.

Тема 5. Особливості прояву креативності молодших школярів. Спілкування з творчими дітьми в початковій школі. Бар'єри креативності. Способи підведення підсумків, аналізу та моніторингу креативних здібностей молодших школярів у початковій школі.

Семінарські заняття

Тема 6. Апробація тестів Е. Торренса і С. Медніка: інтерпретація результатів тесту Е. Торренса «Закінчи малюнок», апробованого на учнях початкової школи; проведення тесту С. Медніка (КАТ) у групі, обробка та аналіз його результатів.

Тема 7. Оволодіння деякими неформалізованими методами діагностики креативних здібностей: організація спостереження за поведінкою дитини; оцінка продуктів діяльності молодших школярів (малюнків і творів); складання опитувальників для батьків і дітей.

Тема 8. Психологічний тренінг як ефективний засіб виявлення та розвитку потенційної креативності: складання студентами тренінгів для діагностики різних властивостей і якостей креативності молодших школярів (оригінальності, гнучкості, самостійності, чутливості до проблем навколишнього світу, уяви та інше); захист і аналіз робіт у групі; вибір найбільш вдалих і ефективних програм.

Тема 9. Оволодіння методами і прийомами розвитку креативних здібностей молодших школярів. Розробка творчих завдань та вправ.

Тема 10. Ігрове моделювання. Гра «Автор».

Тема 11. Побудова програм для учнів молодшого шкільного віку.

Тема 12. Презентація та обговорення власних програм.

Тема 13. Способи підбиття підсумків, аналізу та моніторингу креативних здібностей молодших школярів у початковій школі.

Самостійна робота

Завдання 1. Реферативні повідомлення: «Розвиток гнучкості творчого мислення учнів початкової школи», «Анкетування як метод діагностики та розвитку креативних здібностей молодших школярів», «Розвиток креативних здібностей молодших школярів на уроках природничого циклу».

Завдання 2. Укладання портфоліо із проблеми вивчення.

Завдання 3. Розробка програми розвитку креативних здібностей учнів початкової школи. Створення мультимедійної презентації власної програми, захист її.

Список літератури

Основна література:

1. Булка Н. І. Креативність і соціальна компетентність // Практична психологія та соціальна робота. 2001. № 10. С. 46–49.
2. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків, 2005. 136 с.
3. Гарнаєва А. Ю. Вікові аспекти динаміки розвитку креативності // Perspektywiczne opracowania nauki i techniki – 2007: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. Перемишль, 2007. С. 25–27.
4. Гнатко М. М. Психологічні передумови роботи з обдарованими дітьми: методичні рекомендації. Луцьк, 1996. 26 с.
5. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навч. посібник для вчителів, аспірантів, студ. середніх та вищ. навч. закл. Київ: Укр.-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
6. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості // Обдарована дитина. 2004. № 6. С. 2–9.
7. Туник Е. Е. Диагностика креативности. Тест Торренса: методическое руководство. Санкт-Петербург: Иматон, 1998. 171 с.
8. Хрящева Н. Ю. Психогимнастика в тренинге. Санкт-Петербург, 2002. 256 с.

Додаткова література:

1. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей : учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. Москва: Академия, 2002. 320 с.
2. Божович Л. И., Благоняжеина Л. В. Изучение мотивации поведения детей и подростков: сб. экспериментальных исследований. Москва: Педагогика, 1972. 352 с.
3. Дусавицкий А. К. Развитие личности в учебной деятельности. Харьков, 2008. 216 с.
4. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. Москва и др.: Питер, 2009. 444 с.
5. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності: навч. посібник для молодших школярів. Київ: Освіта, 1999. 159 с.

Йдемо по стопах Архімеда

Урок «відкриття нового способу» з математики для 3-го класу

Людмила КОРОЛЬОВА,

вчитель початкових класів,

Запорізький класичний ліцей

У ході системно-діяльнісного навчання знання не даються учням у готовому вигляді, а здобуваються ними під керівництвом педагога. Головною метою таких уроків є створення умов, за яких виявляється пізнавальна активність учнів.

Пропонуємо розробку уроку, на якому вчитель створює атмосферу зацікавленості кожного школяра в роботі, спрямовує дітей на колективний пошук, «відкриття» нового.

Тема. Множення двоцифрового числа на одноцифрове.

Мета. Повторити переставну властивість множення і властивість множення суми на число. Створити умови для самостійного відкриття дітьми нового способу дій з розв'язування завдання на основі попередніх знань. Сформулювати й засвоїти алгоритм множення двоцифрового числа на одноцифрове на основі розподільного закону множення. Розвивати пізнавальний інтерес, творчі здібності, вміння контролювати й оцінювати свої дії. Виховувати товариську, повагу до думки інших членів групи.

Матеріали та обладнання: портрет Архімеда; мультимедійний комплект, презентація з теми уроку; картки із завданням для групової роботи; картки із записом умови задачі.

Хід уроку

I. Організаційний момент (2-3 хв)

1. Психомоторна гімнастика на розвиток міжпівкульної взаємодії

- Вправа «Вісімки»

Учні дзеркально-симетрично малюють горизонтальні та вертикальні вісімки в повітрі одночасно двома руками. Кількість повторень – по 8–10 разів.

- Вправа «Кулак, ребро, долоня»

Учні виконують три положення руки на площині столу, які послідовно змінюють одне одного. Вправу виконують спочатку правою рукою, потім – лівою, потім – двома руками разом. Кількість повторень – по 8–10 разів. При ускладненнях у виконанні дитина допомагає собі командами («кулак-ребро-долоня»), вимовляючи їх уголос або про себе.

II. Самовизначення до діяльності (3-4 хв)

1. Емоційне налаштування на тему уроку

Учитель демонструє портрет Архімеда, розкриває значущість його ідей для науки.

– Перед вами портрет видатного давньогрецького математика Архімеда. Один з найвідоміших висловів цього великого вченого: «Дайте мені точку опори, і я переверну Землю!» Як ви вважаєте, чи можна цей вислів віднести до уроку математики? Чому?

Учні в групах обговорюють вислів та його значення, роблять припущення, обґрунтовують їх.

2. Узагальнення відповідей та складання прогнозу на урок

Педагог підсумовує сказане.

– Я з вами згодна. Точка опори – це наші знання, і тільки з їх допомогою ми зможемо зробити нове відкриття!

– Тож зробимо прогноз, яким буде наш урок.

Учні індивідуально висловлюються щодо бачення власної навчальної діяльності на уроці й кінцевого результату уроку.

III. Актуалізація знань (10–11 хв)

1. Повторення вивченого

– Пригадаймо, що ви вивчили на попередніх уроках. Я починатиму твердження, а ви продовжуйте:

- Множення – це...
- Переставна властивість множення формулюється так...
- Розподільний закон множення щодо додавання звучить так:...
- Число у вигляді суми розрядних доданків можна подати так...
- Дії слід виконувати в такому порядку...
- Аби помножити на кругле число, необхідно...

– Ви довели, що маєте ґрунтовні знання. Переходимо до наступного завдання.

2. Завдання «Обчисли ланцюжок» (робота в групах)

Учні розв'язують числові вирази на картках у групах. Результати перевіряються фронтально.

$$(100 - 36 : 4 \cdot 5) - 40 : 4 \cdot 3 + (327 - 115)$$

$$(985 - 64 : 8 \cdot 5) - 50 : 5 \cdot 2 + (327 - 115)$$

$$(81 : 9 \cdot 7 + 24 : 6 : 2) + (868 - 49 : 7 \cdot 4)$$

$$(236 + 578 - 114 - 600) : 10 \cdot 4 : 5 + (199 + 1)$$

$$(236 + 578 - 114 - 600) : 10 \cdot 4 : 5 + (499 + 1)$$

3. Фізкульт-хвилинка

IV. Фіксування індивідуальних утруднень у пробній навчальній дії.

Виявлення місця і причин утруднень (3–4 хв)

– Перед вами ряд чисел. Подумайте, які математичні операції ми зможемо виконати з поданими числами.

5 12 4 3 16 13

– Чи можемо ми помножити одноцифрове число на одноцифрове? Доведіть.

- Чи можемо помножити число 12 на 5? Чому?
- Пропоную спробувати. Чи достатньо в нас знань, щоб знайти значення цього виразу? Як будемо виходити з ситуації, що склалася?
- Яка математична властивість нам допоможе? Подумайте і запропонуйте свій варіант розв’язання проблеми в групах.

V. Побудова проекту виходу з навчальної проблемної ситуації (10–11 хв)

1. «Відкриття» дітьми нового знання

Учні пропонують свої варіанти розв’язання проблеми, демонструють їх на дошці й коментують.

- Як ви міркували? Який спосіб найзручніший? Поясніть.
- Знання якої властивості множення допомогло вам виконати завдання?
- Сформулюйте цю властивість і зробіть висновок.

$$1) 12 \cdot 5 = (10 + 2) \cdot 5 = 10 \cdot 5 + 2 \cdot 5 = 50 + 10 = 60$$

$$2) 12 \cdot 5 = (5 + 7) \cdot 5 = 5 \cdot 5 + 7 \cdot 5 = 25 + 35 = 60$$

$$3) 12 \cdot 5 = 12 + 12 + 12 + 12 + 12 = 60$$

2. Складання алгоритму (робота в групах)

Учні гуртом формулюють алгоритм множення двоцифрового числа на одноцифрове.

Алгоритм множення двоцифрового числа на одноцифрове

1. Представляємо число у вигляді суми розрядних доданків.
2. Застосовуємо розподільну властивість множення щодо додавання.
3. Додаємо добутки.

VI. Первинне закріплення з промовлянням уголос (7-10 хв)

1. Закріплення “відкритого” способу дій під час розв’язування задач

Задача 1

Вимірюючи квадратний палац імператора, Архімед з’ясував, що одна з його сторін дорівнює 17 м. Знайдіть периметр палацу імператора.

При розв’язанні вчитель використовує аналітико-синтетичний метод аналізу задачі.

– Чи можемо ми відразу дати відповідь на запитання задачі? Чому? На яке слово в умові задачі обов'язково треба звернути увагу? Нагадайте формулу знаходження периметра квадрата.

Задача розв'язується за таким планом:

1. Аналіз тексту завдання.
2. Схематична запис умови.
3. Пошук рішення; складання плану рішення.
4. Здійснення плану рішення задачі.
5. Перевірка отриманої відповіді.

2. Розв'язування логічної задачі методом припущення, з опорою на встановлені дані та факти

Задача 2

Коли йде дощ, кішка сидить у кімнаті або в підвалі. Коли кішка у кімнаті, мишка сидить у нірці, а сир лежить у холодильнику. Якщо сир на столі, а кішка у підвалі, то мишка в кімнаті. Зараз іде дощ, а сир лежить на столі. Тоді обов'язково:

- А кішка в кімнаті;
- Б мишка в нірці;
- В кішка в кімнаті або мишка в нірці;
- Г кішка в підвалі, а мишка в кімнаті.

– Спочатку пошукаємо, де сидить кішка в цей день. За умовою завдання, вона може бути в двох місцях: в кімнаті або в підвалі. Припустимо, що кішка знаходиться в підвалі. Тоді, ми можемо з'ясувати, що сир лежить на столі, а кішка знаходиться в підвалі. Але в кімнаті кішки не може бути, тому що сир не лежить в холодильнику (він лежить на столі). Тоді за умовою, в цьому випадку, мишка – в кімнаті.

Відповідь: Г.

VII. Підсумок уроку (2-3 хв)

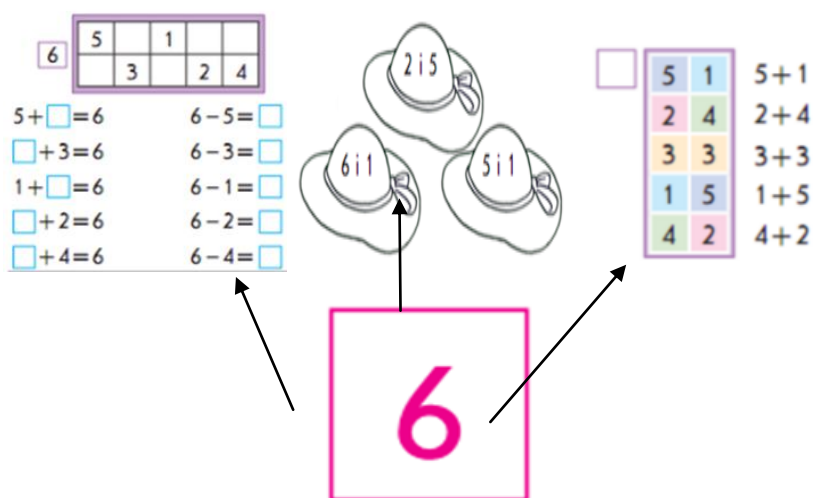
Рефлексія

- Чи є у вас відчуття задоволення роботою на уроці?

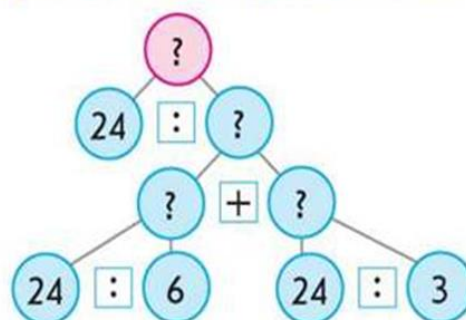
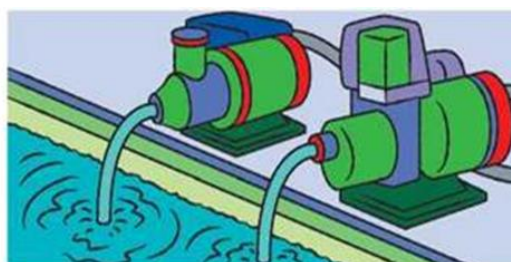
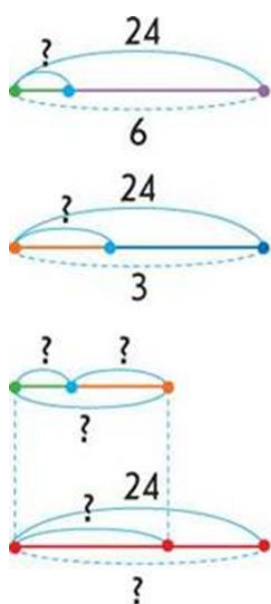
- Що викликало труднощі?
- Що вдалося легко і просто?
- Чи були під час уроку моменти, коли вам не вдалося проявити себе?
- Зробіть прогноз на наступний урок.

Використання інтелект-карт під час педагогічної практики

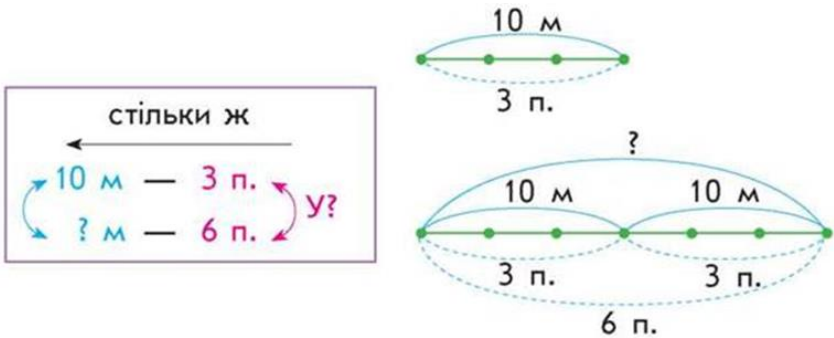
Картка 1

Картка 2

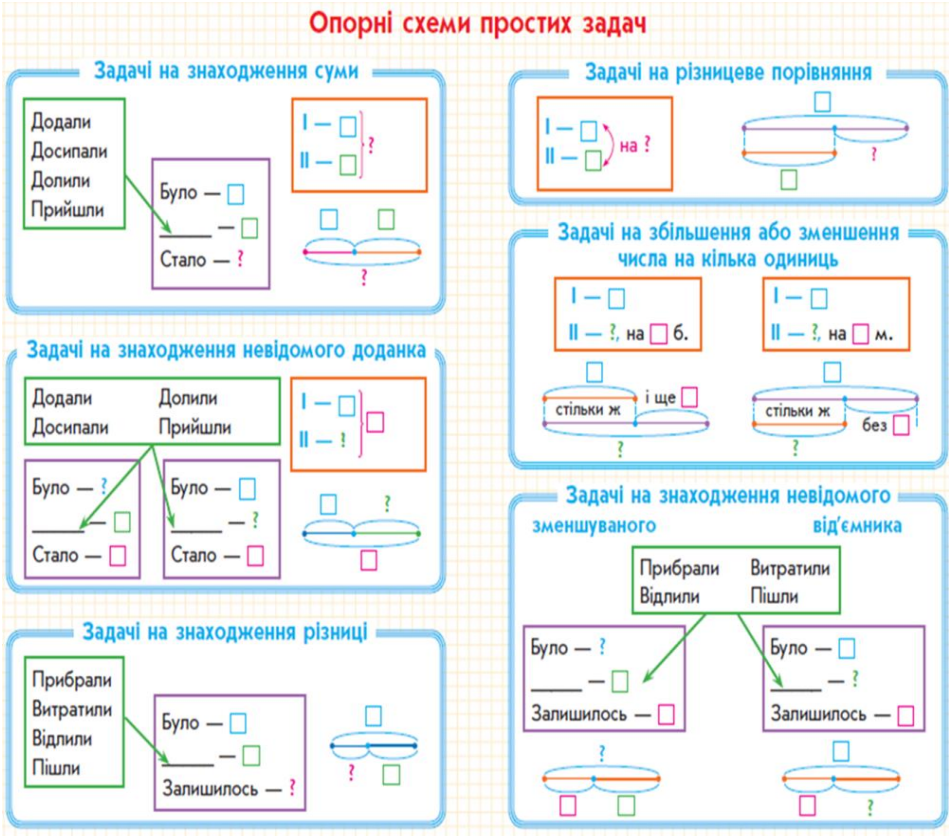
Картка 3

Картка 4

Картка 5

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька обл. 71100
E-mail: rector@bdpu.org.ua; http://bdpu.org

Тел. +38(06153) 3-62-44, факс +38(06153) 4-74-68
Код ЄДРПОУ 02125220

02.11.2018 № *57-28/1178*

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
Корольової Людмили Михайлівни на тему «Підготовка майбутніх учителів до
розвитку креативних здібностей учнів у навально-виховній діяльності початкової
школи», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

У відповідності до концептуальних засад Людмили Михайлівни Корольової, усвідомлений і керований викладачами процес підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навально-виховній діяльності початкової школи організація групових та індивідуальних творчих пошуків, презентація креативних педагогічних проєктів на факультеті психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету дали змогу здійснити комплексний вплив на пробудження й здійснення креативного підходу викладачів і студентів до професійної діяльності, внести зміни в стиль їхньої творчої взаємодії.

Л. М. Корольова успішно реалізувала на кафедрі початкової освіти комплексну програму поетапного формування у майбутніх учителів початкової школи креативного підходу до педагогічного застосування методів експериментальної творчої діяльності майбутніх педагогів: від написання нестандартних есе – до планування уроків – креативів як до творчого й задалегідь визначеного ними позитивного професійного результату.

Становленню творчої позиції студентів до професійної діяльності сприяв успішно запроваджений Л. М. Корольової теоретико-методичний семінар для викладачів «Організація і методика поетапного залучення майбутніх учителів початкових класів до творчого підходу у професійної діяльності», який мав дієвий вплив на розвиток професійної компетентності як молодих, так і досвідчених викладачів університету.

Особливо цінним виявилось застосування інноваційних методів до практико-орієнтованої діяльності майбутнього педагога під керівництвом досвідчених викладачів закладу вищої освіти із розв'язання нестандартних педагогічних проблем, засвоєння позитивних алгоритмів професійної поведінки, реалізації професійно значущих інноваційних проєктів, які входять до змістової складової авторської моделі.

Довідку про впровадження результатів дисертаційного дослідження Корольової Л. М. на тему «Підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навально-виховній діяльності початкової школи» зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти було обговорено і затверджено на засіданні кафедри початкової освіти ФППОМ БДПУ (протокол № 3 від «02» листопада 2018 року).

Проректор з науково-педагогічної роботи,
кандидат філологічних наук, доцент

[Signature]
В. М. Ліпич

Завідувач кафедри початкової освіти,
доктор педагогічних наук, професор

[Signature]
А. М. Крамаренко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., 41400, тел.: (05444) 2-34-27, факс: (05444) 2-34-74
E-mail: gdpu@sm.ukrtel.net, gnpuoffice@gmail.com, код ЄДРПОУ 02125527

Від 14.11.2018 № 2988

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Корольової Людмили Михайлівни на тему: «Підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навально-виховній діяльності початкової школи», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

В освітній процес Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка втілено, розроблені Л. М. Корольовою методичні напрацювання.

У підготовці майбутніх учителів початкових класів реалізовано такі етапи:

- упровадження програми підготовки викладачів до організації поетапного формування готовності майбутніх учителів початкової ланки до розвитку креативних здібностей молодших школярів в організованих «Школах педагогічної майстерності»;
- посилення спрямованості професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової ланки на опанування ними інноваційних методів навчання;
- створення креативного освітнього середовища, спрямованого на формування готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей молодших школярів;
- упровадження в систему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів інтерактивно-рефлексивних форм, методів, засобів та занять, спрямованих на домінанту творчої педагогічної діяльності.

Позитивний ефект від впровадження авторських напрацювань виявився у підвищенні рівня готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей молодших школярів, у набутті ними комплексу засад креативного пошуку, нестандартних мисленневих технологій, знань про інноваційні процеси в освіті.

Особливо дієвими у професійній підготовці освітянських кадрів виявились матеріали спецкурсу «Методика розвитку креативних здібностей молодших школярів», що надали методичні рекомендації щодо впровадження креативних методів та прийомів, спрямованих на формування у студентів здатності до розвитку креативних здібностей молодших школярів.

Це дає підстави стверджувати, що матеріали дисертаційного дослідження Л. М. Корольової мають теоретичне і практичне значення та можуть використовуватися в освітньому процесі ЗВО.

Проректор з наукової роботи
та міжнародних зв'язків

В.П. Зінченко

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
(ДДПУ)

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька область, 84116 тел./факс (06262) 3-23-54
 E-mail: sgpi@slav.dn.ua, www: ddpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 38177113

23. 11. 18р. № 68-18-919 на № _____

Д О В І Д К А

про впровадження результатів дисертаційної роботи **Корольової Людмили Михайлівни** на тему **«Підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи»**, поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Базуючись на концептуальних засадах Л. М. Корольової, створення психологічно-комфортного й креативного середовища в процесі професійної підготовки – одна з найважливіших умов формування у студентської молоді творчого підходу до розв'язання завдань і ситуацій, що постійно з'являються в сучасному освітньому просторі. На цьому концептуальному положенні у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» відбувалось упровадження авторської моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей молодших школярів, коригувався зміст і технологія професійної підготовки, характер взаємовідносин між викладачами і студентами, принципово нова загальна атмосфера співтворчості.

У процесі професійного навчання майбутніх учителів початкової ланки впроваджено такі матеріали дослідження:

- модель поетапного методичного забезпечення організації професійно спрямованої підготовки майбутніх педагогів, яка містить засоби інноваційного професійного навчання, діагностування результативності, технологію педагогічного супроводу їхнього освітянського зростання та методичне забезпечення дієвого впливу на активне професійне самовиявлення у процесі майбутньої педагогічної діяльності;
- програму та технологію внутрішньовузівської підготовки викладачів ЗВО щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів молодшого шкільного віку;
- положення про креативну діяльність майбутніх педагогів як основу її організації, стимулювання розвитку й саморозвитку професійної готовності до інноваційного розв'язання професійних завдань творчими методами.

Результати, отримані завдяки упровадженню авторських положень і рекомендацій Людмили Михайлівни Корольової позитивно і результативно вплинули на якість педагогічного процесу у вищій школі.

Перший проректор

доктор пед. наук, професор

О.Г. Набока

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013,
тел./факс: (0382) 72-09-23, 65-65-52, тел.: 79-53-55, 79-59-45
E-mail: kgpa@ukr.net Код ЄДРПОУ 02138872

29. 11. 2018 р. № 578 На № від

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертації
Корольової Людмили Михайлівни на тему: «Підготовка майбутніх учителів до
розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової
школи», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі
спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Протягом 2014-2018 рр. у навчальний процес Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії були впроваджені результати дисертаційного дослідження Л. М. Корольової. Зокрема, оновлено зміст навчальних дисциплін: «Вступ до спеціальності», «Загальна педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Порівняльна педагогіка».

Під час вивчення вказаних дисциплін використовувався діагностичний інструментарій автора, змістовою основою якої є критеріальна база, показники та рівні сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів початкової школи як елемент навчально-методичного забезпечення.

Результатом впровадження авторських напрацювань, зокрема моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, яка структурована за організаційно-цільовим, стратегічно-базовим, змістовно-процесуальним, критеріально-діагностичним та результативним блоками й ґрунтується на компетентнісному, аксеологічному, рефлексивному, синергетичному підходах і загальнодидактичних та специфічних принципах було зафіксовано позитивну динаміку рівнів сформованості професійної готовності майбутніх фахівців початкової освіти до розвитку креативних здібностей учнів.

Основні положення і висновки кандидатської дисертації Л. М. Корольової знайшли широке впровадження в роботі викладачів кафедр та засвідчили свою актуальність і перспективність, надали можливість досягти якісних результатів у підвищенні рівня сформованості готовності майбутніх фахівців початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів у процесі фахової підготовки.

Довідку видано для подання за місцем вимоги.

Проректор з наукової роботи,
доктор педагогічних наук, професор

О. М. Галус

Підпис Галуса О. М. засвідчую
Начальник відділу кадрів ХГПА

В. М. Барановська

У К Р А Ї Н А
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ХОРТИЦЬКА
НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

вул. Наукове містечко, 59, (о. Хортиця), м. Запоріжжя, 69017, Тел/факс (061) 283-20-01,
 e-mail: info@khnnra.zp.ua Код ЄДРПОУ 22 133 718, р/р 35412095042167 МФО 813015; с/р 31558295142167

Від 04. 12. 2018 № 01-19/1218
 На № _____ від _____

Д О В І Д К А

про впровадження результатів дисертаційної роботи Корольової Людмили Михайлівни на тему «Підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Корольова Людмила Михайлівна здійснювала впровадження результатів свого наукового педагогічного дослідження протягом 2014-2018 років в системі роботи Хортицької національної академії. Головна увага при цьому була спрямована на те, щоб реалізувати на практиці основні ідеї, теоретичні положення та висновки дослідження, пов'язані із забезпеченням якісної підготовки майбутніх учителів початкових класів, спрямованої на розвиток креативних здібностей учнів.

Вчителя-новатора Нової Української школи, за концептуальними засадами Л. М. Корольової, творить, перш за все, його власна й цілеспрямована самостійна робота над собою з професійного самовдосконалення, яка виконується ним упродовж життя. В процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у практику діяльності викладачів Хортицької національної академії упроваджено такі матеріали наукового дослідження дисертантки:

- концептуальна модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів з урахуванням їхньої готовності працювати в умовах постійних змін;
- програма оновлення якості професійної підготовки майбутніх учителів молодших класів;
- засоби збагачення студентів знаннями й досвідом органічного поєднання природи креативності та їхньої майбутньої педагогічної діяльності.

Основні положення і висновки кандидатської дисертації Л. М. Корольової знайшли широке впровадження в роботі викладачів закладу освіти, засвідчили свою актуальність і перспективність, надали змогу досягти якісних результатів у підвищенні професійної компетентності майбутніх фахівців.

Упровадження результатів дисертаційного дослідження Л. М. Корольової надало можливість зробити висновок про те, що запропоновані авторкою програмно-методичні засади відповідають вимогам сьогодення і сприяють прискореному розвитку та саморозвитку професійно-творчого потенціалу майбутніх фахівців початкової ланки.

Ректор

В.В. Нечипоренко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9
 Телефон: 234-11-08

04.12.2018 № 04-10/1872
 На № _____

Д О В І Д К А

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Корольової Людмили Михайлівни на тему «Підготовка майбутніх учителів
до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності
початкової школи», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика
професійної освіти

Корольова Людмила Михайлівна здійснювала впровадження результатів свого наукового педагогічного дослідження протягом 2014-2018 років в системі роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Головна увага при цьому була спрямована на те, щоб реалізувати на практиці основні ідеї, теоретичні положення та висновки дослідження, пов'язані із забезпеченням якісної підготовки майбутніх учителів початкових класів, спрямованої на розвиток креативних здібностей учнів.

В процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у практику діяльності викладачів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова упроваджено такі матеріали наукового дослідження дисертантки:

- концептуальна модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативних здібностей учнів з урахуванням їхньої готовності працювати в умовах постійних змін;

- програма оновлення якості професійної підготовки майбутніх учителів молодших класів;
- засоби збагачення студентів знаннями й досвідом органічного поєднання природи креативності та їхньої майбутньої педагогічної діяльності.

Основні положення і висновки кандидатської дисертації Л. М. Корольової знайшли широке впровадження в роботі викладачів закладу освіти, засвідчили свою актуальність і перспективність, надали змогу досягти якісних результатів у підвищенні професійної компетентності майбутніх фахівців.

Упровадження результатів дисертаційного дослідження Л. М. Корольової надало можливість зробити висновок про те, що запропоновані авторкою програмно-методичні матеріали відповідають вимогам сьогодення і сприяють прискореному розвитку та саморозвитку професійно-творчого потенціалу майбутніх фахівців початкової ланки.

Результати впровадження розглянуто на засіданні кафедри педагогіки та методики початкового навчання Факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 4 від 07 листопада 2018 р.).

Проректор з наукової роботи

Заступник декана з наукової роботи
Факультету педагогіки і психології

Г.М. Торбін

О.В. Матвієнко